

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman
Prof. Dr. Neylan Ziyalar

SOSYAL HİZMET ALANI ÇALIŞANLARININ DAMGALAMA EĞİLİMLERİ VE
SUÇLULARA YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKOLOJİK DANIŞMAN N. İREM EKİZ

İSTANBUL, 2022

Özet

Damgalama kavramını, bireyin sahip olduğu özelliğe yüklenen anlamlar nedeniyle farklı, değersiz ve insan dışı görülerek ayrımcı ve ötekileştirici bir muamele ile toplum dışına itilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Sosyal hizmet disiplinin hedef kitlesini damgalanan, öteki sınıfına sokulan, toplumda ikincil bir konuma düşürülen gruplar oluştururken müdahalenin nihai amacı bu grupların güçlenmesine ve toplumla bütünleşmesine yardımcı olmaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, geleneksel olarak bilinegelen müdahale gruplarının (çocuk, kadın, engelli, yoksullar) yanı sıra suçlular ve aileleri ile de çalışan veya çalışma potansiyeli olan sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının incelenmesidir. Sosyal hizmet alanında; sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, sosyolog, psikolog ve çocuk gelişimci olarak görev alan 270 sosyal çalışma görevlisi, araştırmacının odak noktasını oluştururken; sağlık alanında çalışan 256 kişi kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Veri toplama araçları olarak “Damgalama Ölçeği”, “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği” ve araştırmacı tarafından geliştirilmiş Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları, sağlık alanı çalışanlarına nazaran daha düşük çıkmıştır. Bunun yanı sıra her iki grupta da damgalama eğilimi ve suçlulara yönelik algı arasında pozitif yönde, anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Sosyal hizmet çalışanları özelinde erkeklerin kadınlara, evli bireylerin bekarlara kıyasla damgalama eğilimleri daha fazla çıkarken; yine evli bireylerin, alanda daha fazla tecrübesi olanların, suçlulara ilişkin eğitim almamış olanların ve yakın çevresi içinde suçlu bir tanıdığı bulunmayanların suçlulara yönelik algıları daha olumsuz görülmüştür. Suç mağduriyeti yaşamış olmanın ise ne damgalama eğilimi ne de suçlulara yönelik algı üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: damgalama, etiketleme, suçlu, algı, sosyal hizmet, sosyal hizmet çalışanı

Abstract

It is possible to define the notion of stigmatization as the individuals being seen as different, worthless, and inhuman due to the meanings attributed to their personality and being excluded from society with discriminating and marginalizing treatment. While the intervention group of the social work discipline consists of individuals who are stigmatized, classified as the "other" and placed in a secondary position in society, the ultimate aim of the intervention is to help these individuals empower and integrate into society. In this context, the study aims to examine the tendencies to stigmatize and perceptions toward criminals of social workers who work or have the potential to work with criminals and their families as well as traditionally known intervention groups (children, women, disabled, etc.) While 270 social service specialists working as social workers, psychological counselors, sociologists, psychologists, and child development specialists in the social work field formed the focus of the research; 256 people working in the healthcare field were determined as the control group. Participants were requested to fill out the form that includes demographic questions, "Stigma Scale" and "Perceptions Toward Criminals Scale". According to the results, stigmatization tendencies and perceptions toward criminals of social workers were lower than those of healthcare professionals. In addition, study findings show that there is a significant positive correlation between participants' stigmatization tendencies and perceptions toward criminals. Male and married social workers' tendencies to stigmatize were higher. Also, married individuals, those who have more experience in the field, those who did not receive training on criminals, and those who did not have a criminal acquaintance in their inner circle had more negative perceptions toward criminals. There is no significant relationship between being a victim of crime and the tendency to stigmatize; also, the perceptions toward criminals.

Keywords: stigmatization, labeling, criminal, perception, social work, social worker

Önsöz

Bu çalışma süresince yaşadığım her zorlukta bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, ilgisini ve zamanını esirgemeyen, zihnimi ve kalemimi ferahlatan, akademik hayatıma devam edebilmek için rol model aldığım çok sevgili hocam Prof. Dr. Neylan Ziyalar’a,

Enstitüye girdiğim ilk günden itibaren adli bilimlere olan ilgi ve hevesimi her geçen gün perçinleyen tüm hocalarıma,

Ellerini her daim omuzumda hissettiğim, bugünlere gelmemde en büyük destekçilerim olan babam Adem Ekiz’e, annem Ayşe Ekiz’e ve bu süreçte bana tahammülleri için canım kardeşlerim H. Hilmi Ekiz ve Asude M. Ekiz’e,

Kendime olan inancımı kaybettiğim anlarda benim yerime de bana inanan ve bu sayede yeniden güç bulduğum, derdimde ve mutluluğumda biricik ortaklarım Fatma Betül Yücel ve İrem Güven’e,

Bu serüvende bana yoldaş olmuş, yüksek lisans eğitimimin en keyifli anlarını yaşatan kıymetli arkadaşlarım Esra Gürbulak, Tuğba Emen ve Zehra İpek’e,

Teşekkür ederim. Sizlere sonsuz minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmayı “öteki” olmanın ağırlığı altında ezilecek olma pahasına iyiyi ve doğruyu söylemekten geri durmayanlara adıyorum.

N. İrem EKİZ

İçindekiler

Özet.....	i
Abstract.....	ii
Önsöz	iii
İçindekiler	iv
Tablo ve Şekil Dizinleri.....	vi
1. Giriş ve Amaç.....	1
2. Genel Bilgiler	4
2.1. Sosyal Hizmet.....	4
2.1.1. Sosyal Hizmet Kavramı.....	4
2.1.2. Sosyal Hizmet Uygulama Alanları ve Hedef Kitlesi.....	6
2.1.2.1. Yoksulluk ve Sosyal Hizmet	6
2.1.2.2. Engellilik ve Sosyal Hizmet	9
2.1.2.3. Kadın ve Sosyal Hizmet	12
2.1.2.4. Adli Sistem İçerisinde Sosyal Hizmet	16
2.1.3. Sosyal Hizmetin Tarihçesi.....	24
2.2. Damgalama.....	38
2.2.1. Damgalamanın Kavramsal Çerçevesi	38
2.2.2. Damgalamaya İlişkin Kuramlar	46
2.2.3. Damgalamanın Tarihi.....	54
2.2.4. Damganın Türleri	59
2.2.5. Damgalamanın Nedenleri ve Sonuçları.....	63
2.3. Suçlulara Yönelik Algılar.....	70
2.3.1. Suçluların Kişisel Özelliklerine Yönelik Algılar	70
2.3.2. Suçluların Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar.....	71
3. Gereç ve Yöntem	75
3.1. Örneklem	75
3.2. Veri Toplama Araçları.....	76

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu	76
3.2.2. Damgalama Ölçeği	77
3.2.3. Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği	78
3.3. Verilerin Analizi.....	78
4. Bulgular	80
4.1. Normallik Varsayımlarının Sınanması	80
4.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri	83
4.3. Katılımcıların Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarına Dair Bulgular	88
5. Tartışma	101
6. Sonuç ve Öneriler	125
Kaynaklar.....	128
Ekler	154

Tablo ve Şekil Dizinleri

Şekil I. Q-Q Plot ve Detrended Q-Q Plot Grafikleri	83
Tablo I. Damgalama Literatür Tarihi	57
Tablo II. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Anlamlılık Değerleri	81
Tablo III. Normal Dağılım Varsayımları İçin Betimsel İstatistikler	82
Tablo IV. Sosyal Hizmet Alanı Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler	85
Tablo V. Sağlık Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler.....	87
Tablo VI. Sosyal Hizmet ve Sağlık Alanı Çalışanlarının Damgalama Eğilimleri ile Suçlulara Yönelik Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Analizi Bulguları	88
Tablo VII. Sosyal Hizmet Çalışanlarının Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algıları Arasındaki İlişkinin Pearson Korelasyon Analizi ile İncelenmesi	90
Tablo VIII. Cinsiyet Değişkenine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları	91
Tablo IX. Medeni Durum Değişkenine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları	92
Tablo X. Eğitim Düzeyine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları	93
Tablo XI. Meslek Durumuna Göre Kişilerin Damgalama ve Suçlulara Yönelik Algılarının Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Bulguları	93
Tablo XII. Çalışma Süresine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları	95
Tablo XIII. Daha Önce Suç Mağduriyeti Yaşama Durumuna Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları ...	96
Tablo XIV. Suçlulara Yönelik Aşinalık Durumuna Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları	97
Tablo XV. Suçlulara İlişkin Ders/Eğitim Alma Durumuna Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Bulguları	98

1. Giriş ve Amaç

Damga (stigma) ve damgalama (stigmatization) kavramının oldukça köklü bir geçmişe sahip olduğu; tarihsel süreç içerisinde hemen hemen her kültürde, türlü şekillerde damganın izlerine rastlandığı bilinmektedir (Arboleda-Flórez, 2002). Damgayı “biz” ve “öteki” arasında kurulan bir ilişki biçimi olarak tanımlayan Goffman’a (1963) göre “*itibarı derinden sarsan bir özellik*” damganın çıkış noktasını oluştururken bu özelliğe haiz olan “damgalılar”, “normal olanlar” tarafından ayrımcı ve insan dışı bir muamele görür, toplumun dışına itilir. Bir süreç olarak baktığımızda damgalama, negatif stereotipler ile ilişkili olarak kişinin sapkın sınıfına sokulması ile başlamakta, bu kalıp yargıların devamında ön yargılı yaklaşımlar gelişmekte ve en sonunda ayrımcı davranışlar ile stigma kendini göstermektedir (Scheyett, 2005). Dili, dini, ırkı, etnik kökeni, engeli, hastalığı, cinsel yönelimi ve dahi pek çok niteliği nedeniyle bireyler damgalanabilmektedir. “Suçlu” ya da “eski hükümlü” olarak etiketlenmek ise diğerlerinden daha farklı bir düzeyde, oldukça güçlü bir damgalama türü olarak ele alınmaktadır (Erez, 2019; Harding, 2003). Nitekim kişinin “ahlaksız olduğu ve sosyal normlara uyum sağlayamadığı” resmi olarak, açıktan ilan edilmektedir (Bernburg, 2019).

Sosyal hizmetin merkezinde yer alan müracaatçı gruplarına bakıldığında da eşitsizlik ve damgalanmaya maruz kalan, toplumsal bütünleşme sağlayabilmeleri için yardıma ihtiyaç duyan bir popülasyon olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu popülasyona suçlular, eski hükümlüler ve onların ailelerinin de dahil olduğu göz ardı edilmemelidir (Yıldız ve Tarı, 2019). Sosyal hizmet uygulayıcıları ise aldıkları eğitimin doğası gereği “ötekiliği”, ötekine yönelik korkunun toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini anlamayı ve baskı-karşıtı sosyal hizmet uygulamasıyla bunu defetmeyi amaçlar (Ferguson vd., 2021). NASW (National Association of Social Workers) etik kodları da sosyal çalışanların herhangi bir ayrımcılığa sebep olmaması, ortada bir ayrımcılık varsa buna göz yummaması, kolaylaştırmaması ve iş birliği yapmaması gerektiğini salık verir (NASW, 2021). Uygulamanın amaçları ve sosyal hizmet etik kodları

doğrultusunda, bu alanda çalışan bireylerin farklı kimliklere, kültürel gruplara, geleneklere, dünya görüşlerine eşit mesafede ve tutarlı bir şekilde hizmet sunması gerekir (Green, 1995; Lum, 2010).

Ancak profesyoneller içinde bulundukları toplumun damgalayıcı ve ön yargılı tutumlarından etkilenebilmekte, bireysel ön yargılarını mesleki müdahaleye taşıyabilmektedir. Müracaatçıyı güçlendirmeyi, sosyal işlevselliğini arttırarak toplumla bütünleşmesini ve bunu gerçekleştirmek için de sosyal hizmet çalışanı-hizmet alıcısı iş birliğini hedefleyen sosyal hizmet müdahalesinde, damgalayıcı tutumlar kurulacak olan ilişkiye bariyerler örebilmektedir. Corrigan (2004) da stigmatı, sosyal hizmet çalışanı ile müracaatçı arasındaki iş birliğini engelleyen en büyük engellerden biri olarak görür. Bunun yanı sıra yazdıkları raporlarla karar mekanizmalarını çalıştıran bir konumda yer alan sosyal hizmet alanı çalışanlarının, çalıştıkları gruplara yönelik bireysel yargıları, olumsuz tutum ve davranışları yanlış kararlara sebep olabilir, bireylerin onur ve haysiyetine zarar verebilir ve toplumdaki adalet duygusunu zedeleyebilir (Gönültaş ve Öztürk, 2020). Nitekim Miller vd. (2013) de profesyonellerin belirli bir gruba yönelik var olan ön yargılarının uygulamalardaki kararları etkilediğini belirtmektedir. Bu bağlamda araştırmamız İstanbul'da "müracaatçıların ilk başvuru noktası" olarak bilinen merkezlerde görev yapan sosyal hizmet alanı çalışanlarının genel "damgalayıcı eğilimlerini" ve literatürde *"failures of the failures"* (dezavantajlının da dezavantajlısı) olarak anılan (Wormer vd., 2008), en çok damgalanan grup olan "suçlulara yönelik algılarını" incelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca araştırmaya konu olan grup ile benzer sosyodemografik özellikleri bulunan sağlık alanı çalışanları, kontrol grubu olarak belirlenmiş; bireylerin damgalama eğilimleri ve suçlulara ilişkin algıları, gruplar arası düzeyde karşılaştırılmak istenmiştir.

Bilgimiz dahilinde Türkçe literatürde sosyal hizmet alanında çalışanlardan ziyade, öğrenimlerine devam etmekte olan sosyal hizmet öğrencilerinin damgalama eğilimlerinin ve

suçlulara yönelik algılarının araştırıldığı çalışmalara rastlanmıştır (Gönültaş ve Öztürk, 2020; Kayma ve Çetinkaya-Büyükbodur, 2020; Sevim, 2018; Yıldız ve Tarı, 2019). Bu açıdan araştırmamızın hem konuya dair farkındalığı ve dikkati arttırmak adına önemli olduğu hem de çalışanların damgalayıcı ve ön yargılı tutumlarının azaltılması için gerçekleştirilecek olan çalışmalar/hizmet içi eğitimler için önemli bir zemin oluşturacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet çalışanları ile gerçekleştirilen çalışmaların, uzmanların herhangi bir dezavantajlı gruba yönelik algısı üzerinde yoğunlaştığı ve başka alanlardaki profesyonellerin bakış açıları ile kıyaslandıkları çalışmaların kısıtlı olduğu (Koç ve Duyan, 2019) görülmektedir. Bu tür karşılaştırmaların yokluğunda ise sosyal hizmetin gerçekten de mesleki etik ilkeler doğrultusunda insanlara ön yargısız yaklaştığını ifade etmek anlamsızdır.

Bu doğrultuda çalışmamızda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1) Sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları; daha önce suç mağduriyeti yaşayıp yaşamamış olma, suçlulara yönelik aşinalık, suçlularla ilgili eğitim/etkinliğe katılmış olma gibi kişisel bilgi formunda yer alan sosyodemografik faktörlere bağlı olarak farklılık göstermekte midir?
- 2) Sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ile suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3) Sosyal hizmet alanı çalışanları ile sağlık alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 4) Sosyal hizmet alanı çalışanları ile sağlık alanı çalışanlarının suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Genel Bilgiler

2.1. Sosyal Hizmet

2.1.1. Sosyal hizmet kavramı

Odağında insan ve toplum olan sosyal hizmet kavramına dair yapılan tanımlamalar, toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısındaki değişimlerle birlikte çeşitlenmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet kavramına olan yaklaşımların da oldukça farklı olduğu görülmektedir. Nitekim aynı kavram hem bir mesleği hem bir disiplini hem de yapılan faaliyetlerin tümünü ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu (IFSW) Genel Kurulu tarafından 2014 yılında onaylanan küresel “social work” (sosyal hizmet/sosyal çalışma) tanımı en geniş ve açıklayıcı tanımlardan biri olarak karşımıza çıkar. Buna göre sosyal hizmet; sosyal adaleti, insan haklarını ve farklılıklara saygıyı merkezine alan, bireylerin sosyal uyumunu, güçlenmesini ve özgürleşmesini destekleyen, kişilerin yaşamsal zorlukları üzerine eğilerek iyi oluş hallerini arttırmak amacı güden, uygulamaya dayalı bir uzmanlık alanı ve akademik bir disiplindir (IFSW, 2014).

Barker (2003) ise sosyal hizmeti, “sosyal işlevselliği arttırmak, kapasiteyi yenilemek, güçlendirmek ve özlenen amaçlara uygun toplumsal koşulları yaratmak üzere bireylere, gruplara, ailelere ve topluluklara yardımı kapsayan mesleki bir çalışma” olarak tanımlamaktadır (Zastrow, 2017).

“Sosyal hizmet”e yönelik ortak bir bakış ve evrensel bir tanım üretme çabalarına karşın yapılan tanımlamaların farklılaşmasını Payne (2014), yazarların ve örgütlerin sosyal hizmetin nasıl sağlanması gerektiğine ilişkin görüşlerine bağlamaktadır. Nitekim o da sosyal hizmet disiplini üç farklı yaklaşımla betimlemektedir. Bunlar:

Bireyci-reformist: Bu yaklaşım, sosyal hizmeti sosyal refah unsurlarının, bireyselleştirilmiş bir temelde sunulmasını sağlayan bir etkinlik olarak ele alır.

Sosyalist-kolektivist: Payne'e göre bu yaklaşım, sosyal hizmeti baskı altındaki/ezilen ve dezavantajlı bireylerin kendi yaşamları üzerinde söz ve güç sahibi olabilmeleri için toplumsal desteği ve iş birliğini arttırmayı hedefleyen bir disiplin olarak görür.

Düşünümsel-terapi edici: Bu yaklaşım, sosyal hizmet disiplini bireylerin yaşadıkları acılar ve karşılaştıkları dezavantajlı durumlar ile başa çıkabilmelerini sağlamak amacıyla bireysel gelişimi hızlandırmaya ve ilerletmeye yönelik terapötik yardımlar olarak görür.

Farklı yaklaşımların farklı tanımlamalar oluşturacağı aşıkardır. Thompson (2013) da bu konuya vurgu yapmış ve böylesine “değişken, karmaşık ve tartışmalı” bir doğaya sahip olan sosyal hizmet disiplini tek bir tanımla sınırlamanın verimsiz bir çaba olduğunu ve yapılan tanımların diğer insani hizmet tanımlarıyla ciddi bir örtüşme gösterdiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda “Sosyal hizmet nedir?” sorusuna “*Sosyal hizmet, aslında sosyal çalışanlar ne yapıyorsa odur.*” şeklinde oldukça genel bir çerçevede yanıt vermiştir.

Türkiye’de “sosyal hizmet” kavramına bakıldığında, bu kavramın literatüre iki düzeyde yerleştiği görülmektedir: disiplin-bilim olarak sosyal hizmet ve meslek olarak sosyal hizmet. Tomanbay’a göre (2001) sosyal hizmet, dar anlamda, toplumda yaşayan ve yaşamını kendi başına, özgücüyle idame ettirme olanağına doğuştan sahip olamamış ya da bu olanağı geçici olarak yitirmiş kimselere, yaşamlarını sağlıklı, sorunsuz ya da en az sorunla sürdürebilmelerini ve toplumsal uyumlarını sağlama amacıyla gerçekleştirilen her türlü hizmete verilen addır.

Kut’a göre ise sosyal hizmet (sosyal çalışma), “...bir yandan bireyin çevresi ve içinde bulunduğu yaşam durumlarıyla sürekli etkileşimleri çerçevesinde toplumsal işlevselliğini ve üyesi olduğu toplumun normatif ve sosyal değerlerine uyumunu güçleştiren engelleri ortadan kaldırarak ya da baskılarını hafifleterek kendini gerçekleştirmesine olanak sağlamayı; öte yandan toplumun olanak ve koşullarını, bireyin gelişmesine katkıda bulunabilecek düzeyde

geliştirme ve değiştirmeyi amaçlayan mesleki bir faaliyettir” (Kut, 1987, 17-24). Nitekim Türkiye’de sosyal hizmeti bir meslek adı olarak görme eğilimi ön plandadır (Cılga, 2001).

Farklı kavramsal yaklaşımların yanı sıra Tomanbay, sosyal hizmet terminolojisinin Batı dillerinden Türkçeye aktarılırken çeviri hatalarından kaynaklanan yanlışlarla dolu olduğunu ve bu yanlışların zamanla galat-ı meşhur halini aldığını ifade etmektedir. Örneğin İngilizce ve Almancada “social work/Sozialarbeit” mesleğin adı, “social service/sozialer Dienst” ise mesleğin çalıştığı alanın adı olarak kullanılmaktadır. Hem İngilizcede hem de Almancada iki ayrı anlam -sosyal çalışma/sosyal hizmet- iki farklı kavramla karşılanırken Türkçede “social work” ve “social service” kavramlarına ortak olarak “sosyal hizmet” kavramının atandığı görülmektedir. Bu nedenle “sosyal hizmette başlıca problemler” gibi bir kalıp oluşturduğumuzda mesleği mi yoksa hizmet alanını mı kastettiğimiz net bir biçimde anlaşılamamaktadır. Tomanbay, ciddi bir başka hatanın, aynı kelimenin tekil ve çoğul halleri olan “sosyal hizmet” ve “sosyal hizmetler” için yapıldığını, kökleri aynı olan bu iki kelimeye farklı manalar yüklendiğini belirtmektedir. Bu yanlış kabule göre “sosyal hizmet” mesleğin adı, “sosyal hizmetler” ise alanın adını işaret etmektedir. Özetle başlangıçta yapılan hatalı çeviriler zamanla kabul edilmiş ve literatür de bu hatalı kabuller üzerine inşa edilmiştir (Tomanbay, 2001). Bu açıdan sosyal hizmet kavramı, literatürün üzerinde tam manasıyla mutabık olduğu bir kavram olarak görünmemektedir.

2.1.2. Sosyal hizmet uygulama alanları ve hedef kitlesi

2.1.2.1. Yoksulluk ve sosyal hizmet

Yoksulluk, çağlar boyu insanlığın en büyük sosyo-ekonomik sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunda, yoksulluğun yaşamın pek çok alanına sirayet ederek başka toplumsal problemlere de yol açıyor oluşu önemli bir etkidir. Aynı zamanda yaş, cinsiyet, suçlu/hükümlü olma, fiziksel/zihinsel engellilik gibi bireysel unsurlar ile depremler, seller,

salgınlar, savaşlar, terörizm, çevre kirliliği, iklim krizi gibi doğal ve beşerî felaketler de yoksulluğa sebebiyet verebilmektedir (Tekindal, 2018). Nitekim Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 2020) COVID-19 küresel salgını ile birlikte sağlıklı yaşam, eğitim alma ve gelir bileşenleri üzerinden hesaplanan “İnsani Gelişme Endeksi”nin (İGE) bir yılda yaşanmış en büyük gerilemeyi gördüğünü ifade etmektedir. 2021 yılında COVID-19 pandemisi nedeniyle 100 milyonu aşkın insanın aşırı yoksulluktan (extreme poverty) etkileneceği öngörülmektedir (Lackner ve ark., 2021; World Bank, 2020).

Yoksulluktan en çok etkilenenler ise kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler, kalabalık ya da tek ebeveynli aileler, etnik gruplar vb. olmaktadır (Karataş ve Tufan, 2006; Zastrow, 2017). Sosyal hizmet disiplininin temel hedef kitlesini söz konusu kırılgan/dezavantajlı gruplar oluştururken yoksulluk kavramı da disiplinin ilgilendiği meseleler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Thompson (2013) bunun sebeplerini şöyle sıralar: (1) müracaatçıların büyük bir çoğunluğu yoksullukla mücadele etmektedir, (2) aile içi çatışma/şiddet, fiziksel ve ruhsal bozukluklar gibi birçok temel sorun yoksullukla birlikte tetiklenip daha da kötüleşebilmektedir, (3) yoksul kimselerin refah sistemlerine erişimde yaşadıkları güçlükler, sosyal çalışmacıların savunuculuk ve rehberlik görevlerini hatırlatmaktadır, (4) suç, ihmal ve istismar, şiddet gibi sosyal hizmet müdahalesi gerektiren diğer pek çok sorun yoksullukla bağlantılı olabilmektedir, (5) yoksullukla birlikte derinleşen sosyo-politik sınıfsal farklılıklar, baskı ve ötekileştirmenin temelini oluşturabilmektedir.

Bir probleme yönelik gerçekleştirilecek müdahale, o problemi iyi tanımlayıp değerlendirmeyi gerektirir. Bir başka ifadeyle “yoksulluk” denince ne anladığımız aslında yoksulluğu nasıl ölçtüğümüzü, yoksulluğu sebeplendirişimizi ve çözüme dair neler yapmamız gerektiğini belirlemektedir (Alcock, 1997). Alanyazın tarandığında üzerinde uzlaşılmış bir yoksulluk tanımı olmadığı görülmekle birlikte yapılan genel tanımlamalarda “temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelire sahip ol(a)mama” bir kıstas olarak alınmıştır.

Yoksulluğa yönelik farklı bakış açıları ise tanımları çeşitli kılmış (mutlak, göreceli, insani gibi) ve dolaylı olarak da müdahale biçimlerini etkilemiştir. Örneğin yoksullukla mücadelede sosyal hizmet müdahalesini ayni ve nakdi sosyal yardımlara indirgemek, yoksulluğu salt gelir yetersizliği üzerinden değerlendiren mutlak yaklaşımın bir tezahürüdür. Oysaki yoksulluk aynı zamanda yetersiz hissetme, utanç, özgüven eksikliği, anksiyete; ayrımcılığa maruz kalma, izole olma, ötekileştirilme, toplumda bir “ses”e sahip olamama gibi psikolojik ve toplumsal problemlerle de ilişkilidir (İçağasıoğlu-Çoban, 2006; Krumer-Nevo, 2005; Lister, 2005). Özetle yoksulluk yalnızca gelir düşüklüğü ya da hizmetlere erişimde yaşanan güçlük ile açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir kavramdır. Nitekim “insani yoksulluk” kavramı ile de bu vurgulanmakta; kişinin insan onuruna yaraşır, tatminkâr bir hayat sürmesi için gerekli yaşam standartlarından mahrum kalmasının da yoksulluk kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Mooney, Knox ve Schacht, 2011).

Geçim sıkıntısı ve ötekileştirme nedeniyle topluma aktif bir şekilde katılamayan bireylerin güçlendirilmesi, içinde bulundukları koşulların değerlendirilmesi ve iyileştirilerek topluma katılımlarının sağlanması sosyal hizmetin yoksullukla mücadeledeki temel hedeflerindendir (Onat, 2006). Her ne kadar yardıma hak kazanma ve sunulabilecek yardım çeşitlerine ilişkin belirli yönergeler olsa da sosyal hizmet uygulayıcılarının da ciddi bir takdir yetkisi vardır. Yardımlardan faydalanabilmek için muhtaçlığını ispat etmek durumunda kalan yoksul bir kişiye yardımların veriliş biçimi, gösterilen muamele de oldukça önemlidir (Zastrow, 2017). Zira toplum ve otorite yoksulları pek çok şekilde etiketleyebilmekte, kimi zaman “potansiyel suçlu” yakıştırmasıyla bir tehdit unsuru olarak dahi görebilmektedir. Bu olumsuz tutum/inançlar, damgalama ve ayrımcılık “povertyism” olarak adlandırılır (Killeen, 2008). Söz konusu yaklaşıma göre yoksul insanlar, gördükleri daha aşağı muameleyle yoksul olmayanlardan ayrıştırılır.

Yoksullara yönelik ön yargının sosyal hizmetteki yansıması ise müracaatçıların tembel ve adeta bir “parazit” olarak nitelendirildiği “refah/sosyal yardım bağımlılığı” söylemidir (Backwith, 2015). Bu söylemi savunanlara göre yardımların olabildiğince hoş olmayan biçimlerde yapılması, muhtaçlık durumunun düzenli olarak denetlenmesi ve kriterlere uyulmadığı takdirde yardımların kesilmesi veya yaptırımların uygulanacağına dair müracaatçıların tehdit edilmesi gibi uygulamalar söz konusudur. Oysaki bu ön yargılı ve cezalandırıcı yaklaşım amacından saparak kişilerin kimliklerine ve özsaygılarına oldukça zarar vermekte, bağımlılık ve yetersizlik hislerini beslemekte, sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımına da ters düşmektedir (Zastrow, 2017).

Özetlemek gerekirse sosyal hizmet alanı çalışanları yoksul, ötekileştirilmiş, toplumdan soyutlanmış insanların neler yaşadığının ve sosyal hizmetin bu noktadaki rollerinin farkında olmalı; tek tipleşmiş müdahaleler yerine her bireyi kendi çevresi içerisinde değerlendiren bütüncül ve ön yargısız bir yaklaşımı esas almalı; politikaların iyileştirilmesini beklemek yerine ihtiyaçlara göre şekillenmesinde aktif rol oynamalıdır. Yoksulluğun ilintili olduğu toplumsal problemler de göz önünde bulundurulduğunda, mücadele kapsamında gerçekleştirilen nitelikli sosyal hizmet uygulamaları diğer müdahale alanları için de koruyucu/önleyici özellikte olacaktır.

2.1.2.2. Engellilik ve sosyal hizmet

Birleşmiş Milletler’in 2006 yılında kabul ettiği “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme”nin 1. maddesinde engelli kavramı “...diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler...” olarak ifade edilir. Kahraman-Güloğlu ve Kala (2020) ise engelliliği toplumsal bir olgu olarak ele almış ve “bireysel ve sosyal boyuta sahip bir ayrımcılık temeli ve dezavantajlılık alanı” olarak tanımlamışlardır. WHO (2011) ise

engelliliği yalnız medikal ya da sosyal bağlamda tanımlamanın doğru olmayacağını, biyo-psiko-sosyal model çerçevesinde dengeli bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Engelli bireyler eğitim, iletişim, ulaşım, siyasi katılım, istihdam vb. pek çok alanda “erişilebilirlik” noktasında sıkıntı yaşamaktadır. Yaşanan problemler ise yalnızca engelli ve erişilebilirlik özelinde değerlendirilemeyecek kadar komplekstir. Bilhassa özel eğitim ve bakım hizmeti görmesi gereken bir çocuğa sahip olmak beraberinde ekonomik sıkıntılar getirebilmekte, ebeveynlerin engeli kabullenemediği durumlarda aile içi çatışmalar yaşanabilmektedir. Bunun yanı sıra ebeveynler, kendilerinden sonra çocuklarının geleceğine ilişkin yoğun kaygılar taşımakta, yetersizlik ve suçluluk duyguları ile boğuşmaktadır (Işıkhani, 2006).

Erkan (2003) engelli bireyler ve aileleri ile gerçekleştirilen sosyal hizmet çalışmalarında “sosyal destek” kavramının altını çizer. Sosyal hizmet bağlamında, sosyal destek kavramını; duygusal sosyal destek (engelliliğin kabulü, yaşattığı olumsuz duyguların işlevsel bozukluğa yol açmayacak şekilde yaşanması, kişinin değer gördüğünü hissetmesi), bilgisel sosyal destek (kişiye veya aileye mevcut durum hakkında bakış açısı kazandırma, gerekli bakım ve eğitim hizmetlerine yönlendirme), elle tutulur/araçsal sosyal destek (tekerlekli sandalye, sosyal yardımlar gibi ayni ve nakdi destekler) şeklinde sınıflandırmak mümkündür (akt. Erkan, 2003).

Her ne kadar yeti yitimleri birebir aynı olsa da kişinin yaşadığı yer, sosyoekonomik statüsü, cinsiyeti, kendisinin/ailesinin engellilik durumuna olan yaklaşımı vb. pek çok faktör yaşanan engelliliği farklı kılmaktadır. Özellikle birden fazla dezavantajlı grubun kesişim noktasında yer almak (engelli kadın göçmen gibi) karşılaşılan engelleri daha da arttırabilmektedir (Kattari, Lavery ve Hasche, 2017).

Oliver (1990, 2013) sosyal hizmet çalışanlarına, kişinin engellilik durumunu sadece bireysel ve medikal bağlamda değerlendirmek yerine bakış açılarını “toplumun engelleyici

etkisi” üzerine (Oldman, 2002) yöneltmelerini önermektedir. Benzer konuya vurgu yapan Burcu (2015) bireyin yeti yitimi gerçeğini kabul etmekle birlikte “problem”in kaynağı olarak engeli olan ve olmayan bireyler arasındaki sosyal mesafeyi işaret eder. Nitekim toplum, engellileri “düşük kapasiteli” ya da “kusurlu, deforme olmuş” kişiler olarak görebilmekte, ayrımcı/dışlayıcı tutumlar sergileyebilmektedir. “Ableism” olarak adlandırılan bu yaklaşım engelliliğin düzeltilmesi/iyileştirilmesi gereken bir patoloji olduğu görüşünü savunurken engellilerin toplumsal kabul ve uyum süreçlerini görmezden gelir ve potansiyellerinin önüne ket vurur (Wolbring, 2008). Sosyal hizmet çalışanlarının hedeflerinden biri de bu toplumsal ön yargı ile mücadeledir.

Acar, İçağasıoğlu-Çoban ve Polat (2017) toplumun engellilere yönelik var olan dışlayıcı, damgalayıcı kodlarının, engelli kişilerle çalışan personeli dahi etkileyebildiğini ifade etmektedir. Bir sosyal hizmet müdahalesindeki en kritik aşamanın değerlendirme ve karar verme süreci olduğu göz önüne alındığında; bu karar verme sürecinin arka planı, yani bireysel tutum ve ön yargılar hizmetin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Örneğin Acar ve vd.’nin (2017) sosyal çalışmacılarla gerçekleştirdiği araştırmada bir katılımcı, meslek hayatının ilk dönemlerinde engelli bir bireye yönelik ön yargısının var olduğunu dile getirmiş ve evlat edinme sürecinde “protez takan engelli bir kişinin bir çocuğa bakamayacağını” düşündüğünü öz eleştiri olarak ortaya koymuştur.

Devletlerin engellilere yönelik gerçekleştirdikleri sosyal politikalarda da ableism kültürünün izlerini sürmek mümkündür. Yine Acar vd.’nin (2017) araştırmasındaki bir katılımcı, engellilerin çoğunlukla sosyal yardım adı altında verilen nakdi yardımlardan yararlandırıldığını ve geri kalan topluma dahil edici hizmetlerin gerekli görülmediğini, görülse dahi pratikte sıkıntılar yaşandığını ifade etmektedir. Uygulamada başı çeken yardım türlerinden bir diğeri evde bakım maaşıdır. Engellinin evde bakımını gerçekleştirene -ki bu kişi genellikle kadın olmaktadır- verilen evde bakım maaşı, hem bakıcının istihdama ve sosyal yaşama

katılımına engel oluşturması hem de engellinin kaliteli ve profesyonel bir bakım hizmetine erişmek isteyebileceği fikrini yok sayması gerekçesi ile engelli hakları savunucuları tarafından eleştirilmiştir. Bir başka eleştirilen nokta da engelli kurum bakımı hizmetlerinin kapalı ve adeta tecrit edilmiş kurumlarda gerçekteştiriliyor oluşudur (Yılmaz, 2015).

“Ableism” kullanılan dil ile de kendini gösterir. Her kavram biz farkında olmasak dahi bünyesinde birçok yargı, stigmatizasyon barındırabilmektedir (Ayan-Ceyhan, 2015). Nitekim engelli kelimesi yerine günümüzde hala kullanımına rastlanılan “zrl” kelimesinin sözlükteki karşılığı “zr, kusuru olan, defolu, engelli”dir. Kelimenin toplumumuz tarafından aşağılama ve hakaret sözcüğü olarak kullanıldığı da bir gerçektir. Ayan-Ceyhan’ın (2015) vurguladığı üzere ayrımcılıkla mücadele için gerekli olan davranışsal dönüşüm, dilin bilinçli kullanımını gerektirmektedir.

Özetle bir sosyal hizmet çalışanı kendi zararlı inanç ve davranışlarını fark edebilecek, n yargılarını görüp kabul edebilecek ve bunların müdahalesine olan etkisini minimize edebilmek için kendine meydan okuyabilecek öz farkındalığa sahip olmalıdır (Uzunaslan ve Gökçearsan-ifti, 2019). Engelliliği bir “problem”den çok, bir farklılık olarak ele alabilmek ve kişiye kimliğinin önündeki “engelli” sıfatından azat edip, kişiye toplumsal ve kişiisel beklentilerin çerçevesinde kalmadan sadece bir birey olarak yaklaşabilmek nitelikli müdahale için gereklidir.

2.1.2.3. Kadın ve sosyal hizmet

Dünya üzerinde her üç kadından birinin çocukluk, ergenlik ya da yetişkinlik döneminde fiziksel/cinsel şiddet mağduru olduğu ve şiddetin genellikle yakın ilişi içinde oldukları erkekler tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Kadına yönelik şiddet, bir insan hakları ihlali olduğu kadar, yaşanan şiddetin beraberinde getirdiği fizyolojik ve psikolojik hasarlar (kronik ağrı, fiziksel engellilik, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, depresyon, anksiyete, bağımlılıklar vb.) ve lme kadar varan yaralamalar (homisid ya da

suisid) göz önünde bulundurulduğunda aynı zamanda bir halk sağlığı problemidir (Garcia-Moreno vd., 2005; Heise vd., 1999; WHO, 2018).

Yapılan araştırmalar bölgesel ya da global kriz dönemlerinde kadına yönelik şiddetin arttığını göstermektedir (Anastario vd., 2009; IRC&GWI, 2015; Rezaeian, 2013; Schwefer, 2018; UNDP, 2015). İçinde bulunduğumuz COVID-19 pandemi sürecinde de durum farklı olmamış, dahası sokağı çıkma kısıtlamaları ve hizmetlere erişimde yaşanan aksamalarla birlikte hali hazırda şiddet mağduru olan kadınlar ve kız çocukları artan şiddet döngüsü içerisinde istismarcıları ile aynı eve hapsolmuşlardır (UN, 2020).

Sosyal hizmet alanı içerisinde ise hem hizmet uygulayıcıları hem de müdahale grupları düşünüldüğünde kadınlar çoğunluğu oluşturmaktadır (Alston, 2018; Hicks, 2015). “Yoksulluğun kadınlaşması” (Çamur-Duyan, 2010), engelli ve yaşlı bakımının kadının görevi olarak görülmesi, tek ebeveynli ailelerde ebeveynin sıklıkla kadın olması (Alston, 2018), ve bilhassa özel/kamusal alanda fiziksel ve cinsel başta olmak üzere kadına yöneltilmiş şiddet, sosyal hizmet müdahale grupları içerisinde kadınları sayıca baskın grup haline getiren faktörlerden yalnızca birkaçıdır.

Sosyal hizmet kurumuna başvuran kadınların yaşamış oldukları sorunlar ise kişisel bir talihsizlikten öte patriarka ile ilişkilidir ve bu sorunlar toplumsal cinsiyetten ayrı tutularak tartışılamaz (Buz, 2009). Toplumsal cinsiyet “kadınlık” ve “erkeklik” kavramlarına ilişkin toplumsal ve kültürel dayatıları ifade ederken kişiler, cinsiyetlere atanmış davranış kalıplarına göre hareket etmek zorunda bırakılır. Bu kalıp yargılara göre kadının daha çok evi, çocuğu ve eşi ile ilgilenmesi; fedakâr, sadık, sakın, kırılgan bir karakterde olması beklenirken, erkek evin geçimini sağlamalı; ailesini korumalı, güçlü ve cesur bir duruş sergilemelidir (Vargel-Pehlivan, 2017). Kadına yalnızca “iyi bir anne ve eş, bakım veren” rolünü biçen ve “Yuvayı dışı kuş kurar.” mantığıyla aile yapısına yaklaşan ataerkil bir toplumda, dağılan bir aile için kadının

suçlanması kaçınılmazdır. Evliliğini bitirdiği takdirde toplum tarafından dışlanacağını bilen bir kadınsa yaşadığı şiddetin türü ve derecesi ne olursa olsun yardım aramaktan ya da ilişkisini sonlandırmaktan çekinecektir (Mor Çatı, 2007). Kaldı ki kadın yalnızca evliliği sonlandırmakla ilgili olmaksızın, aile kurumunun dışına çıktığı andan itibaren sayısız damgalamaya maruz kalır. Özetle toplumsal cinsiyet kabulleri ve bu kabullerin bir ürünü olan eşitsiz güç dengesi, sosyal hizmet müdahale grupları içerisinde kadınlığı bir dezavantajlılık alanı olarak ele alışımızın temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Toplumda kadına yönelik var olan cinsiyetçi kalıp yargıların, damgalayıcı ve ayrımcı tutumların sosyal hizmet uygulamasında da kendine yer bulduğu bilinmektedir. Örneğin Acar vd.’nin (2017) sosyal hizmetteki etik ihlallere ve yanlış uygulamalara dair sosyal hizmet çalışanları ile gerçekleştirdikleri araştırmada bir katılımcı, hizmet sunumunda sıklıkla kadının birey olarak görülmediğini, ikincil bir pozisyonda değerlendirildiğini ifade etmektedir. Söz konusu yaklaşımda hizmeti sunanlar, kadının sorunlarını görmezden gelerek çözümü yalnızca aileyi yeniden yapılandırmada bulmakta, bir yandan kadının güçlenmesini ve özgürleşmesini engellerken öte yandan “Kol kırılır, yen içinde kalır.” anlayışıyla şiddet döngüsünü beslemektedir. Bunun yanı sıra Lordoğlu (2016) kadınlara yönelik gerçekleştirilen sosyal politikaların yeterince kapsayıcı olmadığını, “aile” dışında kalan kadınların sosyal yardımlardan neredeyse hiç yararlanamadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın 2011 yılında kapatılarak yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulmasını (günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı), kadını yalnızca aile içinde ve bir erkek egemenliğinde (baba, eş, abi vs.) “kabul/var eden” ataerkil düşüncenin yansıması olarak görmek mümkündür. Yine Acar vd.’nin (2017) çalışmasındaki bir başka katılımcı, sığınma evine gelmiş bir kadın ile gerçekleştirilen ilk görüşme neticesinde, kendini ifade etmekte zorlanan kadının “dengesiz” olarak yaftalanarak sığınma evinden çıkarılması kararına varıldığını ancak katılımcının müdahalesi sonucu gerçekleştirilen ikinci

görüşmede uzun yıllar devam etmiş bir cinsel şiddet mağduriyetinin ortaya çıktığını aktarmıştır.

Scourfield (2003) çocuk koruma sistemi içerisinde dahi cinsiyete dayalı tanımlar yapıldığını ifade eder. Tüm müracaatçıların eşit ve adil bir muamele görmesi gerektiğine dair var olan düşünce; uygulamada yerini erkekleri istismarcı, kadınları da korumacı/bakım veren olarak gören bir ikiliğe bırakır. Anne, kendisi de mağdur olsa dahi istismarcıya karşı “çocuğu koruyamamak” ile suçlanıp adeta günah keçisi ilan edilirken babanın varlığı görmezden gelinir. Cinsiyetçi yaklaşımları doğrular şekilde Scourfield (2003), sosyal çalışmacılara, kadınlarla çalışırken tatmin edici bir vakalarını anlatmaları istediğı görüşmelerinde hemen hemen hepsinin süreç sonundaki mutlu bir çocuktan ya da “daha iyi bir anne”den bahsetmiş olmalarına dikkat çeker. Elbette “çocuğun refahı” sosyal hizmette her daim öncelikli bir konumda olmuştur. Ancak kimi zaman bu öncelik, aile içinde şiddet gören kadına yine sadece şiddetin çocuk üzerindeki etkisi nispetinde yaklaşan bir yaklaşımı da meşru kılmaya kadar varmış, kadın ikincil bir plana atılmıştır. Scourfield (2003) konu, istismarcısı ile bir arada yaşamak durumunda kalan kadınlar olduğunda sosyal çalışmacıların belirli bir noktaya kadar empatik olabildiklerini, aynı evde yaşamanın müdahalenin gücüne olan etkisini yeterince değerlendirmediklerini ifade eder. Oysaki şiddet tehdidi altındaki bir kadın başına geleceklerden korkarak harekete geçmekte zorlanabilir. Dışarıdan eylemsizlik olarak gözüken bu durum, kimi zaman istismarı duyurmanın ve partnerden ayrılmanın ardından gelebilecek toplumsal damgadan kaynaklanırken kimi zaman da çocuklarını ve statükosunu kaybetme endişesini içinde barındırır. Dolayısıyla sosyal hizmet çalışanları, kadınların kararlarını sorgulamadan önce kendi yargılarını da gözden geçirmeli ve olaylara kadınların perspektifinden bakmaya çalışmalıdır.

Yukarıda bahsedilenler ışığında kadına yönelik sosyal hizmet müdahalesinin aynı zamanda toplumsal cinsiyetin kalıp yargıları ile de mücadele olduğunu söylemek yanlış

olmayacaktır. Bu bağlamda geleneksel uygulamayı seksist olduğu gerekçesiyle eleştiren feminist sosyal hizmet uygulaması önem kazanmaktadır. Dominelli'ye (2002) göre feminist sosyal hizmet; toplumdaki yapısal eşitsizliklerin üzerine eğilen, müracaatçı-sosyal çalışmacı etkileşimindeki eşitlikçi iletişime önem veren, kadınların kendilerine özgü ihtiyaçlarına cevap ararken yaşadıkları çeşitli baskıları ve yaşamları üzerindeki karmaşık etkilerini de dikkate alarak bütüncül bir yaklaşım sergilemeye çalışan bir uygulamadır. Kadınların yaşam deneyimleri problemlerin analizinde başlangıç noktasını oluştururken; toplum nezdindeki konumları ile kişisel çıkmazları arasındaki ilişki örüntüsü uygulamanın odak noktalarındandır. (Dominelli, 2002).

Buz (2009) feminist sosyal hizmet uygulaması ile anti-seksist kuramın bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade eder. Thompson da (2001) her ikisinin bulunduğu ortak paydaları sıralar ve esasında bu ortak paydalar bizlere kadına yönelik sosyal hizmet uygulamasının nasıl olması gerektiğine dair yol gösterir: (1) Sosyal hizmet müdahalesinin özünde güçlendirme (empowerment) yatar, alıştırmaya/uyumsama (adjustment) değil. Dolayısıyla müdahalenin amacı da kadını, aile içerisinde “olması gerektiği yere” adapte etmeye çalışmak değil, gördüğü baskıya karşı mücadele edebilmesi için güçlendirmektir. (2) Yaklaşım, basmakalıp düşüncelerden (evin reisi ve karar mercii olarak erkeği varsaymak gibi) olabildiğince uzak olmalıdır. (3) Sosyal hizmet uygulaması, cinsiyetçilik ve müracaatçının yaşadığı problemler arasındaki ilişki örüntüsüne dair kişide bir bilinç uyandırmaya çalışmalıdır. (4) Kadının başarısının, duygu ve düşüncelerinin görünmez olduğu ataerkil bir toplumda feminist ve anti-seksist sosyal hizmet uygulaması, düşürülmüş olan öz-saygının toparlanmasında (mikro düzey) ve toplumsal değersizleştirilmenin önüne geçmede (makro düzey) rol oynar. (5) Tüm bunların yanında uygulama, kadına yönelik ayrımcı tutum ve davranışlara da meydan okur (akt. Buz, 2009).

2.1.2.4. Adli sistem içerisinde sosyal hizmet

Toplumdaki en kırılgan, dışlanmış, kimi zaman hor görülmüş gruplara hizmet sunan sosyal hizmet disiplini; sosyal adaleti sağlama, bireyi güçlendirme, topluma yeniden kazandırma gibi misyonlarıyla adalet sistemi içerisinde önemli bir noktada bulunmaktadır. Yaşadığı yoksulluğu, engel durumu, cinsiyeti, etnik kökeni ve dahi pek çok özelliği nedeniyle dezavantajlı olarak adlandırdığımız bu gruplar, herhangi bir suçun faili ya da mağduru olmaya karşı daha savunmasız olmaktadır. Nitekim Gönültaş (2020) da söz konusu grupların adli sistem içerisine fail, mağdur, tanık, suça sürüklenen çocuk, müşteki gibi pek çok sıfatla dahil olabildiğini ifade etmektedir. Aile ve çocuk mahkemelerine verilen bilirkişilik ve arabuluculuk hizmetleri, hane içi şiddet, çocuk/yaşlı/engelli ihmal ve istismarı, suç mağduriyeti, denetimli serbestlik, madde kötüye kullanımı gibi konulara ilişkin müdahaleler düşünüldüğünde, sosyal hizmetin adli bilimlerle olan ilişkisi daha da netleşmektedir (Brownell ve Roberts, 2002; Wormer vd., 2008)

Sosyal hizmet ile adalet sisteminin kesişimi “adli sosyal hizmet” kavramını doğurmuştur. Her ne kadar bu kavram, geçtiğimiz yüzyılda yaygınlaşmaya başlasa da esasında adli sistem içerisindeki müdahalelerin çoğu, mesleğin kendisi kadar eskiye dayanır (Barker ve Branson, 2014). Kısa ve öz bir tanım yapacak olursak adli sosyal hizmet; sosyal hizmet uygulamasının, adli ve hukuki meselelerle olan ilişkisini ifade eder. Bu ilişki; suçlunun (çocuk veya yetişkin) cezai ehliyetinin değerlendirilmesi, rehabilitasyonu gibi konularla sınırlı kalmayıp boşanma, velayet/vesayet, çocuğun ve ebeveynlerin hakları, çocuk/kadın istismarı ve etkileri, yetişkin ve çocuk adalet sistemi, yaşlı ve engelli bakımı, denetimli serbestlik, madde bağımlılığı tedavileri, suç mağdurunun hakları ve adaptasyonu, arabuluculuk gibi pek çok konuyu da içinde barındırır (NOFSW, 2021; Robbins vd., 2014).

Adli sosyal hizmetin kapsam alanı oldukça geniş olduğu için bu bölümde sosyal hizmet uygulamaları daha çok suç önleme üzerinden irdelenecek olup sosyal hizmetin adli sistem içerisindeki diğer rollerinden de kısaca bahsedilecektir. Son olarak suçluya olan bakış açısına -

Çalışmanın “Suçlulara Yönelik Algılar” kısmında daha detaylı bahsetmek üzere- değinilecek ve bu bölüm sonlanacaktır.

Greenwood (2008), suçun ardından gerçekleştirilen soruşturma, kovuşturma, tutukluluk, rehabilitasyon vb. süreçlerin, suç nleme programlarına göre çok daha fazla zaman ve maliyet gerektirdiğini ifade etmektedir. Yapılan pek çok araştırma, nleme ve rehabilitasyon programlarının -hepsi olmasa da- suçu, suçun tekrarını ve madde kullanımını azaltabileceğini ortaya koymuştur (Cullen, 2005; Lipsey et al., 2001; Lipsey and Cullen, 2007; Sherman et al., 2006; Visser and Weisburd, 1997; Weisburd and Eck, 2004). Sosyal alışmacılar da mesleki bakış açıları, bilgi ve deneyimleri ile bulundukları muhitteki suçu nleme çalışmaları için kilit rol oynayan meslek gruplarındandır (Smith, 1995). Mesleklerinin doğası gereği zaten suçun önlenmesinde aktif rol oynamakta; bireye, aileye ve topluma yönelik gerçekleştirdikleri uygulamalar “erken müdahale” niteliği taşımaktadır.

Erken müdahale, bireyi suça sürükleyebilecek potansiyel etkenlerin olabildiğince azaltılması ve kişinin içinde bulunduğu sosyal çevrenin güçlendirilmesi şeklinde özetlenebilir (Welsh vd., 2010). Suç, bünyesinde biyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik pek çok nedeni barındırabilen komplike bir olgudur. Dolayısıyla bireyin içinde bulunduğu ailenin/çevrenin suç oranı, yaşanılan sosyo-ekonomik problemler ve bunların yankıları, bağımlılık, toplum tarafından ötekileştirilme, azınlık olma gibi birçok faktör ve bunların birbiriyle olan etkileşimi suça sürüklenmenin ardındaki nedenler olabilmektedir (Agnew vd., 2008; Demirel, 2017; Farrington, 2010; İli vd., 2007; Loeber vd., 2011; Sağlam, 2006) Pek çok yetişkin suçlunun, kriminal aktivitelere erken yaşta başladığı düşünüldüğünde, ocuk suçluluğunu önlemek adına gerçekleştirilecek olan müdahaleler önem kazanmaktadır (Greenwood, 2008). Okula devam ve okul başarısı, dürtüsellik, akran grubunun suça eğilimi, ocuk ihmal ve istismarı, ocuk yetiştirme stilleri, ailede madde bağımlısı/suçlu ferdin bulunuşu, çocuğun yetiştiği muhit, adolesan gebelik, aile içi çatışmalar, parçalanmış aileler gibi konular suçluluğu/ocuk

suçluluğunu önleme noktasında üzerinde durulması gereken risk faktörlerindendir (Acar vd., 2015; Farrington vd., 2012).

Risk faktörlerinin/riskli grupların tespiti ve müdahalelerin belirlenmesinde, sosyal çalışmacıların gerçekleştirmiş olduğu hane ziyaretleri etkili bir araçtır. Nitekim Kanada’da suç önlemek amaçlı gerçekleştirilen projelerde birincil seviyede sunulan önerilerden biri de hane ziyaretleridir. Bilhassa hamile kadınların katılımını teşvik eden programlar; çocuk yetiştirme, madde ve alkol kullanımı, hane içi şiddet gibi konulara eğilirken aile, ihtiyaçları doğrultusunda ilgili profesyonellere yönlendirilmektedir (Makivik, 2009).

Suçla yönelik erken müdahalenin bir diğer ayağı ise bireyin içinde bulunduğu sosyal çevresinin güçlendirilmesidir. Colvin ve diğerleri (2002) baskı ve zorlamanın arttığı, sosyal desteğin azaldığı bir ortamda suç oranlarının artacağını ifade eder. Baskı ile kastedilen kimi zaman ekonomik sıkıntılar, kimi zaman da aile içi şiddet nedeniyle hissedilen psikolojik zorlanma olabilmektedir. Sosyal destek ise bireyin içinde bulunduğu zor durumlarla başa çıkmasında yardımcı olan, kriz dönemlerinde yaşanan baskıya karşı tampon görevi gören; araçsal-maddi, duygusal, bilgisel gibi boyutları bulunan güçlendirici mekanizmalardır (Işıkhani, 2007). Suç oranının yoğun olduğu bir çevrede oturan ailenin daha iyi bir muhite taşınması için yapılan yardımlar, ebeveynlik ve sosyal beceri eğitimleri, yerel yönetimlerle iş birliğine girerek suça yönelme riski bulunan çocuklara/gençlere yönelik eğitsel ve sanatsal faaliyetlerin düzenlenmesi (Colvin vd., 2002; Gennetian vd., 2012; Sever ve Zengin, 2020) sosyal hizmet bağlamında sunulabilecek sosyal destek unsurlarına örnektir.

Bahsedilen erken müdahale uygulamaları ile sosyal hizmet, adli sisteme doğrudan dahil olmamakta ancak onu büyük oranda desteklemektedir. Sosyal çalışma görevlilerinin adli sistem bünyesine doğrudan dahiliyeti ise çoğunlukla aile ve çocuk mahkemelerinde aldıkları görevlerle gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra sosyal çalışma görevlileri; Sağlık Bakanlığına

bağlı kuruluşlarda, Adalet Bakanlığına bağlı Denetimli Serbestlik Merkezleri ve ceza infaz kurumlarında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kuruluşlarda vermiş oldukları hizmetlerle (suçlu ve mağdurla yapılan görüşmeler, ceza ehliyetine ilişkin değerlendirmeler, danışmanlık, arabuluculuk, vaka yöneticiliği vb.) adli mekanizmayı destekleyip güçlendirmektedirler (Abacı-Yıldız ve Yıldız, 2020).

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair 4787 sayılı Kanunun 5., 6. ve 7. maddelerinde, aile mahkemelerinde yer alan sosyal çalışma görevlilerinin bilgisinden yararlanılabilecek konular belirtilmektedir. Buna göre uzmanlar, davadan önce ya da dava süreci devam ederken mahkemenin belirlediği konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlığın nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapıp değerlendirmeyi mahkemeye sunar, mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunur ve istenilen konularda çalışma yürütüp görüş bildirir. Bu bağlamda aile mahkemesi; ihmal edilen ve tehlike altında bulunan yetişkin ya da küçüğün kurum bakımına yerleştirilmesi, eşler arasındaki uyuşmazlıkta eşler ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunların tespiti ve sulhe kavuşturulması, nafaka yükümlülüğü gibi konular hakkında koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler almak için vermiş olduğu kararların takip ve tazmininde, sosyal çalışma görevlilerinin uzmanlığından faydalanabilir.

Aile mahkemesi içerisinde sosyal hizmetin bilgi ve becerisine başvurulacak pek çok konu olsa da aile mahkemesi uzmanlarından -direkt olarak yargılamanın öznesi olmasa dahi- özellikle çocuk ve onu ilgilendirebilecek velayet, vesayet, anne-baba ile kurulan kişisel ilişki, velayetin değiştirilmesi ya da kaldırılması gibi davalarda çocuğun durumu ile ilgili araştırma ve inceleme gerçekleştirip mahkemeye bir rapor sunması beklenmektedir (Abacı-Yıldız ve Yıldız, 2020). Davalı, davacı ve son olarak da çocuk ve onun sosyal çevresi ekseninde gerçekleştirilen detaylı görüşmeler, hane ziyaretleri, dosyadaki belge ve kayıtlar sosyal inceleme raporunun bilgi kaynaklarını oluşturur (Buz vd., 2015). Özellikle velayet hususunda

mahkemeye sunulan bu raporlar, hâkimin kararında önemli yer tutmakta, bilirkişi raporu niteliği taşımaktadır.

Çocuğun velayet hakkını elinde bulundurmayan anne, baba veya üçüncü bir kişi ile çocuğun iletişiminin ve sevgi bağının devamı ise mahkeme tarafından verilen kişisel ilişki kararı ile sağlanmaya çalışılır (Serdar, 2007). Bu kararın uygulanmasında zorluk çıkarılıyorsa, kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan ebeveyn, İcra ve İflas Kanunu'na dayanarak çocuğun teslimini talep edebilmektedir (İcra ve İflas Kanunu, m. 25/a). Kanunun 25/b maddesi, çocuk tesliminde icra müdürü ile birlikte bir sosyal çalışmacı, pedagog, psikolog, çocuk gelişimcisi veya eğitimcinin bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Uzmanın bu noktadaki işlevi ebeveynleri ve icra müdürünü çocuğa yaklaşım konusunda bilgilendirmek; çocuğu psikolojik olarak ortama hazırlamak; çocuğun kişisel ilişki kurmayı reddetmesi, çocuğa karşı zor kullanma, ebeveynler arası gerilim ve tartışma gibi çocuğu fiziksel ya da psikolojik olarak örseleyecek her türlü duruma karşı önlem almak ve çıkabilecek olası başka problemlere yönelik müdahalede bulunmaktır (Mavi, 2008). Çocuğun tesliminin o sırada uygun olmayacağına kanaat getiren uzmanın görüşü esas alınmalı; icraya konu olanın herhangi bir alacak değil, çocuk olduğu unutulmamalıdır.

Sosyal hizmet çalışanlarının bir diğer görev alanı ise çocuk mahkemeleridir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında alınacak tedbirler belirtilerek çocuğun yüksek yararı gözetilmek istenmiştir. Koruyucu ve destekleyici nitelik taşıyan bu tedbirlerin karar aşamasında, uygulanmasında, denetlenmesinde, kaldırılmasında veya değiştirilmesinde ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile sosyal çalışma görevlilerine de önemli sorumluluklar düşmektedir (ÇKK. m. 13 ve m. 45). Çocukla gerçekleştirilen görüşme neticesinde sosyal çalışma görevlileri tedbire yer olup olmadığı, gerekliyse hangi tedbirin ne ölçüde uygulanacağı konusunda kanaat bildirirler. Abacı-Yıldız ve Yıldız (2020), sosyal

Çalışma görevlilerinin ocuk kovuşturma ve soruşturma sürecindeki görevlerini ise genel olarak şöyle sıralamıştır: (1) ocuğa yönelik herhangi bir karar alınmadan önce çocuğa, içinde bulunduğu çevreye ilişkin bilgileri toplamak ve topluma yeniden kazanımı için gerekli olan kaynakları belirlemek maksadıyla sosyal inceleme gerçekleştirmek ve inceleme sonucunda yazılan raporu yetkili mercie sunmak (2) ocuğun ifadesinin alınması ya da sorgusu esnasında sistemsel işleyiş nedeniyle travmatize olmasının önüne geçebilmek adına yanında bulunmak (3) Adli sistem içerisindeki konumu, hakları ve sürecin devamı hakkında anlayabileceği bir dilde çocuğun bilgilendirilmesini sağlamak (4) ocukla ilgili alınacak kararın amacına ulaşması için sürece dahil olan/olabilecek diğer uzmanlarla işbirliği halinde olup gerekli profesyonel desteği sağlamak.

Sosyal alışma görevlisinin işlevi yalnızca soruşturma ve kovuşturma süreci ile sınırlı kalmamakta, bir failin cezaevine girişinden çıkışına ve hatta çıkış sonrasına kadar her aşamada sosyal hizmet uygulaması gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal çalışma görevlileri; cezai ehliyetin değerlendirilmesi, cezaevine giren kişilerle gerçekleştirilen bireysel ve gruba yönelik görüşmeler, bu kişilerin haklarının bildirimi, cezaevi koşullarına adaptasyonlarının sağlanması, suçun rehabilitasyonu için iyileştirme programlarının düzenlenmesi, salıverilme öncesi hazırlık ve cezaevi sonrası topluma dahiliyet gibi konularda da rol oynamaktadır. Ceza infaz kurumlarında çalışan sosyal çalışmacılar aynı zamanda hükümlü-tutukluların ailelerine de yönelik çalışmalar gerçekleştirmekte, gerektiğinde bilgilendirme yapıp mesleki görüşmelerle danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktadır (Gökçearsan-ifti, 2019).

Son olarak sosyal çalışma görevlileri, “alternatif bir ceza ve infaz sistemi” olarak gösterilen denetimli serbestlik alanında da görev almaktadır. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğine göre sosyal çalışma görevlileri, denetimli serbestlik uzmanı olarak adlandırılır (m.4/1). Toplumu korumayı, suçun tekrarının önüne geçmeyi, suçluyu toplum içerisinde uygun bir şekilde cezalandırmayı ve suluda işlemiş olduğu suçun topluma ve mağdura vermiş olduğu

zararlar noktasında farkındalık oluşturmaya amaçlayan denetimli serbestlik uygulamasında nihai hedef, suçluyu toplumun içinde rehabilite etmektir (Smith, 2005). Bu amaçlar doğrultusunda sosyal çalışma görevlileri, yükümlüler hakkında oluşturulacak denetim planlarının hazırlanmasında, hazırlanan planlar doğrultusunda eğitsel ve iyileştirici çalışmaların yürütülmesinde (birey ve grupla görüşme, müdahale programları, yükümlünün okulu/ailesi/iş yeri ile ortaklaşa çalışmalar yürütme vb.) görev alabilmektedir (m. 15/2, m. 17/2). Denetimli serbestlik müdürlüklerinde yükümlülerin kabulü, değerlendirilmesi, eğitimi, iyileştirilmesi, denetimi gibi konulara yönelik birimlerin yanı sıra mağdurların talep ve ihtiyaçlarına cevap vermek ve psiko-sosyal destek sunmak üzere “mağdur destek hizmetleri bürosu” oluşturulur. Söz konusu birimde özellikle mağdur hizmetleri konusunda uzmanlaşmış denetimli serbestlik uzmanları görev almaktadır (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m. 19).

Adli sistemin bu denli içerisinde olan ve yazdıkları raporlarda bildirmiş oldukları görüşleriyle herhangi bir adli karar sürecinde önemli rol oynayan sosyal hizmet alanı çalışanlarının, faile/mağdura yönelik bakış açısı da önemlidir. Nitekim Brownell ve Roberts (2002) adli sistem içerisindeki temel sorunlardan biri olarak suçluların uzun vadede herhangi bir davranış değişimi göstermeyeceğine ve kişi masum ise asla yanlışlıkla suçlu konumuna düşmeyeceğine dair var olan inancı gösterir. Smith (1995) de suça karışma ve mağduriyet yaşama bakımından kırılgan olan grupların, toplumun bir üyesi olarak görülmediğini ve bir bütünün parçası olmaktan uzak olduklarını belirtir. Bu bakış açısına göre suçlu/mağdur bireyler ancak ırk, cinsiyet, yaş, sosyoekonomik seviye gibi faktörler etrafında şekillenmiş minik grupları oluşturur. Yine Brownell ve Roberts (2002) geçtiğimiz yüzyılda en çok ihmal edilen ve marjinalleştirilen grupların suçlu ve mağdurlar olduğunu belirtirken, Wormer vd. (2008) özellikle ıslah sistemi içerisinde dahil olmuş müracaatçıları “dezavantajlının da dezavantajlısı” (failures of the failures) olarak tanımlamaktadır.

Bu bağlamda Ljungwald ve Svensson'ın (2007) sosyal servislerde çalışan sosyal çalışanlarla gerçekleştirmiş oldukları çalışma ilginçtir. Araştırma, “suç mağdurları”nın sosyal çalışanlar tarafından tam olarak kabullenilmediğini, karşılaştıkları grupları kategorize ederken (hırsızlığa uğramış madde bağımlısı, korunma ihtiyacı olan çocuk gibi) akla gelen ilk kategorinin “suç mağduru” olmadığını; sosyal çalışanların başlangıçta ideal bir mağdur tipolojisi oluşturduğunu, suç mağdurlarını da güçsüzlük ve masumluk üzerinden değerlendirip gruplandırmayı kadınlar ve çocuklar olarak sınırlandırdığını ortaya koymuştur. Ancak görüşme derinleştikçe “suç mağduru” denildiğinde akıllarına ilk gelen tipoloji ile karşılaştıkları vakalardaki müracaatçıların pek örtüşmediği, mağduriyetin çok daha komplike bir olgu olduğu anlaşılmıştır.

Bu bölümde sosyal çalışma görevlilerinin adli mekanizma içindeki yerleri olabildiğince ele alınmaya çalışılmış, yaptıkları müdahalelerin suçu önleyici işlevinden bahsedilmiş, son olarak sistemin bu kadar içinde olan bir meslek grubunun sistem içerisinde karşılaştıkları müracaatçı grubunu nasıl algıladıkları kısaca irdelenmek istenmiştir.

2.1.3. Sosyal hizmetin tarihçesi

Çalışmanın bu kısmında sosyal yardım fikrinin bir bilim ve meslek olarak sosyal hizmete dönüşümü önce dünya perspektifinden ele alınacak, ardından Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet’e geçiş sürecinden itibaren Türkiye’deki gelişimi kısaca aktarılacaktır.

Sosyal hizmet uygulamalarının insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir; zira geçmişten günümüze hemen hemen her toplum gerek dini öğretiler gerekse insani ve vicdani gerekçelerle olsun yoksul, yaşlı, engelli, göçmen vb. birçok grubu koruyup gözetmeye çalışmıştır. Ancak sanayileşmenin başlaması ve geleneksel yardımların yetersiz kalışı ile birlikte yapılan yardımların örgütlü ve eğitilmiş eller aracılığıyla sunulması ihtiyacı doğmuştur.

Günümüz sosyal hizmet uygulamalarının atası olarak değerlendirebileceğimiz sosyal yardımların, 1800’lerin başlarında -özellikle İngiltere ve Amerika’da- daha çok şehirdeki yoksul göçmen kesimin gereksinimlerini karşılamak amacıyla inanç liderleri, dini gruplar ya da varlıklı hayırseverler tarafından oluşturulmuş sosyal refah örgütleri tarafından başlatıldığı bilinmektedir. 1820’de John Griscom’ın New York’ta kurmuş olduğu Yoksulluğu Önleme Derneği söz konusu yardım örgütlerinin ilk örnekleri arasındadır (Zastrow, 2017).

1800’lerin ikinci yarısına gelindiğinde ise yoksulların yanı sıra fiziksel ve zihinsel engellilere, yetimlere, hastalara vb. yardım etmek amacıyla çalışan özel inanç kurumlarının sayısının arttığı görülmektedir. Hem faaliyetlerini eşgüdümlü olarak yürütebilmeleri -bu sayede etkililiği ve verimliliği arttırabilmeleri- hem de verilen hizmetlerde standardizasyonun sağlanabilmesi amacıyla bu kurumlar, 1869 yılında Londra’da “The Charity Organisation Society” (COS) adı altında bir araya getirilmişlerdir. COS ile birlikte müracaatçılar için merkezi bir kayıt sistemi oluşturulmuş ve onlarla ilgilenilmesi için “dost ziyaretçiler” adı verilen gönüllü kişiler görevlendirilmiştir. Bu dost ziyaretçiler, doğrudan yapılan yardımların bağımlılığı teşvik edeceğini, yoksulluğun bireylerin kendi hatalarından kaynaklandığını düşünerek yoksullara yönelik yardımlarını tasarruf etmeye yönelik bilgiler, iş aramak için cesaretlendirme gibi konularla sınırlı tutmuşlardır (Artan, 2011; Zastrow, 2017).

COS’un faaliyetleri zamanla Amerika’da da yankı bulmaya başlamış; 1877’de Buffalo, COS modelini kendi yerel refah sistemine sokan ilk şehir olmuştur. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise ABD’de 100’den fazla büyük şehrin bu modeli izlediği görülmüştür (Hering, 2017). Özetle COS hareketinde çalışan gönüllüler, günümüz profesyonel sosyal çalışmacılarının ilk öncüleri olarak gösterilmektedir. Yaptıkları hane ziyaretleri ve yoksul ailelerin anneleri ile yapmış oldukları görüşmeler bugünkü uygulamalara temel oluşturmuştur (Dulmus ve Sowers, 2012).

Bir taraftan COS faaliyetleri devam ederken 1880'lerin sonunda "settlement house" (yerleşim evleri) hareketi ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki 1884'te Samuel Barnett tarafından Londra'da kurulan Toynbee Hall'dur. Cambridge ve Oxford üniversitelerinden mezun olan gönüllü erkek öğrenciler, yoksul ve işçi sınıfının bulunduğu bir bölgeye kurulmuş olan Toynbee Hall'a yerleşerek bölge halkına hijyen ve meslek edinimine dair kurslar vermiş; ekonomi, eğitim, sağlık gibi birçok alandaki sorunlarına çözüm bulmak, onlara rol model olmak için uğraşmışlardır. Kaya'nın deyişiyle: "*Toynbee Hall'un seçkin sakinleri, alt sınıftan komşularını 'kültürlemeyi' hedeflemişlerdir.*" (Kaya, 2017).

Yerleşim evlerinin Amerika'da yayılması ise bir zamanlar Toynbee Hall sakini olan Stanton Coit'in oradan aldığı ilhamla 1886'da New York'ta ilk yerleşim evini kurmasıyla başlamıştır. Coit'in çabalarından habersiz, ayrıcalıklı kesimlerden gelmiş iki kadının -Jane Addams ve Ellen Starr- 1889'da Chicago'da kurmuş oldukları Hull House "yerleşim evleri hareketi" denince akla gelen ilk yerlerden biri olmuştur (Lengermann ve Niebrugge-Brantley, 2002). Toynbee Hall'dan farklı olarak daha çok kadın gönüllülerden oluşan bu ekip, yoksul kesimin yiyecek ve barınak gibi acil temel ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra sosyal ilişkiler, spor, müzik, sanat ve edebiyat gibi birçok alana odaklanan gruplar oluşturmuş, anasınıfları açmış, bölgenin ihtiyaçlarına göre hizmetlerini çeşitlendirmiştir. Farklı etnik grupları da gözetken Addams, Hull House'un farklı uluslardan ve kültürlerden insanların bir araya gelebildiği bir oluşum haline getirmeyi başarmış ve topluma yapmış olduğu katkılar nedeniyle 1931'de Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür (Popple, 2018; Zastrow, 2017). ABD'deki gelişmelerin yanı sıra Almanya'daki sosyal hizmet çalışmalarının da hemen hemen eş zamanlı olarak başladığı bilinmektedir. ABD'de Jane Addams ve Mary Richmond başı çekerken, Almanya'da Alice Salomon sosyal hizmetin öncüsü olmuştur (Geißler-Piltz, 2006).

Kut'un (1988) da belirttiği üzere bilimsel bir zemin üzerine kurulu olmayan gelişigüzel yaklaşımlarla insanı anlamak, sorunlarına çözüm üretmek ve en nihayetinde o kişinin topluma

entegre olmasını sağlamak mümkün değildir (Karataş ve Erkan, 2005). COS hareketinin önde gelen isimlerinden Mary Richmond bu konuyu ilk kez gündeme getirenlerden biri olmuş, 1897'deki "National Conference of Charities and Correction'da "The Need of a Training School in Applied Philanthropy" (Uygulamalı Filantropide Formal Eğitim İhtiyacı) başlıklı bir bildiri sunmuştur (Poppo, 2018). Bunun üzerine 1898 yılında New York COS tarafından ilk yaz kursu (NY Summer School of Applied Philanthropy) açılmış; altı haftalık seminerlerle başlayan bu girişim, ilerleyen zamanlarda tam zamanlı bir sosyal hizmet okulunun (günümüzde bu okul Columbia School of Social Work'tür) kurulmasını sağlamıştır (Dulmus ve Sowers, 2012). 1908 yılında Alice Salomon'ın alandaki kadınları yetiştirmek amacıyla açmış olduğu okul, Almanya'da sosyal hizmet alanında eğitim veren ilk okul olarak gösterilmiştir (Geißler-Piltz, 2006).

Ancak açıkça "sosyal hizmet okulu" olarak tanımlanan ilk okulun "Institute for Social Work Training" olduğu ve 1899 yılında Hollanda, Amsterdam'da kurulduğu bilinmektedir. Enstitü, teorik ve pratik derslerden oluşan müfredatıyla alanda çalışan gönüllüleri iki yıllık bir eğitime tabi tutmuştur. Takip eden yıllarda Almanya, İngiltere, İsviçre ve ABD'de yeni sosyal çalışma okulları açılmış; 1910 yılına gelindiğinde Avrupa ve ABD'deki bu okulların toplam sayısı 14'ü bulmuştur. Zamanla Latin Amerika'da (Şili, Santiago-1920), Asya'da (Hindistan, Bombay-1936), Afrika'da (Güney Afrika-1924) ve yine Afrika'da, Mısır'da (1936) ilk sosyal hizmet okullarının kurulduğu bilinmektedir (Koşar ve Tufan, 1999).

19. yüzyıl bitip 20. yüzyıl başlarken "philanthropy" (hayırseverlik, insanseverlik) kavramının yerini yavaş yavaş "social work" (sosyal çalışma) kavramının aldığı görülmektedir. Bu bağlamda 1917 yılı içerisindeki yaşanan gelişmeler, sosyal hizmetin mesleki kabulü açısından önemlidir. Örneğin 1904 yılında "New York School of Philanthropy" olarak kurulan okul, 1917 yılına gelindiğinde "New York School of Social Work" şeklinde isim değişikliğine gitmiştir (Artan, 2011). Yine o zamana dek Amerika'da "Conference of Charities and

Corrections” olarak adlandırılan toplantılar, 1917 yılında “National Conference of Social Work” olarak değiştirilmiştir (Cohen, 1958; akt. Acar ve Çamurduyan, 2003). Aynı yıl Mary Richmond, sosyal hizmet alanındaki ilk bilimsel kitap olarak kabul edilen “Social Diagnosis” (Sosyal Teşhis) kitabını yazmış, sosyal incelemeleri belirli bir sistematik üzerine kurmaya çalışmıştır (Powell, 2001). Kitapta sosyal çalışmacıyı adeta bir “sosyal tabip” olarak nitelendiren Richmond bu “sosyal tabipler”in, yaptıkları sosyal incelemeler sayesinde var olan sıkıntılara “teşhis” koyan ilk kişiler olduklarını ifade eder. Bunun yanı sıra yapılan müdahalelerde tıp, psikoloji, psikiyatri ve kriminoloji gibi birçok disiplinden yararlanıldığını belirtmiştir. Richmond’ın sosyal çalışmanın metodolojisini anlattığı bu kitap, ABD’de 20 yılı aşkın bir süre temel eğitim kitabı olarak kabul görmüştür (Geißler-Piltz, 2006).

Sosyal hizmet eğitimi veren okulların sayısının artmasıyla beraber, eğitimde standardizasyon ihtiyacı da gündeme gelmeye başlamıştır. Hem eğitimde karşılaşılan sorunlara ortak bir çözüm sunmak hem de alana dair fikirleri paylaşmak adına 1919 yılında “The American Association of Schools of Social Work” kurulmuştur. Artık 1920’ler; derneklerden yerleşim evleri yöneticileri ve sakinlerine, sosyal hizmet eğitmenlerinden “policy maker” olarak ifade edilen otoriteye varıncaya dek büyük bir çoğunluğun “social work” kavramı şemsiyesi altında birleştiği bir dönemdir. Yaşanan gelişmelerle bilinçli profesyonel kuruluşların sayısı da artmaya başlamış, 1921’de “The American Association of Social Workers” kurulmuştur (Dulmus ve Sowers, 2012).

Bu dönemde alana dair bilimsel paylaşımların uluslararası düzeyde arttığı görülmektedir. 1923-1924 yılları arasında ABD’yi ziyaret eden Alice Salomon, meslektaşları Mary Richmond ile tanışmış, ardından Richmond’ın “Sosyal Teşhis” kitabından yararlanarak oradaki bulguları kendi çalışmalarına da entegre etmiştir. Bu bağlamda Salomon’ın temel anlayışı profesyonel yardımın gelişimi üzerine kurulu olmuştur. “Yardım etme sanatı” olarak adlandırdığı sosyal hizmetin temelinde yalnızca birey değil, çevresi ile etkileşim halinde olan

bir bireyin olduğunun vurgusunu yapmıştır. Bu nedenle sosyal çalışmacı, verilerini bilimsel bir anlayışla toplamalı ve diğer disiplinlerle var olan uygulamaları harmanlayarak kendi metotlarını da üretebilmelidir (Geißler-Piltz, 2006).

İlk “International Conference of Social Work” (Uluslararası Sosyal Hizmet Konferansı) ise 1928 yılında, 42 ülkeden 2481 delegenin katılımıyla Paris’te gerçekleştirilmiştir. “Social work” ifadesinin kapsamının tanımlanmasında bu konferans önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin konferansın İngiliz delegesi olan Percy Alden İngiltere’deki sosyal hizmetin gelişimine değinmiş ve sosyal hizmetin başlıca uygulama alanlarını dörde ayırmıştır: (1) yoksulluğun önlenmesi ve yoksullara yardım (2) hastalıkların önlenmesi ve tedavisi (3) çocuk suçluluğu da dahil olmak üzere suçluluğun önlenmesi ve sağaltımı (4) ekonomik ve endüstriyel ilerlemeyi önleyen tüm şartların ortadan kaldırılması (Powell, 2001). Bunun yanı sıra konferansta “International Federation of Social Workers” (IFSW) kurulmasına karar verilmiş fakat IFSW 1950’ye kadar faaliyete geçemeyip ilk konferansını ancak 1956’da Almanya, Münih’te gerçekleştirebilecektir (Artan, 2011).

Bir yandan eğitsel ve örgütsel anlamda gelişmeler devam ederken yaşanan ekonomik ve toplumsal gelişmelerle beraber çeşitlenen problemler, sosyal hizmet uzmanlarını mesleki uygulamalarını zenginleştirecek yeni yollar aramaya sevk etmiştir. Uzmanların suçluluk ve zeka geriliği gibi konularda çalışmakta zorlanması, bunun yanı sıra müracaatçı ve ailesinin içsel yaşantılarını anlama ihtiyaçları, Freud’un psikanalitik kuramını ilgi çekici kılmıştır. Nitekim 1920-1930’lu yıllarda sosyal hizmet müdahalelerinin, kuramın etkisi altında kaldığı görülmektedir (Acar ve Çamur Duyan, 2003).

1929’da özellikle ABD merkezli yaşanan Büyük Buhran da sosyal hizmet yaklaşımlarını etkilemiş, yoksulluğun bireyin kendi hatalarından kaynaklandığı anlayışı sarsılmıştır. Hem geleneksel (psikodinamik) sosyal hizmete hem de yaşanan ekonomik bunalıma tepki olarak “radikal sosyal hizmet yaklaşımı” ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım kısaca

birey odaklı yapılan müdahalelerin işlevsel olmadığını, bireyin problemlerinden siyasi ve ekonomik sistemlerin sorumlu olduğunu ifade eder (Acar, 1999). Ayrıca yaşanan krizin ardından ABD’de “The New Deal” olarak adlandırılan birtakım yasal düzenlemelere gidilmiş, bu düzenlemeler kapsamında 1935’te çıkarılan “Social Security Act” (Sosyal Güvenlik Yasası) ile belirli sosyal sigorta ve sosyal yardım programları oluşturulmuştur (Karataş, 1999).

Sosyal hizmetin gelişim çizgisine baktığımız zaman, anlatıdaki gibi progresif bir ilerleyişin olduğunu varsaymak yanılgıdır. Toplumların içinde bulundukları dönemler ve yaşanan olaylar mesleğin gelişim sürecine inişli çıkışlı bir boyut kazandırmıştır. Örneğin sosyalizm ile birlikte Almanya, sosyal hizmette durağan ve izole bir sürece girmiştir (Rauschenbach, 1994).

II. Dünya Savaşı’nın ardından sosyal hizmet alanındaki üç önemli örgütlenme dikkat çekmektedir. 1946 yılında “Ulusal Sosyal Refah Paketi” (National Social Welfare Assembly) içerisinde “Ulusal Sosyal Hizmet Konseyi” (National Social Work Council) oluşturulurken, 1952’de “Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi” (Council on Social Work Education) ve 1955’te de “Ulusal Sosyal Çalışmacılar Derneği” (National Association of Social Workers) kurulmuştur (Cohen, 1958; akt. Acar ve Çamur Duyan, 2003). Bu yıllarda yaşanan bir başka önemli gelişme ise BM Sosyal Kalkınma Komisyonu’nun, sosyal hizmeti kendine özgü bir meslek olarak tanımlayan kararı kabul etmesidir. 1951’de kabul edilen bu karara göre sosyal hizmet eğitimi, uygun eğitim kurumlarında eğitim almış profesyonel kişilerce, sosyal hizmet kuram ve uygulamalarını içeren ders programları aracılığıyla en üst kalitede ve bir bütünlük içerisinde verilmelidir (Koşar ve Tufan, 1999).

1960 ve 1970’li yıllara gelindiğinde ABD’de temel tartışma konuları metot geliştirmekten, profesyonelleşmeye ve yetkinliğe kaymış durumdadır. Bu yıllardan itibaren ABD, nitelikli sosyal hizmet eğitiminde önemli bir noktaya gelmiş ve örnek teşkil etmiştir. Bunun yanı sıra o yıllarda tıbbi teknikler ile sosyal çalışma teknikleri arasındaki yakınlıklar

tartışma konusu olmuştur. Öyle ki 1973'te Almanya Sağlık Bakanlığı, sosyal çalışmayı tıbbi müdahalenin bir tamamlayıcısı olarak görmüştür (Geißler-Piltz, 2006). 1980-1990'lı yıllar ise sosyal hizmet uygulamalarına yönelik farklı bakış açılarının, yaklaşımların konuşulduğu dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Acar ve Çamur Duyan, 2003).

Dini öğretiler ve hümanizm temelinde yoksullara yardımla başlayan sosyal hizmet, zaman içerisinde bir bilim ve meslek halini almış; 21. yüzyılda mülteciler, bağımlılık, radikal gruplar, suçluluk gibi konuları da müdahale kapsamına alan ve sayısız alanda ihtiyaç duyulan bir konuma gelmiştir.

Her ne kadar sosyal çalışma disiplinin gelişmesine Batı toplumları öncülük etmiş olsa da tarihsel süreç içerisinde -birçok toplumda olduğu gibi- Osmanlı topraklarında da dönemin sosyal, kültürel, siyasi ve de ekonomik şartlarının elverdiği ölçüde, toplumsal sorunlara/ihtiyaçlara çözümler üretilmeye çalışıldığı, bu amaçla günümüzde “sosyal hizmetler” olarak adlandırılabilen pek çok faaliyetin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda İslam dünyasında, daha özelde Osmanlı İmparatorluğu'nda filantropiye hizmet eden en önemli kurumlar vakıflar olmuştur. Dini bir motivasyonla kurulan vakıflar sayesinde hastane, aşevi, medrese, misafirhane, mabet, kütüphane, çeşme, sarnıç ve köprülerin inşası örgütlenerek finanse edilmiş, yaşlılık ve maluliyet aylıkları verilebilmiş, yoksul ve muhtaç durumdaki kişiler korunup gözetilmiştir (Çizakça, 2006). Vakıfların yanı sıra bir Selçuklu geleneği olarak Osmanlı Dönemi'nde de varlığını devam ettiren, sonraları “lonca” adını alan ahilik teşkilatlanması da sosyal hizmetler kapsamında değerlendirilmektedir. Nitekim zanaatkar ve küçük esnafın kurmuş olduğu bu sosyal yardım örgütlenmeleri, sağlamış oldukları ortak fonlarla günümüz sosyal güvenlik sisteminin ilkel bir versiyonunu oluşturmuştur (Kut, 1983). Ayrıca sadaka, zekât, fitre, kurban, adak ve bağış gibi dini vecibeler aracılığıyla dar gelirli ve muhtaç kişilere bireysel yardımlarda bulunulmuştur. Özetle Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla

kadar yapılan sosyal yardımları dini öğretiler etrafında şekillenen, adem-i merkeziyetçi, gönüllü yardımlar olarak nitelendirmek mümkündür.

Osmanlı’da sosyal hizmetlerin kamulaşması ve kurumsallaşması ise merkezileşme politikasının başladığı 19. yüzyıla denk gelmektedir. Özellikle II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) Osmanlı filantropisinin dönüşüm yaşadığı, özel teşebbüsün elinden çıkarılarak devlet tarafından planlanan ve uygulanan bir biçime dönüştüğü dönem olarak değerlendirilmektedir (Çizakça, 2006).

19. yüzyıldaki kurumsallaşmaların ilk örneklerinden biri, 1863’te Sultan Abdülaziz fermanıyla, yoksul ve yetim çocukların eğitim ve öğretimini desteklemek için kurulmuş “Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye”dir. Başlangıçta Kapalı Çarşı ve bölgesindeki çırak ve kalfaların eğitimi için harekete geçen dernek, Osmanlı Devleti’nin eğitim alanında hizmet veren ilk sivil toplum örgütlenmelerinden biri olarak sayılırken kurdukları mektepler de ilk halk okulları olarak görülmektedir. Derslere gelen öğrencilerin her türlü ihtiyacı Cemiyet tarafından karşılanmış, ders verenler de herhangi bir ücret almamışlardır (“Darüşşafaka Cemiyeti”, t.y.; Soydan, 2003). Okullar, verdikleri eğitimle oldukça başarılı olup az zamanda çok fazla rağbet görünce Cemiyet daha büyük bir okul binası yaptırmayı kararlaştırmıştır. Böylelikle 1868’de Darüşşafaka binasının temelleri atılmış, okul 1873 yılında öğretime başlamıştır (Acaroğlu, 1969). Kelime anlamı “şefkat yuvası” olan bu kuruluş, varlığını günümüze dek sürdürmüş olup annesi veya babası hayatta olmayan, maddi zorluklar içindeki birçok çocuğun eğitim, beslenme, barınma vb. pek çok ihtiyacını karşılamaya devam etmektedir.

Günümüze kadar gelmiş bir diğer kurum ise temelleri 1868 yılında bir grup idealist hekim tarafından atılmış olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)’dır. Savaş esnasında yaralanan askerlere yardım etme amacıyla kurulmuş olsa da savaş mağduru halkına, mültecilere, fakir ve evsizlere de kurdukları aşevleri, çayhaneler, seyyar ve sabit hastanelerle sosyal yardım hizmeti sunmuştur (“Kızılay”, t.y.; Sezer ve Metin, 2013).

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasi ve ekonomik alanda birçok sorunla mücadele ettiği ve bu sorunların sosyal yardımları şekillendirdiği görülmektedir. Örneğin 1873 yılında başlayan mali krizin ardından Osmanlı, 1876 ve sonrasında borçlarını ödeyemez bir noktaya gelmiştir. 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı ile de önemli toprak kayıpları yaşanmış; Balkanlar ve Kafkaslar'dan, Anadolu ve özellikle İstanbul'a doğru gerçekleşen yoğun göç dalgası, yaşanan ekonomik krizle de birleşince baş edilemez bir hal almıştır (Özbek, 2018). Bunların yanı sıra savaşta şehit düşen askerlerin çocukları, dul kadınlar ve onların barındırılması ise başka bir sosyal problem konusu olmuştur (Aytekin, 2006; Özkan, 2006). Yaşanan göç akımı ve mali kriz ile birlikte İstanbul sokaklarındaki dilencilerin artışı Osmanlı eliti için çok daha büyük bir sosyal problemin parçası olarak değerlendirilmiş; dönem gazetelerinde bu konu imparatorluğun modern imajını, toplumsal düzeni ve ahlaki normları zedelediği gerekçesiyle yer almıştır. Bu söylemlerle şehirdeki yoksullar damgalanmış, ayrıştırılmış ve potansiyel bir suçlu olarak görülmüştür (Özbek, 2018). 1890 yılında Şura-yı Devlet tarafından dilencilik ve serserilik cezai yaptırımlarla önlemeyi öngören nizamnamelerin ("Tese'ülün Men'ine Dair Nizamname" ve "Serseri ve Mazanna-i Sü'Olan Eşhas Hakkında Nizamname") çıkarılması da işsizlerin ve yoksulların potansiyel suçlu olarak damgalandığının birer göstergesidir (Artan, 2011).

Kelime anlamı "düşkünlerevi" olan Darülaceze'nin kuruluş fikri de bahsi geçen sorunlara çözüm arayışından doğmuştur. II. Abdülhamid'in fermanıyla 1895 yılında açılan Darülaceze, döneminin "ilk modern sosyal refah kurumu" olarak değerlendirilmiştir. Sokaktaki bakıma muhtaç/hasta/engelli kadın, erkek ve çocukların beslenme, barınma, sağlık ve bakım hizmetlerinin karşılanması yanı sıra; açılan atölyeler ve imalathaneler ile eli iş tutabilecek yetişkinlere ve özellikle gelecekte bir meslek sahibi olabilmeleri için çocuklara terzilik, halıcılık, kunduracılık, marangozluk, fotoğrafçılık, demircilik gibi alanlarda mesleki eğitimler verilmiştir (Aytekin, 2006). Kurulduğu günden bugüne varlığını koruyabilmiş ender

kuruluşlardan olan Darülaceze, günümüzde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çocuklara yönelik açılan sosyal hizmet kuruluşlarının sayısında artış yaşanmıştır. Bu artışta yaşanan savaşlar başta olmak üzere çeşitli nedenlerle yetim/öksüz kalan, terkedilen ve dilenen yoksul çocuklar; kısaca “kimsesiz çocuk sorunu” etkili olmuştur (Okay, 2008). Bu bağlamda Darülhayr-ı Âli, Darüleytamlar ve Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi oluşumlar kimsesiz çocukların bakım ve eğitimi üstlenen, ileride meslek sahibi birer birey olabilmeleri için faaliyetler yürüten önemli sosyal hizmet kuruluşları arasındadır.

Darülhayr-ı Âli 1903 yılında, II. Abdülhamid tarafından Türk Müslüman kimsesiz erkek çocukları ve serseri gençleri koruma ve yetiştirme gayesiyle açılmış bir yetimhanedir. (Koçu, 1966). Dönemin maddi imkansızlıkları nedeniyle daha büyük çaplı yetimhaneler olan Darüleytam'ların yerine tercih edilmiş bu kurum, zaman içerisinde ihtiyaçlara istenilen şekilde yanıt verememiş ve kurucusu olan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından 1909 yılında kapatılmıştır (Özbek, 1999)

Trablus ve Balkan Savaşlarının ardından iyice büyüyen “kimsesiz çocuk sorunu” için; yetimler evi, yetimhane anlamlarına gelen “Darüleytamlar” kurulmuştur. 1914'te kurulmaya başlandığı bilinen Darüleytamlar uzun yıllar süren savaşların ardından bakıma muhtaç kalan çocuklar için oldukça önemli bir rol oynamış, daha sonra kurulacak olan “yetiştirme yurtları”nın temellerini oluşturmuştur (R. Erkan ve G. Erkan, 1987)

“Çocukların korunması” anlamına gelen Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin temellerinin ise 1908'de Kırklareli'nde atıldığı, genel ve ulusal düzeyde 1917'de İstanbul'da kurulduğu ifade edilmektedir. TBMM'nin açılmasının ardından Dr. Fuat Umay'ın öncülüğünde Ankara'da (1921) tekrar kurulmuştur (Albayrak, 1988; akt. Deniz ve Öztaş, 2020). Önceliği şehit çocuklarına vererek muhtaç ve kimsesiz bütün çocukların korunması, eğitilmesi ve geleceğe

hazırlanması amacıyla kurulmuş olan Cemiyet hem yurt içinde hem de yurt dışında şubeler açmıştır. Modernleşme süreci içinde olan 1920'lerin Türkiye'sinde "ilk sosyal hizmet kurumu" olarak varsayılan bu Cemiyet'in ismi, 1935 yılına gelindiğinde Atatürk'ün isteği üzerine "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu" olarak değiştirilmiştir (Sarıkaya, 2005).

Osmanlı Dönemi'nde 19. yüzyıl, sosyal yardımların devletleşmesine ilişkin gerçekleştirilen girişimler açısından oldukça önemlidir. Ancak sosyal yardımların hukuksal bir düzende, sistematik yardımlar olarak şekillenip devlet ödevleri arasında yer almasında Cumhuriyet başlangıç noktası olarak gösterilmektedir. Nitekim TBMM'nin açılışının hemen ardından Atatürk'ün öncülüğünde Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı kurulmuştur (Kut, 1983). Bu gelişmeyi, bilhassa çocuk işçiler ile ilgili düzenlemeleri içeren "Umumi Hıfzısıhha Kanunu" (1930) ve İş Kanunu'nun (1936) kabulü takip etmiştir. 1930 tarihli bir diğer kanun ise belediyelerin topluma sunmakla görevli oldukları sosyal hizmetlerin kapsamını açıklayan "Belediye Kanunu"dur (Karatay, 2007). 1941'de yürürlüğe giren "Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun" ile 1949'da çıkarılan "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" sosyal hizmet alanına yönelik yapılan önemli yasal düzenlemeler arasındadır (Reçber, 2019).

1950'li yılların sonlarında ise alanda yetişmiş meslek elemanına olan ihtiyaç belirginleşmiş, sosyal hizmetin hem mesleki hem de eğitsel gelişim süreci ancak dışsal müdahalelerin katkısıyla başlayabilmiştir. O sırada ABD ve Avrupa ülkelerinde sosyal hizmet eğitimi hızla devam etmekte; sadece Fransa'da 41, ABD'de ise 150'yi aşkın okul sosyal hizmet alanında eğitim vermektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Birleşmiş Milletler (BM), sosyal hizmetlerin gelişmesi amacıyla az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere teşviklerde bulunmuştur. Nitekim Türkiye'deki sosyal hizmetlerin örgütlenmesinde ve alana yönelik sistemli eğitimin başlamasında da başı çekmiş, BM Sosyal Refah Müşaviri olan Miss Hersey'nin 1957'de Türkiye'ye gelişiyle başlayan süreç, 1959 yılında "Sosyal Hizmetler

Enstitüsünün Kurulmasına Dair Kanun”un çıkmasıyla devam etmiştir (Karataş ve Erkan, 2005). Kanunun 9. Maddesine istinaden akademide yetiştirilecek meslek elemanlarına “sosyal hizmet mütehassısı” unvanı verilirken zaman içerisinde bu unvan “sosyal hizmet uzmanı” olarak dile yerleşmiştir (1983 yılına gelindiğinde bu unvan “sosyal çalışmacı” olarak değiştirilecektir.)

Türkiye’nin ilk sosyal hizmet okulu olan Sosyal Hizmet Akademisi ise söz konusu kanunun 1. Maddesine istinaden Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın (SSYB) bünyesinde 1961’de Ankara’da kurulmuştur. Eğitimin başlangıcında ders programı oluşturulurken BM Eğitim Müşaviri Mrs. Sedky önemli bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra BM Teknik Yardım Programı ile dört eğitim danışmanı gelmiştir. Eğitim verecek uzman eleman temini ise Fullbright Komisyonu, Hollanda Teknik Yardım Komisyonu ve ikili anlaşmalar çerçevesinde ABD’den altı, Hollanda, Hindistan ve Pakistan’dan birer öğretim üyesinin akademiye katılması ile sağlanmıştır (Koşar ve Tufan, 1999). Kadro oluşturulurken yabancı uzman ve öğretim görevlilerinin yanı sıra Ankara Üniversitesi’ndeki kimi fakültelerin öğretim görevlilerinden de destek alınmıştır (Sosyal Hizmet, 1961; akt. Karataş ve Erkan, 2005). En kısa sürede kendi eğitim elemanlarını yetiştirmek isteyen Sosyal Hizmet Akademisi; MEB, Ankara Üniversitesi, UNICEF, CENTO, Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Dairesi ve Amerikan Haberler Bürosu gibi kurumların sağladıkları burslarla üniversite mezunlarını, sosyal hizmet eğitimi almaları için yurt dışına yollamıştır (Yaşar, 1961; Kut, 2004; akt. Karataş ve Erkan, 2005).

Akademi ilk mezunlarını verinceye dek, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü mevcut personelini hizmet içi eğitime tabi tutmuş, ilk olarak on iki çocuk yetiştirme memuru yetiştirmeyi amaçlamış ve başvuranlar arasından seçilen on iki kişi dört aylık bir kurstan geçmiştir (Baycın, 1961; akt. Karataş ve Erkan, 2005).

Mesleki çalışmaların ancak eğitim etkinlikleri yoluyla bilimsel bir zemin kazanabileceğinden daha önce de bahsetmiştik. Bu konuya, akademinin açılışında konuşan dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Prof. Dr. Ragıp Üner de vurgu yapmış; akademiye,

verdiği dört yıllık eğitim ile sosyal yardım alanında ihtiyaç duyulan uzman eleman ihtiyacını karşılayacak bir bilim kurumu olarak gördüğünü ifade etmiştir (Üner, 1961; akt. Karataş ve Erkan, 2005). Bunun yanı sıra 1961 Anayasası ile benimsenen “sosyal devlet” ilkesini ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da (1963-1967) sosyal hizmetlere yer verilmesini, Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi ve sosyal hizmetlerin gelişimi açısından önemli dönüm noktaları olarak görmek mümkündür (Danışoğlu, 1987).

Eğitimin başlamasıyla birlikte temel bilimsel ve mesleki bilgiyi sağlayacak kaynaklara ihtiyaç duyulmuştur. SSYB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan çeviri bürosu da bu eksikliği gidermek amacıyla ABD’de yayımlanmış onlarca kitabı Türkçe’ye kazandırmıştır. Bu dönemde çıkmaya başlayan Türkçe süreli yayınlar da bilgisel boşluğu doldurmaları açısından önemlidir. Türkiye Sosyal Hizmet ve Araştırma Derneği tarafından 1960 yılında yayınlanan “Sosyal Hizmet Dergisi”, 1983 yılında ilk sayısı çıkan “Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi” bu süreli yayınlardan sadece birkaçıdır. Bilhassa Hacettepe Üniversitesi tarafından çıkarılan dergi 1983-1993 yılları arasında kuruluş ismiyle yayınlanan, 2000 yılından bugüne dek ise “Toplum ve Sosyal Hizmet” adıyla varlığını korumaya devam eden hakemli ve bilimsel bir dergi olmuştur (Karataş ve Erkan, 2005).

Eğitim faaliyetlerinin yanı sıra hukuki açıdan yaşanan gelişmeler de alanın gelişimi için kıymetlidir. Bu gelişmelerin başında 1983 tarihli ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” yer almaktadır. Öncelikle çıkarılan kanunla birlikte “sosyal hizmetler” kavramı hukuki bir tanıma kavuşmuş, sosyal hizmetlerin kapsamına ve hedef gruplarına dair açıklık getirilmiştir. Bunun yanı sıra alandaki çok başlılık ve dağınıklık giderilmiş, hizmetlerin tek bir elden yürütülüp denetlenmesi sağlanmıştır. Kanunla birlikte gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu”nun kapatılması ve yerine “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”nun kurulmasıdır (Çengelci, 1991).

Akademnin eğitimine devam ettiği ilk yıllara dönecek olursak 1966 mühim bir tarihtir. Zira ilk mezunlarını vermiş olan Sosyal Hizmet Akademisi 1 yıl sonra Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği'ne (International Association of Schools of Social Work, IASSW) üye kabul edilmiş, verilen eğitimin standartlara uygun olduğu tescillenmiştir (Koşar ve Tufan, 1999).

Türkiye'nin ikinci sosyal hizmet eğitim kurumu ise 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde kurulan Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü'dür. Bölüm uzun ömürlü olamamış, 1981'de kabul edilen "2457 sayılı Yükseköğretim Kanunu" gereğince kapatılmıştır. 1982'de Sosyal Hizmetler Akademisi de bu kanun ile Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlanmış, adı "Sosyal Hizmetler Yüksekokulu" (SHYO) olarak değiştirilmiştir. Lağvedilen Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü eğitim kadrosu da bu yüksekokula aktarılmıştır. Özetle 1982 yılına gelindiğinde Türkiye'deki sosyal hizmet okul sayısı bire indirilmiştir. Tomanbay, 1961-2000 yılları arasında sosyal hizmet eğitiminin konservatif bir anlayışla yürütüldüğünü, buna ek olarak müfredatın mevcut hükümet politikalarına göre şekillendiğini ifade etmiştir (Tomanbay, 2005). Yıllarca durağan ve tek bir kurum aracılığıyla yürütülen eğitim, 2002 yılında Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde Sosyal Hizmet Bölümü'nün açılmasıyla ivme kazanmıştır. 2002 yılından sonra özellikle 2006 yılı itibariyle sosyal hizmet eğitiminde yaşanan kontrolsüz büyüme ise eğitimdeki niteliğin sorgulanmasına neden olmuştur (Alptekin, Topuz ve Zengin, 2017).

2.2. Damgalama

2.2.1. Damgalamanın kavramsal çerçevesi

Multidisipliner çalışmaya uygun doğası nedeniyle sosyoloji, psikoloji, antropoloji, kriminoloji gibi birçok disiplinin ele aldığı ve türlü yaşam koşulları içerisinde izlerine rastladığımız bir kavram olan damgalamaya ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. Damgalama

literatürüne baktığımızda ise kavramın sıklıkla sapkınlık, stereotipler, ön yargı ve ayrımcılık üzerinden tartışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda önce damga ve damgalamaya dair çeşitli tanımlara yer verilecek, ardından damgalamayla bağdaştırılan diğer kavramlardan kısaca bahsedilecektir.

Günlük yaşamda karşılaştığımız kişilerin bizde bir intiba bırakması oldukça doğaldır. Goffman (1963) bu intibaların ve kişilere yakıştırdığımız sıfatların aşağılayıcı ve hor gören etkisinin fazlalaştığı, kapsayıcı bir hal aldığı noktada, söz konusu sıfatların artık birer “damga” olduğunu söyler. Ona göre damga “biz” ve “öteki” arasında kurulan bir ilişki biçimidir, bu nedenle varlık yapısı değişkendir. *“İtibarı derinden sarsan bir özellik”* damganın çıkış noktasını oluştururken bu özelliğe haiz olan “damgalılar”, “normal olanlar” tarafından ayrımcı ve insan dışı bir muamele görür (Goffman, 1963).

Jones vd. (1984) Goffman’ın tanımından yola çıkmış, istenmeyen belli başlı özellikler ile bireyin ilişkilendirilmesine neden olan; işaret, iz, leke anlamlarına gelen “mark” kelimesi ile damgayı tanımlamışlardır. Onlara göre damgalanmış özellik, zamanla bir mercek halini alır ve kişiye yönelik izlenimler de bu merceğin izin verdiği ölçüde şekillenir. *“Impression engulfment”* adını verdikleri süreçte kişi, kelimenin tam anlamıyla yediği damganın girdabında kaybolur. Bunun yanı sıra Jones vd. (1984) damgalamayı ilişkisel bir zeminde ele almış; bir kişi tarafından “sapkınlık” olarak addedilen bir özelliğin, bir başkası için “eksantrik ve ilgi çekici” görülebileceğine dikkat çekmiştir (akt. Link ve Phelan, 2001; Major vd., 2018).

Elliott vd. (1982) göre ise damga, sapmanın bir formudur ve gündelik yaşam içerisindeki en basit sosyal etkileşime dahi zarar vermektedir. Bu etkileşim içerisinde bireyler “yeterlilik, öngörülebilirlik, tutarlılık ve zararsızlık” kriterleri üzerinden hemen bir değerini yargılamakta; kişinin kriterlerden yalnızca birini karşılamıyor oluşu, toplum tarafından meşru kabul edilmeyip dışlanması için yeterli olmaktadır (Elliot vd., 1982).

Stafford ve Scott da (1986) damgayı, “norm”a aykırı olan kişilerin sahip olduğu karakteristik bir özellik olarak belirtir. Buna göre kişinin fiziksel ya da sosyal özellikleri, yaptığı ve de inandığı her şey norm dışı gösterilmeye aday unsurlardır. Crocker vd. (1998) ise damgalanmış bireylerin, sahip oldukları (ya da toplumca sahip olduklarına inanılan) bazı nitelikleri nedeniyle sosyal kimliklerinin değersizleştirildiğini ifade eder. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde de Goffman’ın ve yukarıdaki diğer yazarların tanımlarına benzer şekilde damgaya neden olan özelliğe/olaya vurgu yapılmış; mecazen damga “*Bir kimsenin adını kötüye çıkaran, yüz kızartıcı durum*” olarak tanımlanmıştır.

Chamberlin (1997) damgaya başka bir açıdan yaklaşmış, terimin kendisinin damgalayıcı olduğunu belirtmiştir. Çünkü kavram daha çok, bireyin “öteki” olmasının gerekçesi olan kişisel özelliğinin altını çizmektedir (akt. Sayce, 1998). Bu görüşe paralel olarak Sayce (1998) “stigma” yerine baskı ve ayrımcılık kavramlarının kullanılmasını önerir. Burada amaç, damgalama sorumluluğunun, fiili yapan kişi ve gruplarda olduğunu tekrar hatırlatmaktır. Link ve Phelan da (2001) o zamana dek yapılan tanımlamaların üstü kapalı ve birey odaklı olması eleştirisine karşılık olarak damgalamayı; etiketleme, stereotipleştirme, dışlama, statü kaybı ve ayrımcılık gibi bileşenleri ile beraber ortaya çıkan bir hegemonya olarak açıklar. Onlara göre bireyler arasındaki sosyal, ekonomik ya da politik güç farkının, damgalama sürecindeki rolü yeterince dikkate alınmamaktadır.

Yang vd. (2007) ise damgalamanın ahlaki boyutuna odaklanmışlardır. Bu bakış açısına göre damgalama, “ahlaki bir sorun”dur ve mağdurları için ciddi bir tehdit unsuru oluşturur. Hem damgalanan hem de damgalayan bireyler için neyin önemli, neyin tehdit unsuru olduğunu anlamaya çalışan araştırmacılar, kişilerin değerlerini korumak için göstermiş oldukları varoluşsal çabalar üzerinden damgalamayı irdeler (Yang vd., 2007).

Damga ve damgalamaya ilişkin tanımlara baktığımızda iki temanın baskın olduğunu görürüz: (1) Damga, bir sosyal inşa sürecidir (2) Bu süreç içinde kişi, sahip olduğu özelliğe yüklenen anlamlar nedeniyle farklı, değersiz ve insan dışı görülerek ayrımcı ve ötekileştirici bir muamele ile toplum dışına itilir.

Damgalama süreci, negatif stereotipler ile ilişkili olarak kişinin sapkın sınıfına sokulması ile başlamakta, bu kalıp yargıların devamında ön yargılı yaklaşımlar gelişmekte ve en sonunda ayrımcı davranışlar ile stigma kendini göstermektedir (Scheyett, 2005). Hem damgalama sürecinin bileşenlerini oluşturmaları hem de literatürde stigma ile beraber sıklıkla anılmaları nedeniyle stereotip, ön yargı, ayrımcılık ve sapkınlık kavramlarından da kısaca bahsedilecektir. Böylece damgalama kavramının daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Stereotip (Kalıp yargı)

Sosyal nörobilim, içinde bulunduğumuz karmaşık dünyayı anlamlandırmak ve bilgiyi işleme süresini en aza indirip daha az efor sarf etmek için kategorizasyona ihtiyaç duyduğumuzu ifade eder (Cikara ve Van Bavel, 2014). Nitekim Gordon Allport (1954) da stereotipleştirmeyi “*the law of least effort*” (en az çaba prensibi) olarak tanımlamıştır. “Stereotype” kavramını ilk kez kullanan Walter Lippmann (1922/2015) ise kavrama ilişkin açıklamasını, “var olan dış dünya” ve “bu dünyaya ilişkin kafamızda oluşturduğumuz küçük resimler” arasındaki fark üzerinden yapar. Ona göre bu resimler, içinde bulunduğumuz dünyanın tamamını yansıtmasa da bildiğimiz, adapte olabildiğimiz ve ön görebildiğimiz; düzenli, az çok tutarlı bir dünyaya aittirler. Çizilen bu dünyada, her insanın belirli bir yeri ve kendilerinden beklenen belirli davranış örüntüleri vardır. Aynı toplumsal hafızayı paylaşan bireylerde ise bu resimlerin benzer olması kaçınılmazdır.

Dovidio vd. (2010) göre stereotipler, belirli bir grup ve üyelerine yönelik atfedilmiş özellikler ve inançlardır. Bir yandan düşüncelerimizi şekillendiren stereotipler, diğer yandan

toplum içerisindeki sosyal rolleri ve bireylere yönelik duygusal tepkilerimizin derecesini belirler. Yine stereotipler sayesinde kişilerin bir sonraki davranışı hakkında beklentiler oluşturulur. Algılarımıza ve yorumlarımıza yapmış olduğu etkiyle stereotipleştirme, ayrımcılığa neden olurken aynı zamanda gruplar arası ayrımcılığı meşrulaştıran bir zemin oluşturarak onu güçlendirir (Dovidio vd., 2010). Bir hemşireyi ve bir bilgisayar mühendisini düşündüğümüzde sırasıyla zihnimizde beliriveren kadın ve erkek imgeleri, cinsiyet özelinde stereotipleştirmenin basit bir örneğidir. Bunun yanı sıra ırka, millete, etnik ve dini gruplara, yaşa, ruhsal rahatsızlıklara vb. pek çok alana dair stereotiplere rastlamak mümkündür (Aronson vd., 2019).

“Almanlar disiplinlidir.”, “Japonlar zeki ve çalışkandır.” gibi olumlu stereotiplerden bahsedilebilse de stereotipler çoğunlukla olumsuz işlev görmektedir. Her iki durumda da kişi, bir birey olarak değil, bir kategori olarak değerlendirilir. Kaldı ki var olan sınırlı bilgi ile belirli bir gruba dair yapılan bu kaba genellemelerin hatalı çıkma ihtimalleri oldukça yüksektir. Allport (1954) yapılan hatalı çıkarımların, elde edilen yeni bilgilerle düzeltilmediğinde artık ön yargı halini aldığını söyler. Nitekim Aronson vd. (2019) stereotipleştirmeyi, ön yargının bilişsel bileşeni olarak ele almıştır.

Ön yargı (Prejudice)

Allport’a (1954) göre ön yargı; eksik, hatalı ve katı genellemelere dayanan bir antipatidir. Bu antipati, bir bütün olarak grubun tamamına ya da belirli bir grubun üyesi olduğu için tek bir bireye yönelik olabilir. Brown (2010) ise ön yargıyı, bir grubun üyelerine doğrudan ya da dolaylı olarak yöneltilmiş negatif tutum, duygu ve davranışlar olarak ele alır. Corrigan vd. (2014) göre ön yargı, stereotipleri kabul etmekten geçer. Kişilere yönelik duygu, düşünce ve değerlendirmeler bu kabulle birlikte şekillenmektedir.

Hogg ve Vaughan'a (2011) göre ön yargının en korkunç taraflarından biri “dehumanisation” yani “insandışılaştırma”dır. Bireylerin insandan daha aşağıda görüldüğü noktada, yapılan her türlü zulüm kendine “meşru” bir gerekçe bulabilir. Nitekim ön yargıdan kaynaklı eylemler; antipati ve uzak durmadan başlayıp hak ihlaline, kısıtlamaya, linç etmeye ve hatta soykırıma kadar uzanan bir skalada kendine yer bulabilmektedir (Hogg ve Vaughan, 2011; Sergent ve Stajkovic, 2019). Özetle ön yargı, ayrımcılığın ardındaki temel motive edici güçtür (Quillian, 2006).

Ayrımcılık (Discrimination)

Ayrımcılık (discrimination) belirli bir sosyal gruba, yalnızca bu gruba yönelik sahip olduğumuz negatif tutumlar nedeniyle olumsuz davranışlar sergilemektir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016). Barker (1995) ise ayrımcılığı bireylerin sahip oldukları ırk, cinsiyet, din veya etnik köken gibi özellikleri nedeniyle maruz kaldıkları ön yargılı ve olumsuz davranışlar olarak tanımlar. Aronson vd. (2019) göre ayrımcılık, ön yargının davranışsal bir bileşenidir. Buna göre ön yargılar, her zaman olmasa da sıklıkla ayrımcı davranışlara dönüşmektedir. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar (2016) tutumların ayrımcı davranışlara dönüşmediği noktada toplumsal baskıların ve insani beklentilerin payı olabileceğini ifade eder.

Bir Suriyeliye yalnızca Suriyeli olduğu için ev kiralamamak, bir trans bireye yalnızca trans olduğu için saldırmak, bir kadın çalışana yalnızca kadın olduğu için erkek meslektaşlarından daha düşük ücret vermek gibi davranışlar ayrımcılığın en temel örneklerindendir. Ancak stereotiplerin ve ön yargıların davranışsal dışı vurumu, her zaman bu kadar belirgin ve doğrudan olmamaktadır. İlk bakışta ayrımcı gözükmeyen kuralların/yasaların uygulanması ile dolaylı ayrımcılık ortaya çıkabilmektedir (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights [CESCR], 2009). Örneğin işe alımlarda yaş sınırı koymak dolaylı bir ayrımcılıktır. Bunun yanı sıra bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları görmezden gelerek azınlıklara

yönelik politika geliştirmemek, hak ve imtiyazlardan mahrum bırakmak da dolaylı ayrımcılığın bir başka tezahürüdür (Cankurtaran ve Beydili, 2016).

Sapkınlık (Deviance)

“Sapkın nedir? Bireyler neden sapkın davranışlar sergilerler? Sapkınlık, sapkın olmayandan ayıran özellikler nelerdir?” gibi sorular gerek sosyoloji gerekse kriminoloji alanında tartışılmalı sorulardır. Buna bağlı olarak sapkınlığa ilişkin çeşitli tanımlar yapılmış ancak kavramın göreliliği, üzerinde mutabık olunacak bir tanıma ulaşmayı güçleştirmiştir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında -damgalamanın odağından çok ayrılmamak adına- sapkınlık kavramına dair birkaç tanıma yer verilecektir.

Sosyologlar, sapkınlığı genellikle bir toplumun/grubun normlarının veya kurallarının ihlali olarak tanımlar. Yapılan bu ihlal mutlak surette bir ceza, en azından bir kınama almalıdır. Ancak toplumsal kurallar belirli bir eylemi, inancı ya da durumu sapkın olarak nitelendirmek için tek başına yeterli bir ölçüt değildir. Sapkınlık aynı zamanda içinde bulunulan döneme, eylemi kimin gerçekleştirdiğine ve yargıda kimin bulunduğuna göre değişecektir (Goode ve Ben-Yahuda, 2009). Nitekim sapkınlık sosyolojisi üzerine yazmış olduğu *Outsiders* (Hariciler) adlı eserinde Howard S. Becker (1963/2019) sapkınlığı toplumun ürettiği bir kavram olarak ele alır. Ona göre “*Toplumsal gruplar, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yaratırlar.*” Kurallar ve yaptırımlar, faile dayatılır ve sapkın ortaya çıkar. Bunun yanı sıra Becker, bir davranışın sapkınca olup olmadığını, o davranışa tepki verilene kadar bilemeyeceğimizi söyler ve sapkınlığı “başkalarının tepkisi” nispetinde inceler. O halde sapkınlık, davranışa ait bir nitelikten çok, davranışı gerçekleştiren ve davranışa tepki verenler arasında kurulan ilişkinin bir ürünüdür.

Bahsedilen bu ilişki biçimi yasaların bireylere uygulanma derecesini de etkilemektedir. Becker da (1963/2019) aynı suçu bir “beyaz”ın işlemesi ile bir “siyah”ın işlemesi arasındaki

farka dikkat çeker. Kaldı ki kişinin toplum kurallarını ihlal etmesi, onun illa sapkın damgası yiyeceği manasına gelmez. Tersine bir durumda, yani toplum kurallarını ihlal etmemiş birinin sanki ihlal etmişçesine sapkın etiketi yemeyeceğinin de teminatı yoktur. Sırf siyahi olduğu için işlemediği suçun cezasına çarptırılan Tom Robinson, yalnızca Harper Lee'nin (1960/2014) *Bülbülü Öldürmek* adlı romanındaki kurgusal bir karakteri temsil etmemektedir.

Edwin Lemert (1951) ise sapmayı, birincil ve ikincil sapma olarak ele almıştır. Birincil sapmada, kişi normları ilk kez ihlal ettiği için sapma davranışı yalnızca o duruma özgü olarak rasyonalize edilir. Böyle durumlarda sapkın davranış çabuk unutulur. İkincil sapmada ise sapkın davranışın tekrarlılığı ve görünürlüğü artmıştır. Buna karşılık toplumsal bir tepki oluşmuş; etiketleme, damgalama, cezalandırma ve dışlama süreçleri devreye girmiştir. Sapkın ise kendine yeni bir kimlik inşa etmiş, toplumsal tepkinin yarattığı sorunlara karşı bir savunma olarak kendinden beklenen sapkın rolünü oynamaya başlamıştır (Lemert, 1951). Yine Lemert'a (1951) göre mitolojiler, damgalamalar, stereotipler, ayrımcılık, konformizm ve sosyal kontrol mekanizmaları; sapkınlar ve toplumun geri kalanı arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkıp belirginleşen kavramlardır.

Görüldüğü üzere stereotip, ön yargı, ayrımcılık ve sapkın kavramları damgalama ile iç içe geçen ve birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Son olarak bu kavramları bir örnek (eski hükümlü olma) üzerinden pekiştirecek olursak; *“Eski hükümlüler güvenilmez ve tehlikelidir.”* ifadesi bir stereotip iken, bu düşüncüyü kabul edip devamında verilen *“Eski hükümlüler güvenilmez ve tehlikeli oldukları için onlardan korkuyorum.”* şeklindeki duygusal reaksiyonlar ön yargıdır. Stereotipler ve önyargı, daha sonra davranışsal bir tepki olarak ayrımcılığa yol açabilir: *“Güvenilmez ve tehlikeli oldukları için eski hükümlüleri istihdam edemeyiz.”* Burada kişi, resmi normlar olarak bilinen kanunlardan sapmış, cezasını çekmiş olsa dahi “hükümlü” damgasından kurtulamamıştır.

2.2.2. Damgalamaya ilişkin kuramlar

Etiketleme kuramı

Suç ve sapma davranışını anlamlandırmada, yalnızca suçlunun karakteristik özelliklerine odaklanan yaklaşım zamanla “toplumun suça yönelik tepkisi”ne kaymış, bu da kriminologlara ve sosyologlara etiketleme kuramı için alan açmıştır. Becker (1963), kuramın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde kendisi de dahil olmak üzere pek çok ismin [Frank Tannenbaum (1938), Edwin Lemert (1951), John Kitsuse (1962), Kai Erikson (1962)] katkısı olduğunu söyler.

Etiketleme kuramının çıkış noktasını oluşturan kişi ise Frank Tannenbaum olarak anılmaktadır (Dursun, 1997). Tannenbaum, 1938 yılında yayınladığı “*Crime and the Community*” kitabındaki “The Dramatization of Evil” adlı makalesiyle etiketleme kavramını açık bir şekilde ifade eden ilk kişi olup Becker’ın (1963) “*Outsiders*” adlı eserinde, kavramı kuramsal bir yapı üzerine inşa etmesinde (labeling theory) ilham kaynağı olmuştur (Barmaki, 2019). Bunun yanı sıra Edwin Lemert (1951) kuramı “social reaction theory” olarak ele almıştır.

Etiketleme kuramı genel olarak suça yönelik toplumsal tepkinin, bir diğer deyişle sosyal etiketlemenin “suçlunun kariyerini devam ettirmesi”nde önemli bir payı olduğunu vurgular (Barmaki, 2019; Wellford, 1975). Kuramı geliştirenler, sapkınlığın nedenini bulma gayesi gütmemiş; sapkını çevresi içinde ele almış, bireyi sapkın olarak ilan etme erkini elinde tutanları da (polis, mahkemeler, yöneticiler, ebeveynler) sürece dahil etmiştir. Etiketleme kuramından “etkileşimci sapkınlık kuramı” olarak bahsetmeyi daha uygun bulan Becker’a göre; nasıl ki herhangi bir insani etkinlik, kolektif bir yapı içinde değerlendiriliyor ise sapkınlık da aynı şekilde ele alınmalıdır. Kuramın esas amacı, etiketlemenin “sapkın”ın yaşamı üzerindeki etkilerine dikkat çekmektir (Becker, 1963). Buna göre sapkın davranışın ardında temelde pek

çok neden olabilmekle beraber, bireyler bir kez “sapkın” olarak tanımlanıp etiketlendikten sonra, bu etikete ilişkin geliştirilen olumsuz stereotipler nedeniyle yeni problemlerle karşı karşıya kalırlar (Becker, 1963; Lemert, 1967). Lemert’a (1951) göre sapkın davranış, etiketlemenin yarattığı sorunlara karşı bir “savunma, saldırı ya da adaptasyon aracı” halini alabilmekte ve kişi kendinden beklenen sapkın rolünü oynayabilmektedir. Tannenbaum’a (1938) göre de kişi, tanımlandığı şeye dönüşür. Bunun yanı sıra sapkın olarak etiketlenme, suça ya da herhangi bir sapma davranışına yönelme konusunda tek başına bir risk faktörü olarak da ele alınabilmektedir. Zira söz konusu etiket, kişinin “sapkın gruplara” katılımına sebep olabilir (Becker, 1963; Braithwaite, 1989). Örneğin adli sicil kaydı bulunan birinin yapılan etiketleme nedeniyle herhangi bir işe girmekte ve hayatını devam ettirmekte güçlük çekmesi, onu yasa dışı işler yapmaya sürükleyebilir ve kişi son raddede örgütlü bir sapkın gruba dahil olabilir (Becker, 1963). Kişi için bir sosyal destek unsuru olan bu gruplarda yaşanan kolektif rasyonalizasyonlar ile sapkın davranış pekiştirilir (Becker, 1963; Bernburg vd., 2006).

Etiketleme kuramı aynı zamanda ceza adaleti sisteminin önemli bir damga kaynağı olduğunu vurgular. Nitekim kişinin resmi olarak sapkın ya da suçlu olarak damgalanması “ahlaksız olduğunun ve sosyal normlara uyum sağlayamadığının” açıktan ilanıdır (Bernburg, 2019). Becker (1963) da sapkınlık statüsünün, kişinin toplumdaki yerini belirleyen temel statüsü halini alabileceğinden bahseder, yani sapkınlık statüsü bireyin diğer niteliklerini geçersiz kılabilir. Bu görüşe göre suçlu olarak etiketlenen kişi, ahlaki bir tavır sergileyemez ve var olan diğer kuralları da çiğneyebilir (Becker, 1963). Dahası geçmişte gösterdiği ya da gelecekte göstereceği herhangi bir uygunsuz davranış, suça yönelik eğiliminin göstergesi olarak düşünülür (Bernburg, 2019). Erikson (1966) ise kişinin “sapkın” statüsünün onanması için gerekli görülen resmi prosedürleri (ceza davaları gibi) adeta kültürel antropolojideki “geçiş törenleri”ne benzetir. Birey, toplumdaki “normal” pozisyonundan alınır

ve “sapkın” sınıfına sokulur. Ancak kişi, cezasını tamamlayıp topluma geri dönmek istediğinde benzer bir “resmi ritüel” gerçekleşmez. Bu nedenle “hükümlü” damgası kişiye yapışır.

Son olarak toplumsal kuralların; taraflara, gücü elinde bulundurana, onların çıkarlarına uyumlu olacak şekilde tekrar tekrar inşa edildiği düşünüldüğünde, etiketleme kuramı iktidarın oynadığı önemli rolden bağımsız tartışılamaz. Nitekim Becker (1963) da etkileşim içerisinde olan taraflardan biri daha güçlü olduğunda “*ex post facto*” denilen “olay gerçekleştikten sonra konulan” kurallar oluşturulduğunu söyler. Burada güçlü olan taraf, otoritesini karşı tarafın itirazlarına rağmen dayatırken; aynı zamanda “adilane ve rasyonel” olduğuna dair var olan görünümünü bozmak istemez. Ebeveyn-çocuk, öğretmen-öğrenci, sosyal hizmet çalışanı-hizmet alıcısı arasındaki ilişki buna örnektir. O halde gerçekleştirdiği eylemi “sapkınlık” olarak ilan eden herhangi bir kuralın olmaması, eyleme dair sonradan bir kural gelmeyeceğine ve sapkın ilan edilmeyeceğine dair kişiye bir güvence veremez (Becker, 1963).

Özetle etiketleme kuramı; toplumsal etiketin, etiketlenme süreci öncesi var olan sosyal ve psikolojik koşullardan bağımsız olarak, sapkın ya da kriminal davranışın güçlenmesine ve kronik hale gelmesine neden olabilecek önemli bir etmen olduğunu savunur.

Yükleme kuramları

Yükleme/atıf kuramı (attribution theory) bireylerin hem kendilerinin hem de başkalarının davranışlarının ardındaki nedenlere ulaşırken kullandıkları yollara odaklanmaktadır (Aronson vd., 2019). Davranışlara yönelik yüklemeleri inceleyen ilk sosyal psikolog olan Fritz Heider’e (1958) göre insanların atıfta bulunmasının ardında iki temel gereksinim yatar: (1) Dünyayı daha tutarlı ve dengeli bir biçimde anlamak, (2) Olayları kontrol edebilmek. Bu gereksinimleri giderebilmenin bir yolu ise insan davranışlarını ön görebilmekten geçmektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016). Heider, bireylerin davranışlarına ilişkin açıklama yaparken içsel ve dışsal olmak üzere iki tür yüklemenden yararlandığımızı söyler. İçsel

atıfta davranış; bireyin karakterine, mizacına, kişiliğine özetle bireysel özelliklere bağlanır. Dışsal atıfta ise davranış, bireyin içinde bulunduğu durumla ilişkilendirilir (Aronson vd., 2019). Örneğin bir toplulukta yeni tanıştığımız birinin soğuk ve mesafeli tavrını, bulunduğu ortamdan hoşlanmıyor oluşuyla açıklayacağımız gibi kişilik yapısıyla da ilişkilendirebiliriz. Burada önemli olan hangi gerekçenin doğru olduğu değil, bizim hangi açıklamayı tercih ettiğimizdir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016).

Harold Kelley (1967) ise davranışlara ilişkin yüklemeler yaparken birden fazla bilgiyi değerlendirdiğimizi öne sürer. “Birlikte değişim modeli” (covariation model) olarak adlandırdığı bu yaklaşıma göre bireylerin davranışlarını gerekçelendirirken davranışa ilişkin farklı zaman ve durumları da dikkate alırız. Bu modele göre, atıf yaparken üç tür bilgidен yararlanılır: (1) Uzlaşma (benzerlik ya da yakınlık): Diğerleri de benzer durumda benzer şekilde mi davranıyor? (2) Ayırt edicilik (Belirginlik): Kişinin davranışı sadece belirli bir durumda mı ortaya çıkıyor? (3) Tutarlılık: Kişi her durumda ve her zamanda aynı şekilde mi davranıyor? (akt. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016).

Bernard Weiner (1986) da Heider’in yaklaşımını genişleterek içsel ve dışsal atıfların yanı sıra davranışların kalıcı/geçici, kontrol edilebilir/edilemez oluşuna odaklanmıştır. Örneğin birey, daha fazla çaba sarf ederek (kontrol edilebilir) işinde başarıya ulaşabilir ancak işin gerektirdiği yetenekten yoksunsa (kontrol edilemez) başarıya ulaşması çok daha zor olacaktır. Weiner vd. (1988) damgalanmış bireylere ve gruplara verilen tepkileri incelemek için bu değişkeni ele almıştır. Araştırmaya göre görme engelli, kanser, kalp hastası, omurilik felci olma gibi durumlar, kontrol edilemez olarak görüldüğü için bireylerde acıma, şefkat ve yardım etme hissi uyandırırken; AIDS, madde bağımlısı, obez olma gibi durumlar kontrol edilebilir olarak görülmüş, bireyler içinde bulundukları durumlardan sorumlu tutulmuş, özetle damgaları meşru kabul edilmiştir.

Haider-Markel ve Joslyn (2008) de yaptıkları araştırmada eşcinsellere yönelik tepkileri, “kontrol edilebilirlik” değişkenine göre incelemiştir. Buna göre eşcinselliği “sonradan öğrenilen, kişisel tercihe bağlı bir statü” olarak addeden, “kontrol edilebilir” olarak algılayan bireylerin eşcinsellere yönelik tutumu, eşcinselliği “biyolojik, genetik olarak belirlenen” yani “kontrol edilemez” olarak algılayan bireylere göre daha olumsuz olmakta, bu gruplara yönelik politikalara verilen destek de azalmaktadır.

Cozzarelli vd.’nin (2001) gerçekleştirdikleri araştırmada ise katılımcılar, düşük gelirli sınıfı daha çok negatif stereotiplerle (tembel, eğitimsiz, alkol ve madde bağımlısı, suçlu gibi) ilişkilendirmiş; buna karşın orta gelirli sınıfı, daha çok olumlu stereotiplerle (çalışkan, zeki, sorumluluk sahibi, yetenekli gibi) bağdaştırmışlardır. Bunun yanı sıra katılımcılar, yoksulluğu dışsal atıflar yerine daha çok içsel atıflarla açıklama eğiliminde olmuşlardır. Özetle yoksul kişiler, yoksulluklarından sorumlu tutulmuştur.

Nefret suçları bağlamında da benzer bir durum görülmektedir. Failin ve mağdurun davranışlarına yönelik yüklemeler hem suçun işlenmesi hem de mağduriyet deneyimi açısından ciddi sonuçlara yol açabilir. Nitekim mağduriyetinin içsel atıflarla açıklanacağını yani suçtan sorumlu tutulacağını düşünen kişi, suçu bildirme konusunda isteksiz davranabilirken bu durum potansiyel failleri de suça teşvik etmektedir (Lyons, 2006).

Görüldüğü üzere atıf süreci, kişisel önyargılara maruz kalmaktadır. Bu nedenle bireyler, davranışlara her daim objektif açıklamalar getiremeyip birtakım yanılgılara düşmekte, bu da damgalamayı beslemektedir. Sosyal psikolojide atıflarda yapılan pek çok hata tespit edilmiş olup aşağıda belli başlı yanılgılar ele alınacaktır.

Temel atfetme yanılgısı (fundamental attribution error): Ross’a göre (1977) insanlar dışsal atıfa yönlendirebilecek açık kanıtlar olmasına karşın başkalarının davranışlarını daha çok içsel atıflarla açıklama eğiliminde olmaktadır. Kişinin işsizliğini içinde bulunduğu koşullarla

açıklamak yerine tembellikle ilişkilendirmek buna örnektir (Hogg ve Vaughan, 2011). Pettigrew'a (1979) göre de temel atfetme yanılması gruplar arası düzeyde biraz daha farklı bir şekilde karşımıza çıkar. *Nihai yükleme hatası (ultimate attribution error)* adını verdiği bu süreçte; dış gruba yönelik olumsuz davranışlar grubun karakteristik özellikleri ile açıklanırken, olumlu davranışlar dışsal faktörlerle (istisnai bir durum, şans gibi) açıklanır.

Kendine hizmet eden yanılğı (Self-serving bias): İnsanlar başarılarını kendilerine mal ederken başarısızlıklarını dışsal faktörlerle açıklama eğiliminde olmaktadır. Böylece bireyler benliklerini ve özgüvenlerini korumuş olurlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016).

İç gruba hizmet eden yanılğı/etnosentrizm (Ingroup-serving bias): Kendine hizmet eden yanılğının bir uzantısı olarak görülen bu süreçte; toplum tarafından desteklenen (olumlu) davranışlar iç grupta gerçekleştiğinde içsel atıflar devreye girerken dış grupta gerçekleştiğinde dışsal atıflarda bulunulur. Yine toplum tarafından istenmeyen (olumsuz) davranışlar iç grupta gerçekleştiğinde dışsal faktörlere, dış grupta gerçekleştiğinde içsel faktörlere bağlanır. Mevcut bir ekonomik krizi azınlık gruplara (dış grup) yüklemek buna örnektir (Hogg ve Vaughan, 2011).

Sosyal kimlik kuramı

John Turner ve Henri Tajfel tarafından 1970'lerde geliştirilen sosyal kimlik kuramı, grup aidiyetlerini ve bu aidiyetlere yüklenen anlamlar üzerinden gruplar arası ilişkileri irdelemektedir (Demirtaş, 2003). Buna göre bireyin ulusal, siyasi, dini, mesleki vb. herhangi bir sosyal grupla kurmuş olduğu özdeşim, benliğinin bir parçasını oluşturur ve buna "sosyal kimlik" adı verilir (Aronson vd., 2019). "Ben kimim?" sorusuna verilen "Kadınım", "Türküm" ya da "Müslümanım" gibi cevaplar bir grup aidiyetini ifade etmektedir ki bu kimlikler, kişinin üyesi olduğu gruba dair bilgilerin, aidiyete ilişkin yüklenen anlam ve duyguların üzerine kurulur (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016; Mummendey ve Schreiber, 1983). Hogg ve

Abrams’a (1998) göre de “grup” kavramı yalnızca sosyolojik bir kategorizasyon değildir; bir aidiyeti, “bizliği” ifade eden psikolojik bir nosyondur. Bunun yanı sıra Aronson vd. (2019) sosyal kimlikler sayesinde dünyada kendimize bir yer bulduğumuzu ve bir “birlikteliğin” parçası olmanın bizi iyi hissettirdiğini ifade eder. O halde bireylerin benlik tanımlarında üyesi oldukları grubun oldukça önemli bir yeri vardır.

Aidiyet hissettiğimiz sosyal gruplar yalnızca benliğimizi niteleyip dünyadaki yerimiz hakkında bilgi vermez. Nitekim Hogg (2016) da ister geniş ölçekte isterse küçük topluluklar halinde olsun, üyesi olunan grubun kişiye kim olduğunu, neye inanması ve nasıl davranması gerektiğini belirleyen ortak bir kimlik sunduğunu belirtir. Wetherell (1996) bir sosyal gruba dahil olur olmaz, o grubun kimliğine adeta “yapıştığımızı” söyler. Örneğin birey, kişisel kimliği ile hareket ettiğinde çevresine karşı oldukça arkadaş canlısı davranıyor olabilir. Ancak sosyal kimliğini devreye geçirip o kimliğin kalıp yargılarına kendini soktuğunda ilişkileri ve eylemleri de aidiyet hissettiği grubun değerleri (dil, din, cinsiyet vb.) ölçüsünde dönüşüm geçirecektir (Wetherell, 1996; akt. Demirtaş, 2003). O halde arkadaş canlısı olarak tanıdığımız biri, belirli bir grup içerisinde saldırgan bir kimliğe bürünebilir. Bunun yanı sıra Hogg ve Vaughan (2011) karşılaştığımız insanları da birer “birey” olarak değil, “belirli bir grubun üyesi” olarak o gruba yönelik kalıp yargılarımız nispetinde algıladığımızı belirtmektedir. Bu da bizi “biz” ve “ötekiler” şeklindeki temel ayrışmaya götürür. Bizden olanlar, yani bizim de dahil olduğumuz gruplar “iç grup” olarak adlandırılırken bizden olmayanlar, üyesi olmadığımız topluluklar “dış grup” olarak adlandırılır. Dış grup üyeleri hakkında kaba genellemeler yapmak daha kolayken (“onların hepsi aynı” etkisi) iç gruptaki farklılıkların daha çok ayrımında olur, diğer gruplara nazaran kendi grubumuzu daha olumlu ve üstün görme eğiliminde (iç grubu kayırma etkisi) oluruz (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016). Irka, etnik kökene, milliyete dayalı ayrımcılıkların temel nedenlerinden biri de bu ayrışmadır. Nitekim Reynolds vd. (2017) de belirli bir grup hakkındaki olumsuz tutum ve yaklaşımların genele yayılıp paylaşıldığında; ayrımcı ve

ötekileştirici davranışların pekişeceğini, bunların da en nihayetinde gruplar arası çatışmaya, şiddete ve sivil kargaşaya dönüşmesinin oldukça olası olduğunu belirtir.

Kimi zaman da grupla yapılan özdeşleşme öyle bir hal alır ki sosyal kimlik, kişisel kimliği gölgede bırakır ve birey kimliksizleşir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016). Bu kimliksizleşme, insandışılaşma (dehumanization) ya da bireysellikten uzaklaşma (deindividualization) kavramları ile benzer değildir (Hogg ve Abrams, 1998). Burada kimlikssel bir dönüşüm söz konusudur ki bazı durumlarda grupsal aidiyet daha ağır basar. Örneğin bir ayrımcılık ya da gruplar arası çatışma durumunda bir “birey” olarak değil, “bir grup üyesi” olarak davranırız (Hogg, 1993).

Gruplar arası ilişkilerde en çok göze çarpan bir diğer durum ise; her grubun ve üyelerinin “biz, onlardan daha iyiyiz” algısını korumak amacıyla büyük bir çaba içine girmeleridir. Statü ve prestij üzerine kurulu bu mücadelenin altında bireylerin, benliklerini grup ile özdeşleştirmeleri ve benliklerine ilişkin tanımları, grubun toplum içindeki konumuna göre şekillendirmeleri yatmaktadır (Hogg, 2016). Daha yüksek statülü gruplar üstünlüklerini korumak, düşük statülü gruplar da sosyal damgalarından kurtulmak için savaşırlar (Hogg, 2016). Bu da gücü elinde bulunduran grubun, azınlık gruba karşı sistematik bir ayrımcılık yapmasına neden olabilir ve otorite, azınlık dış grubu olumsuz sıfatlarla nitelendirdiği için davranışlarına “meşru” gerekçeler bulabilir (Aronson vd., 2019)

Özetle sosyal kimlik kuramı, şu dört temel varsayım üzerine kuruludur (akt. Demirtaş, 2003): (1) Bireylerin kendilerine dair yaptıkları tanımlar ve değerlendirmeler, üyesi oldukları gruba göre şekillenir ve bir sınıflandırma gerçekleşir (Turner, 1987). Yaşanan sınıflandırma sonunda kişi, üyesi olduğu grupla özdeşleşir ve sosyal kimliği oluşur. (2) Kişi bulunduğu grubu bir yere koyabilmek adına etrafındaki diğer sosyal grupları kıstas alır, sosyal karşılaştırma yapar (Turner, 1975). (3) Sosyal karşılaştırma sürecinde olumlu bir benlik algısı ve yüksek bir özsaygı

için insanlarda kendi grubunu yüceltme ve diğer grupları küçük görme eğilimi görülür ki buna “iç grup kayırmacılığı” adı verilir (Doosje ve Ellemers, 1997). (4) Kişinin sosyal kimliğinin olumlu ya da olumsuz olması, üyesi olduğu sosyal grubun konumuna bağlıdır (Condor, 1990; Turner ve Brown, 1978). Grubun toplum içindeki konumu çok iyi bir düzeyde olmasa da yukarıda bahsi geçen süreçler, sosyal kimliği çoğunlukla olumlu bir hale getirir. Ancak bazen grubun kötü konumu herkes tarafından fark edilecek kadar aşikardır (Hinkle ve Brown, 1990). Bu da olumsuz bir sosyal kimliğe sebep olur ki bireyler bu durumdan kaçınmak için türlü stratejilere başvurur (Mummendey ve Schreiber, 1983; Turner ve Brown, 1978; akt. Demirtaş, 2003).

2.2.3. Damgalamanın tarihi

“Damga” terimi tarihte ilk kez Yunanlılar tarafından, bireyin ahlaki açıdan kötü ve uzak durulması gereken bir kişi olduğunu ifade eden bedensel işaretlere ithafen kullanılmıştır. Bedene kazılarak ya da yakılarak bırakılan bu işaretler ile kişinin bir hain, köle ya da suçlu olduğu ifşa edilmek istenmiştir (Goffman, 1963). Günümüzde ise damgalama, ilk çıktığı anlamdan çok uzak olmamakla birlikte, imgenin getirdiği itibarsızlaştırmadan ibaret olmayıp çeşitlenmiştir (Goffman, 1963). Bugünün damgası, kişinin diğerleri tarafından hakir görülmesine neden olan, toplumun kişiye tanımlamış olduğu sosyal statüler, *çoğunlukla* görünmeyen kara lekelerdir.

Geçmişten günümüze, istisnasız her kültür ve toplumda belirli bir grup insanın damgalandığı görülmektedir (Arboleda-Florez, 2002). Damgalama ve sıklıkla beraber kullanılan bir kavram olan ön yargı, tarihsel süreç içerisinde çeşitli işlevleri ve farklı biçimleri ile karşımıza çıkmıştır. Phelan vd. (2008) bu işlev ve biçimleri üçe ayırır: (1) sömürmek ve tahakküm kurmak (2) baskı ile sosyal normlara uyumu arttırmak (3) rahatsızlıktan/illetten kaçınmak.

Tahakküm kurma ve sömürü, damgalamanın en eski ve temel biçimlerinden biridir. Düşük sosyoekonomik statüdeki kişilere, kadına, ırka, etnik gruplara vb. karşı kullanılan damgalama, bu kategori altında değerlendirilmektedir (Phelan vd., 2008). Örneğin Hindistan’da ve pek çok Güney Asya ülkesinde, tarih öncesi dönemden beri kast sistemine dayalı bir stigmatın yaşandığı, yüksek kast gruplarının sistemin en aşağısında yer alan belirli gruplara (paryalara) yönelik ayrımcı tutumlarının günümüzde dahi bazı kesimlerde devam ettiği ve kast gruplarının sosyal, psikolojik ve hatta fiziksel iyi oluşlarının etkilendiği bilinmektedir (Jaspal, 2011). Bir diğer örnekte II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan Kızıl Haç’ının bağışlanan kanları ırka göre ayırmasıdır (Wailoo, 2006). Uygulamanın ardında, siyahi kanının pek çok hastalığı ve kötülüğü yaydığı inancı yatmaktadır. Sosyolog Gunnar Myrdal (1942) *An American Dilemma* adlı eserinde bu irrasyonel inancı şöyle açıklar: *"Vücudunda tek bir damla "zenci kanı" (negro blood) barındıran, korkunç bir hastalığa yakalanmış gibidir. Bu zencinin iyi, dürüst, eğitilmiş, zeki, çalışkan, mükemmel bir vatandaş ve uyumlu bir insan olmasının bir faydası olmaz. İçinde er ya da geç ortaya çıkacak bilinmeyen ve tehlikeli potansiyeller gizlidir."*

Toplumsal normlara uyumu sağlamak, konformiteyi arttırmak her zamanda ve her toplumda önemli bir gereklilik olmuş, normlara uymama ise damgalama için ikincil bir zemin oluşturmuştur. Bireyler poligami, evlilik dışı ilişki, homoseksüellik gibi normatif olmayan cinsel davranışları veya kimlikleri; hırsızlık, tecavüz, cinayet gibi çeşitli suç davranışları; madde bağımlılıkları; siyasi ideoloji sapmaları; obezite problemleri; depresyon gibi bazı mental rahatsızlıkları nedeniyle damgalanmıştır (Phelan vd., 2008). "Utanç verici farklılıkları" ve normlara riayet etmeyişleri onları toplum nezdinde "sapkın" sınıfına sokmuştur (Goffman, 1963). Örneğin DSM (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı), 1968'den 2013'e kadar atanmış biyolojik cinsiyeti ile cinsiyet kimliği uyumlu olmayan bireyleri (transgender) "cinsel kimlik bozukluğu" kategorisi altında değerlendirmiştir (APA, 1968/2013; White Hughto vd., 2015). Yine suçlulara yönelik damgalama hep var olagelmiş, kişi suçun karşılığı

olan cezayı çekse dahi üzerine yapışan “eski hükümlü” etiketiyle işe girme, konut bulma, sosyal yardımlardan yararlanma gibi pek çok konuda engellerle karşılaşmıştır (LeBel, 2012). “Suç” kavramının dönemden döneme değişkenlik gösterebildiği düşünüldüğünde, damga nesnesinin suç mu yoksa hüküm giymek mi olduğu tartışılır bir hale gelir. Nitekim Petersilia da (2003) suçun derecesi ya da mahkumiyetin süresi ne olursa olsun, hüküm giymiş olmayı kişinin ömür boyu taşıyacağı izlerden biri olarak tanımlar. Cinsel yönelimi nedeniyle iki yıl hapis cezasına çarptırılan Oscar Wilde (1905/2012), yazdığı mektuplarda hükümlü olmanın damgasından şöyle bahseder: “Pek çok kişi salıverilmelerinin ardından da zindanlarını yanında taşır. Yüreklerinde gizli bir hicapla, zehirlenmiş zavallı yaratıklar gibi, bir deliğe girip ölümü beklerler.” Benzer şekilde depresyon, otizm, şizofreni gibi mental rahatsızlıklardan muzdarip kişilere, kölelerden ya da suçlulardan daha iyi davranılmamış, toplumun bu rahatsızlıklara ilişkin bilgisizliği ve korkuları nedeniyle insanlar tutuklanmış, işkence görmüş ve hatta öldürülmüştür (Özyiğit vd., 2004; Rössler, 2016).

Phelan vd. (2008) göre damgalamanın son işlevi “rahatsızlıklardan kaçınmak”tır. Tarih boyunca mental retardasyon gibi zihinsel rahatsızlıklar; eksik uzuv, felç geçirme, görme, duyma vb. kaynaklı engeller; cüzzam gibi deri hastalıkları, kanser, AIDS vb. nedenlerle bireyler damgalanmış, dışlanmışlardır. AIDS’li X, engelli X, kanserli X gibi ifadelerle kişinin hastalığı bütün özelliklerinin önüne geçirilmiştir (Öymen, 2009). Örneğin 1933 yılında yönetimi ele alan Hitler, fiziksel ve zihinsel engellere sahip bireyleri “ikinci sınıf insan” olarak kabul edip zorunlu olarak kısırlaştırılmalarını öngören “Kalıtsal Hastalığa Sahip Çocukların Engellenmesi Yasası”nı çıkartmıştır (United States Holocaust Memorial Museum, b.t.). Benzer şekilde AIDS’li kişiler evlerinden atılmış, işlerinden kovulmuş, aileleri ve arkadaşları tarafından dışlanmış ve hatta kanunlar yoluyla temel insan haklarından mahrum bırakılmışlardır (Herek, 1999). Kimi zaman da hastalıklar, beraberinde başka bir damgayı daha getirmiştir. Örneğin İtalyanların “Fransız Şeytanı” olarak adlandırdığı frengiye, Fransızlar da “Napoli Şeytanı”

demıştır (Özdemir, 2005; Özmen ve Erdem, 2018). Özellikle hastalıkların salgın boyutunda olduğu dönemlerde, insanlar damgalamaya daha eğilimli olmaktadır. Jones da (2020) salgınların tarihsel analizini gerçekleştirdiği çalışmasında yinelenen bir tema olarak “stigmatizasyon”dan bahseder. 1900 yılında, San Francisco’da veba salgınına kontrol altına almak amacıyla Chinatown’un çevresine bir ip gerip sadece “beyaz insanların” giriş çıkışına izin vermekle (Jones, 2020), içinde bulunduğumuz COVID-19 salgınına sebep olan virüsü “Chinese Virus”, “Asian Virus” ya da “Wuhan Virus” olarak adlandırmak arasında esasen pek bir fark yoktur. Özetle “biz” ve “diğerleri” arasındaki keskin uçurum her dönemde varlığını bir şekilde hissettirmiş, toplumlar “şeytanlaştıracak bir öteki” bulmayı hep başarmışlardır.

Damgalama literatürü ise damgalamanın kendisi kadar eski bir geçmişe sahip değildir. 1900’lü yılların başına kadar damgalamaya ilişkin çalışmaların ve damgalama teorilerinin izlerine rastlanmamaktadır. Bu yıllardan sonra başlayan çalışmalar ise daha çok sosyoloji ve sosyal psikoloji ekseninde gelişim göstermiştir (Scheyett, 2005). Sapma ve damga kavramlarına ilişkin ilk ve en açık tanımlamayı “Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar” adlı eseriyle 1963 yılında Erving Goffman yapmıştır. Goffman ve eseri başta olmak üzere, damgalama literatüründeki dönüm noktası niteliğindeki çalışmaları ve yazarlarını Phelan vd. (2008) şöyle sıralamıştır:

Tablo I. Damgalama Literatür Tarihi

Yazar, tarih	Alana Katkı
Goffman, 1963	“Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity” (Damga: Örselenmiş Kimliğin İnşa Edilişi Üzerine Notlar)
Jones vd., 1984	“Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships” (Sosyal Damga: Etiketlenmiş İlişkilerin Psikolojisi)
Link vd., 1989	“A Modified Labeling Theory Approach to Mental Disorders: An Empirical Assessment” (Ruhsal Bozukluklara İlişkin Modifiye Edilmiş Etiketleme Kuramı: Ampirik Bir Değerlendirme)
Crocker vd., 1998	“Social Stigma” (Sosyal Damga)

Link ve Phelan, 2001	“Conceptualizing Stigma” (Damganın Kavramsallaştırılması)
Kurzban ve Leary, 2001	“Evolutionary Origins of Stigmatization: The Functions of Social Exclusion” (Damgalamanın Evrimsel Kökenleri: Sosyal Dışlanmanın İşlevleri)
Parker ve Aggleton, 2003	“HIV and AIDS-related Stigma and Discrimination: A Conceptual Framework and Implications for Action” (HIV ve AIDS Kökenli Damgalama ve Ayrımcılık: Önlem İçin Kavramsal Çerçeve ve Çıkarımlar)
Major ve O’Brien, 2005	“The Social Psychology of Stigma” (Damgalamanın Sosyal Psikolojisi)
Swim ve Thomas, 2006	“Responding to Everyday Discrimination: A Synthesis of Research on Goal-Directed, Self-Regulatory Coping Behaviors” (Günlük Yaşamdaki Ayrımcılıkla Mücadele: Hedefe Yönelik, Öz-düzenleyici Başa Çıkma Mekanizmaları Üzerine Bir Araştırma)
Yang vd., 2007	“Culture and Stigma: Adding Moral Experience to Stigma Theory” (Kültür ve Damga: Damgalama Teorisine Ahlaki Bir Yaklaşım)

2000’li yıllar ve sonrasında damgalama literatürü daha da genişlemiş, başlangıçta çoğunlukla ruhsal ve fiziksel hastalıklar, ırk, cinsiyet vb. temelli stigma üzerine odaklanan çalışmalar; damgalamanın bireysel ve toplumsal etkileri, damgalamayı azaltmaya yönelik müdahaleler, damgalama karşıtı devlet politikaları, bireylerin/toplumların ve devletlerin sosyal adaletsizliği üretmek için damgalamayı nasıl kullandığı gibi konulara da eğilerek çeşitlenmiştir (Adler-Nissen, 2014; Barney vd., 2006; Corrigan, 2011; Çam ve Bilge, 2013; Livingston vd., 2012; Ramaci vd., 2020; Thornicroft vd., 2008; Tyler ve Slater, 2018).

Goffman’ın (1963) da belirttiği üzere “Normal ve damgalı, somut kişiler değildirler, ikisi de birer bakış açısidir.” Nitekim damgalama tarihi de bize, içinde bulunulan zaman, kültür, toplum gibi pek çok etmenin, damgalamanın doğasını değişken ve belirsiz kıldığını göstermektedir. O halde “Norm nedir? Normal neye denir?” soruları sorulmaya devam edilecek ve damgalama literatürü her geçen gün çeşitlenecektir.

2.2.4. Damganın türleri

Damgaya konu olan özelliklerin zamana ve içinde bulunulan mekâna göre çeşitlenmesi, buna paralel olarak yaklaşımların farklılaşması, damgalama türlerine yönelik tasnifleri de arttırmıştır. Literatür tarandığında toplumsal, içselleştirilmiş ve yapısal damga başta olmak üzere birliktelik yoluyla damgalama, çifte damga (*double stigma*), örgütsel damgalama, algılanan, deneyimlenen, görünür-gizlenebilir, doğuştan getirilen-sonradan kazanılan, kontrol edilebilir-kontrol edilemez damga gibi çeşitli sınıflandırmalara gidildiği görülmektedir (Bos vd., 2013; Brohan vd., 2010; Goffman, 1963; Hogg ve Vaughan, 2011; Lee vd., 2005; Pryor ve Reeder, 2011; Sheehan vd., 2017; Tracey ve Philips, 2016).

Damga kavramının öncü ismi Goffman (1963) ise temelde üç tür damgadan bahsetmektedir: (1) bedensel engeller ya da fiziki deformasyonlar, (2) kişinin karakterine ilişkin kusurlar (hükümlü, akıl hastası, madde bağımlısı, eşcinsel, işsiz olma gibi) ve son olarak (3) etnik veya sınıfsal damgalar (belirli bir ırka, millete, dine vb. mensubiyetle ilişkili olarak). Bunun yanı sıra Goffman, her özelliğin damga nesnesi olmaya aday olduğunu söyler.

Bu bölümde ise literatürde sıklıkla bahsedilen ve birbirleri ile etkileşim içerisinde olan üç damgalama türünden bahsedilecektir: (1) Sosyal damgalama, (2) İçselleştirilmiş damgalama ve (3) Yapısal damgalama (Corrigan, Kerr vd., 2005; Corrigan ve Watson, 2002; Corrigan vd., 2014; Hawke vd., 2013; Herek, 2007; Herek vd., 2015; Livingston ve Boyd, 2010).

Sosyal/Toplumsal damgalama (Social/Public stigma)

Sosyal damgalama, aynı zamanda “toplumsal damgalama” (public stigma) ya da “kamulaştırılmış damgalama” (enacted stigma) olarak da bilinir ki bu damga, grup düzeyinde (mezo seviyede) gerçekleşir (Livingston ve Boyd, 2010). Burada, damgalanmış bir zümreye yönelik mevcut stereotipleri kabul edip ona göre davranan büyük sosyal grupların varlığı söz konusudur (Corrigan, Kerr vd., 2005). Bireyin sosyal olarak kabul edilemez ve istenmeyen bir

kişi olduğuna dair var olan damgalayıcı algı, bir grup ya da toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından desteklenir (Vogel vd., 2006). Belirli bir gruba yönelik büyük ölçekte negatif algılar söz konusu olduğu için bireyler pek çok alanda ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Toplumun bu kişilere ev vermemesi, işe almaması, sosyal yaşam içerisinde kaçınma davranışları göstermesi vb. toplumsal damganın dışavurumlarındandır (Corrigan ve Watson, 2002). Yine herhangi bir azınlık grubu temsil etmeleri nedeniyle nefret suçlarına maruz kalma, sosyal damgalamanın en uç örneklerinden biridir (Herek vd., 2015).

Kendini damgalama/İçselleştirilmiş damga (Self stigma/Internalized stigma)

Toplumsal damganın, damgalanmış bireyler tarafından özümşenip benimsenmesi ise “kendini damgalama” (self stigma) ya da “içselleştirilmiş damgalama” (internalized stigma) olarak adlandırılmaktadır (Gerlinger vd., 2013; Vogel vd., 2007). Livingston ve Boyd (2010) da kendini damgalamayı, bireysel düzeyde (mikro seviyede) gerçekleşen bir damga olarak ele almıştır. Corrigan ve Watson’a (2002) göre kendini damgalama, bireyin kendisi hakkında sahip olduğu olumlu inançların kaybına yol açan, benlik saygısı ile öz-yeterliğin zedelenmesine neden olan bir tür kimlik dönüşümüdür. Buna göre damgalanmış bir grubun içinde yer aldığını bilen birey; var olan stereotipleri kabul eder, benliğini bu stereotiplere göre tanımlar, öz-değerine yönelik algısı çarpıklaşır, toplumun değersiz bir üyesi olduğuna inanır ve sosyal ortamlardan dışlanma beklediği bir süreç halini alır (Brown vd., 2010; Corrigan, Kerr vd., 2005; Corrigan ve Watson, 2002, Corrigan vd., 2009; Ritsher ve Phelan, 2004). “Kendini damgalama”nın beraberinde getirdiği yıkımlar arasında ayrıca utanç duygusu ve başkalarıyla gerçekleştirilen kısıtlı etkileşimler yer almaktadır (Kranke vd., 2011).

Corrigan ve Rao’a (2012) göre de kendini damgalama süreci birbirini takip eden dört aşamadan oluşur: (1) Birey, içinde bulunduğu duruma ilişkin var olan toplumsal damganın farkındadır (awareness) ve buna ayrıca “hissedilen/algılanan damga” (perceived stigma)

denilmektedir, (2) Hissedilen damga nedeniyle birey, olumsuz stereotipleri kabul edebilmekte, genel kanıyla uyumlu bir algıya sahip olabilmektedir (agreement), (3) Birey kabul ettiği damgayı, kendine yönlendirmektedir (application), (4) Kişinin özgüveninde ve öz yeterliğinde ciddi düşüşler görülebilmektedir (harm). Corrigan vd. (2015) ise bu aşamaların bir sonucu olarak “why try” etkisinden söz eder. Buna göre birey, azalan özgüveni ve öz yeterliği nedeniyle kendi kabiliyetlerini ve özdeğerini sorgulamaya başlamakta, “Yapamam.” ya da “Ben buna layık değilim.” şeklindeki düşüncelerle yaşam hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olacak fırsatları değerlendirmekten vazgeçmektedir. Eğitim, istihdam, ruh sağlığı hizmetlerine erişim, yakın ilişki kurma, seyahat, öz bakım gibi pek çok konuda birey “why try” etkisi nedeniyle kendini sabote edebilmektedir (Corrigan vd., 2009; Corrigan vd., 2015). “Böylesine önemli bir pozisyonu hak etmiyorum.” diyerek işe başvurmamak buna bir örnektir.

Yapısal damgalama (Structural stigma)

Damgaya ilişkin çalışmalar; fazlasıyla birey odaklı olduğu ve damgalanmış bireylerin yaşamlarını büyük ölçüde etkileyen makro sosyal düzeydeki etmenleri (politik ve ekonomik sistemler gibi) görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Link ve Phelan, 2001; Parker ve Aggleton, 2003). Bu eleştiriler de “yapısal damgalama”nın ele alınmasına neden olmuştur.

“Kurumsal damgalama” (institutional stigma) olarak da adlandırılan yapısal damgalama, sistem düzeyinde (makro seviyede) gerçekleşir (Livingston ve Boyd, 2010). Sosyo-politik güç dengeleri yapısal stigmanın temelini oluştururken; damgalanmış gruplar, özel ya da kamu kurum ve kuruluşlarının politikaları nedeniyle haklardan ve fırsatlardan mahrum bırakılır (Corrigan vd., 2005; Corrigan, Kerr vd., 2005). Jim Crow Yasaları, yapısal stigmanın en açık örneklerinden biridir (Özmen, 2018). 1881’den 1964’e kadar Amerika’da 26 eyalette geçerli olan bu yasalarla, ırkçılık meşru bir zemine oturtulmuş; “beyaz ırkın üstünlüğü”

savunulurken Afro-Amerikalılar ikinci sınıf insan muamelesi görmüştür. O dönemde, yaşamın her alanında “beyazlar” ve “siyahlar” şeklinde ayrıma gidildiği belirtilmektedir. Örneğin farklı bir ırktan kimseyle evlenmek yasalarca yasaklanmış, yine kanunlar işletme sahiplerinden müşterilerini ırka göre ayırmalarını istemiş, hastane girişleri “white patients” ve “colored patients” şeklindeki tabelalarla ikiye ayrılmıştır (Tischauer, 2012).

Yapısal damgalamaya bir başka örnek ise mental rahatsızlıkların ve madde bağımlılıklarının, fiziksel rahatsızlıklar kadar sağlık sigortası kapsamında değerlendirilmemesidir (Barry vd., 2010). Buna paralel olarak Link ve Phelan (2001) da şizofreni gibi mental rahatsızlıkların araştırılması, tedavisi ve uygun bir bakım hizmetinin sağlanması konusunda diğer hastalıklara kıyasla daha az fon ayrıldığını ifade eder. Benzer yapısal ayrımcılıklara engelli bireyler de maruz kalmaktadır. Fiziksel engelli bireylerin gündelik yaşama katılımlarını kısıtlayan tek şey, var olan engel durumları değildir. Engelli bireyleri düşünmeden yapılan şehir planlamaları, inşa edilen yapılar, ulaşım araçları da engelleyici çevresel unsurlar olarak ele alınmalıdır (Fine ve Asch, 1988).

Politikaların damgalanmış gruplar üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda neden yapısal stigmanın ana unsurlarından biri olarak ele alındığı daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin Hatzenbuehler vd. (2009) Amerika’da farklı cinsel yönelimlere sahip bireyleri, nefret suçlarına ve istihdamda yaşanan ayrımcılıklara karşı koruyan politikaların hangi eyaletlerde var olduğunu sorgulamış; söz konusu koruyucu politikaların olmadığı eyaletlerde yaşayan lezbiyen, gey ve biseksüel (LGB) bireylerde psikiyatrik rahatsızlıkların görülme oranı, koruyucu politikaların olduğu eyaletlerde yaşayan LGB bireylere göre çok daha yüksek çıkmıştır.

Özetle damgalama yalnızca bireylerarası (interpersonal) ya da bireysel (intrapersonal) düzeyde gerçekleşen bir süreç olmayıp makro düzeyde de kendini göstermektedir. Makro

düzeydeki eşitsizlikler, mikro düzeydeki etkileşimlerde de ortaya çıkmakta, bu da bir döngü içerisinde makro düzeydeki eşitsizlikleri güçlendirmektedir (Phelan vd., 2014).

2.2.5. Damgalamanın nedenleri ve sonuçları

Damgalamanın nedenleri

Önceki bölümlerde damgalamanın sosyal olarak inşa edildiğinden ve içinde bulunan zamana, mekâna, kişiye göre çeşitli biçimler alabildiğinden bahsetmiştik. Bu bölümde ise damgalamanın nedenleri üzerinde duracak, ardından birey/toplum üzerindeki etkilerini anlamaya çalışacağız.

Öteki neden ötekidir? Herhangi bir unsurun damga nesnesi olmasını belirleyen nedir? Neden bazı karakteristik özellikler damga nesnesi olur da bazıları olmaz? Phelan vd. (2008) bu seçimin tesadüfi olmadığını söyler. Onlara göre damgalamanın ardında üç temel motivasyon vardır: (1) sömürü ve tahakküm kurma (*“keeping people down”*), (2) baskı ile sosyal normlara uyumu sağlama (*“keeping people in”*) ve (3) rahatsızlıktan kaçınma (*“keeping people away”*). Söz konusu sınıflandırma, damgalamanın tarihçesini anlattığımız bölümden aşına gelebilir. Orada tarihsel süreci kategorik bir biçimde anlatabilmek için yararlandığımız bu sınıflandırmayı, şimdi esas işlevi için kullanacağız.

Phelan vd. (2008) göre damgalamanın temel nedenlerinden ilki; imtiyazlı bir sınıf oluşturmak ve çemberin dışında kalan dezavantajlı kesime, istenmeyen ve tehlikeli görülen işleri yaptırmaktır. Cinsiyetçilik, ırkçılık gibi ideolojiler, bu eşitsizlikleri meşrulaştırmak ve sürdürmek üzerine kurulmuştur. Egemen sınıf; gücünü, zenginliğini ve statüsünü korumak için damgayı bir araç olarak kullanır. Goffman’a (1963) göre azınlık grupların damgalanması, toplumsal birçok yarışta geri kalmalarına neden olarak diğerleri için işleri kolaylaştırır. Yine Parker ve Aggleton (2003), güç ve kontrol ilişkilerinin üretilip sürdürülmesinde damganın kilit bir rolü olduğunu söyler. Onlara göre damgalama; bireysel ve kültürel dayatmalarla sınırlı

kalmayan, sosyal hiyerarşiyi ve toplumsal eşitsizliği meşrulaştırmaya yarayan bir mekanizmadır. Bu mekanizma mevcut sınıf, ırk, cinsiyet, din vb. kökenli eşitsizliklerden beslenir, bunları güçlendirir ve yeniden üretir.

Damgalamanın ardındaki bir diğer sebep ise bireylerin belirlenen normlara uymasını sağlamak, konformiteyi arttırmaktır (Phelan vd., 2008). Burada yine baskın bir grubun varlığı söz konusudur ki normları ve dolayısıyla norma uymayan “sapkınları” da belirleyen odur. İlk nedendeki gibi ciddi bir emek sömürüsü olmasa da hakimiyet kurma açısından damgalamanın bu iki nedeni birbiri ile benzerlik göstermektedir (Phelan vd., 2008). Örneğin ahlaki açıdan damgalanmış olma (“eşcinsel, suçlu” damgası gibi) bu sınıfa girer ki Goffman (1963) da bunun bir sosyal kontrol aracı olarak kullanılabileceğini ifade eder. Gerçekten de damgalama sayesinde “sapkın” olan grubu denetim altında tutmanın, iyi niyetli tabirle “ıslah etmenin” (hastaneye yatırma, hapisane gibi) önü açılır (Scheyett, 2005).

Damgalamanın üçüncü nedeni ise bütün “hastalıklı” durum ve kişilerden kaçınmaktır. “Hastalıklı” ifadesinin içine mental bozukluklar, fiziksel hastalıklar, engellilik ve uzuv kayıpları dahildir. Burada egemen grup ne sosyal kontrol için çabalar ne de bahsi geçen bireylerin emeğini sömürür (Phelan vd., 2008). Kaldı ki damganın sonuçlarında da göreceğimiz üzere bu kişiler herhangi bir işe girme konusunda dezavantajlı konumdadırlar. O halde fiziksel ve zihinsel rahatsızlıklardan muzdarip bireyler neden damgalanırlar? Bu noktada Phelan vd. (2008) tartışmayı evrimsel psikoloji eksenine taşımayı önerir. Stigma kavramına evrimsel yaklaşımlarıyla bilinen Kurzban ve Leary’ye (2001) göre insanlar “bulaş riski” hissettikleri her türlü durum ve kişilere karşı savunma geliştirirler. Organizmanın “normal” (sağlıklı) görünümünde sapmaya neden olacak her şey (yüzdeki asimetri, bedendeki işaretler, lekeler, lezyonlar, renk değişimleri; hapşırma, öksürme, burun akıntısı; kas sistemlerindeki hasara bağlı olarak görülen davranışsal anomaliler) insanlarda kaçma/uzak durma davranışına sebep olur. Bunun yanı sıra insan zihni, yetersiz kanıtlara dayanarak geliştirdiği ön yargılarla olası

kontaminasyonlara karşı kendini korur (Kurzban ve Leary, 2001). Ancak Phelan vd. (2008) bu kaçınmayı daha iyi açıklamak için evrimsel yaklaşımın revizyona gitmesi gerektiğini belirtir. Çünkü yaklaşım “atipik fenotip” üzerine odaklanır ki bu da kanser ya da psikoz gibi dışarıdan net bir biçimde görülemeyecek hastalıklara yönelik damgayı dışlar.

Mental rahatsızlıklara yönelik damganın ardında ise “korku” bulunmakta; bu korkuya yetersiz bilgi ve yanlış inançların bir sonucu olan “tehlikeli, öngörülemez, dengesiz” stereotipleri neden olmaktadır (Taşkın, 2007). Esasında pek çok damganın altında bu eksik bilgiler, yanlış inançlar ve stereotipler yatmaktadır, nitekim damganın kavramsal çerçevesinde de gördüğümüz üzere stereotipler, damganın ve ayrımcılığın çıkış noktasını oluşturur. İçinde bulunulan kültür ise stereotipleri şekillendirir. Mental rahatsızlık örneği üzerinden gidecek olursak; tarihsel süreç içerisinde aynı hastalığın bir kültürde kişiyi içine şeytan kaçtığı gerekçesiyle hapse ya da ölüme sürükleyebildiği, bir başka kültürde ise şifacı ya da şaman olarak kabul görmesini sağladığı ifade edilmektedir (Becker ve Arnold, 1986). Bunun yanı sıra Martin (1986) sosyal öğrenme sürecinin, damgalayıcı davranışların hem kazanılması hem de sürdürülmesi açısından oldukça etkili olduğunu ifade eder. Doğduğu andan itibaren gerek aileleri gerek okul yaşantıları yoluyla kime iyi davranıldığını, hangi grupların sevilmediğini, toplumsal kuralların kimlere işleyip kimlere işlemediği öğrenen çocuklar, içinde yaşadıkları sosyal gerçekliği “tek doğru” olarak kabul edebilir. Nitekim Mckown ve Weinstein’in (2003) yapmış oldukları araştırma; 6 yaşındaki çocukların %7 ila %15’inin, 10 yaşındaki çocukların ise %63’ü ila %80’inin kültürel stereotiplerin farkında olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle “damgalanmış grupların çocukları”nın stereotiplere yönelik farkındalıkları “damgalanmamış gruba” göre çok daha yüksek (%15 ve %80) çıkmıştır. Araştırmacılar, söz konusu farkındalığın çocuklarda yargılanacaklarına dair bir endişe oluşturabileceğini, olumsuz stereotiplerin kendini gerçekleştiren kehanete dönüşebileceğini ifade etmektedir.

Damgalamanın nedenlerine ilişkin varsayımlar güç ilişkileri, sosyal kontrol, evrimsel bakış ya da kültürel aktarım ile sınırlı olmayıp oldukça çeşitlidir. Örneğin Üçok (2003), insanların damgalama sayesinde düşmanca hislerine ve kişisel kavgalarına bir nesne bulduklarını ifade eder. Goffman (1963) da bireylerin tehlikeli ya da daha aşağıda bir konumda olduklarını anlatmak için etiketlerden yararlandığımızı, ideolojiler inşa ettiğimizi; kimi zaman da mevcut hasımlığa damgalar yoluyla rasyonel gerekçeler ürettiğimizi söyler. İlyasoğlu'na (2009) göre damgalama, insanların “kendi varlıklarını ortaya koymanın bir yolu”dur. Ünsaldı (2019) da ötekileştirmenin kurucu unsurunu aramaya, “yerli” ve “yabancı” arasındaki karşılıklı etkileşimlerden başlamayı önerir. Ona göre her iki sıfat da birbirinin varlığına tabidir. Bunu açıklamak içinse şu örneği kullanır: “Kürtler olmasaydı Türk kimliğine ne olurdu?” (Aynı şekilde Türkler olmasaydı Kürt kimliği ne olurdu?) Kimi sınıflandırmalarda ise medyada yansıtılanlar damganın nedeni olarak ele alınmıştır. Nitekim diziler, filmler ve haber medyası aracılığıyla belirli bir gruba yönelik düşüncelerin şekillenebildiği, bunun damgalamaya neden olabildiği belirtilmektedir (Brouwers, 2020; Cape, 2003). Özetle damgalama; ardında politik, sosyal, ekonomik, psikolojik pek çok sebebi barındırabilen, tek bir nedene indirgenemeyecek kadar girift ve karmaşık bir olgudur.

Damgalamanın sonuçları

Bir kez oluştuktan sonra sayısız yaşam koşulu içerisinde kendine yer bulan damganın, bireyler üzerinde psikolojik, fizyolojik, sosyal, ekonomik vb. pek çok etkisi olabilmektedir. Bu etkiler yalnızca damgalanmış birey ile sınırlı kalmamakta; bireyin sosyal çevresine de sirayet etmektedir. Çalışmanın bu kısmında ise damganın gündelik yaşamdaki izleri sürülerek bireyler üzerindeki etkileri anlaşılma çalışılacaktır.

Damgalanma, hayatın en sıradan anlarında bile kişinin karşısına çıkmaktadır. Bireyin dış görünüşü nedeniyle bir devlet dairesinde gördüğü hizmetin kalitesinde, fiziksel engeli

nedeniyle sanki zihinsel engeli de varmış gibi konuşan muhatabının sesinde damganın izlerine rastlanır. Bunun yanı sıra ırk, etnik köken, din, yaş, cinsel yönelim, kriminal geçmiş, mental veya fiziksel hastalık, fazla kilo gibi daha pek çok özelliği nedeniyle damgalanan bireyler; işe alım süreci, konut alma, sosyal hak ve yardımlardan faydalanma, terfi etme, yakın ilişki kurma gibi birçok konuda sosyal bariyerlerle karşılaşmakta, ayrımcılığa uğramaktadır.

Damgalanma nedeniyle karşılaşılan güçlükler ve maruz kalınan ayrımcılıklar, bireyler için ciddi bir stres kaynağıdır. Söz konusu ayrımcılıklar, belirli yaşam durumları ile sınırlı kaldığında bireylerde akut strese sebep olurken; zamana yayılmış bir biçimde ve sıklıkla gerçekleştiğinde (ör. zorbalık) kronik stres halini alır (Frost, 2011). Bu stres, damga nesnesi bir hastalık olduğunda çok daha farklı sonuçlara yol açmakta; var olan hastalığın yanına başka rahatsızlıklar eklenebilmekte, mevcut hastalığın seyri kötüleşebilmektedir (Link ve Phelan, 2006). Nitekim kronik stresin kardiyovasküler hastalık, diyabet ve hipertansiyon riskini arttırdığı bilinmektedir (Dickerson ve Kemeny, 2004). Bir başka problem ise hastaların etiketlenme korkusu ile tedavi olmaktan kaçınma ya da tedaviyi bırakma eğilimi göstermeleridir. HIV/AIDS’li hastalarda gözlemlenen bu durum (Earnshaw vd. 2013; Skinner ve Mfecane, 2004), mental rahatsızlıklara sahip kişilerde de sıklıkla görülmekte, bireyler tedavi görseler dahi bunun çevreleri tarafından öğrenilmesini istememektedir (Dinos vd., 2004).

Quinn ve Chaudoir (2009) görünür damgalar kadar görünmeyen damgaların da (cinsel istismar/çocukluk çağı istismarı geçmişi, eşcinsel olma, AIDS’li olma, kriminal geçmiş gibi) kişi için stres kaynağı olabileceğinin altını çizer. Nitekim Goffman da (1963) damganın görünmez olduğu durumlarda dahi, bireyin kendini rahatsız ve suçlu hissedeceğini söyler. Bu durumda olan bir kişi, toplumun kimliğine karşı geliştirmiş olduğu stereotiplerin farkında olup herhangi bir sosyal etkileşime de reddedileceği korkusu ile yaklaşır. Bir yandan kendisi gibi damgalanmış diğer kimliklerin maruz kaldığı ayrımcılığa tanık olurken diğer yandan kendisinin de ayrımcılık yaptığı zamanları hatırlayabilir. Bu nedenle kişinin, kimliğini ifşa etme

konusunda endişe duyması şaşırtıcı değildir (Quinn ve Chaudoir, 2009). Örneğin cinsel tacize uğrayan bir kadın, şikayetçi olduğu takdirde gerek adli mekanizmalar gerekse sosyal çevresi tarafından damgalanacağını düşünerek mağduriyetini gizlemeyi tercih edebilir.

Elbette stres, damganın tek psikolojik çıktısı değildir. Damga ve psikolojik etkileri üzerine yapılan çalışmalarda; damgalanmış bireylerin yaşam doyumu, benlik saygısı, öz yeterlik vb. düzeyleri üzerine de odaklanılmıştır. Buna göre kişinin algıladığı, deneyimlediği ya da içselleştirdiği damga arttıkça; yaşam kalitesi (Degnan vd., 2021; Hawke vd., 2013; McWilliams ve Hunter, 2021), benlik saygısı (Austin ve Goodman, 2017; Link vd., 2001) ve öz-yeterliği (Ayar vd., 2020; Vauth vd., 2007) azalmaktadır. Bunun yanı sıra damga, çevre ile sağlıklı sosyal ilişkiler kurma, bu ilişkileri sürdürme, uyum sağlama ve hayata katılma olarak özetleyebileceğimiz sosyal işlevselliği ciddi bir biçimde etkilemekte (Arabacı vd., 2020; Can ve Tanrıverdi, 2015); bireylerin depresyon ve kaygı düzeylerini (Rueda vd., 2016; Varni vd., 2012) arttırmaktadır. Hissettiği damganın etkisiyle birey içine kapanmakta, karşılaştığı tutumlara karşı benlik bütünlüğünü koruyucu bir savunma olarak izole olmayı tercih edebilmektedir. Ayrıca damgalama, kendine zarar verme davranışları ve intihar eğilimi ile ilişkilendirilmektedir (Oexle vd., 2017; Pont vd., 2017; Surace vd., 2021).

Sosyal yaşam içerisinde de damga ve damgadan kaynaklı ayrımcılık, pek çok şekilde karşımıza çıkar. Örneğin obez bireyler “tembel, yavaş, iradesiz, uyumsuz, özensiz” olarak damgalanmakta, bu damgalar işe alım sürecini ya da devam eden iş yaşamını oldukça olumsuz etkilemektedir (Puhl ve Heuer, 2009). Yine eski hükümlü bireylerin iş başvurularında olumlu dönüt alma oranlarının çok daha düşük olduğu, ev tutmak istediklerinde kriminal geçmişleri nedeniyle ev sahipleri tarafından reddedildikleri belirtilmektedir (Decker vd., 2015; Keene vd., 2018). Bunun yanı sıra Brouwers (2020), işsizlik ve mental rahatsızlığa sahip olma arasında bir ilişki olduğunu; “tehlikeli ve öngörülemez” stereotipi nedeniyle mental rahatsızlıklardan muzdarip bireylerin iş bulma ve iş yaşamını devam ettirme konusunda sıkıntı yaşadıklarını ifade

etmektedir. Damgalanmış bireylerin ekonomik alanda yaşadıkları problemler ise sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanma noktasında da eşitsizliğe neden olur. Örneğin trans bireyler, toplumun transfobik tutumları nedeniyle iş bulma konusunda güçlük çekmekte, sağlık güvencelerinin olmayışı hem genel bağlamda hem de cinsiyet değişimi özelinde kaliteli sağlık hizmetlerine erişimlerini engellemektedir (Karataş ve Buzlu, 2018).

Damgayı bireye atılan bir çamur olarak metaforlaştırırsak, etkilerinin neden sadece damgalanmış kişi ile sınırlı kalmayacağı daha kolay anlaşılacaktır. Nitekim Goffman da (1963) damganın etkilerini ve sonuçlarını, yoğunluğu gittikçe azalarak yayılan dalgalara benzetir. “Hükümlünün kızı”, “akıl hastasının eşi”, “engellinin annesi” örneklerinde olduğu gibi bireyin damgasından yakınları da nasibini alır (Goffman, 1963). Yapılan araştırmalar, damgalanmış birey ile yakın ilişki içerisinde olan insanların da damga ilişkisinden ötürü utandıklarını; arkadaşları, komşuları ve hatta akrabaları tarafından dışlandıklarını ya da dışlanacaklarına dair bir korku yaşadıklarını göstermektedir (Corrigan ve Miller, 2004; Yin vd., 2020).

Damganın sosyal bağlamdaki en ağır sonuçlarından biri ise “nefret suçları”dır. Bireyler yalnızca sahip oldukları (ya da sahip oldukları düşünülen) ırk, din, etnik köken, cinsel yönelim vb. özellikleri nedeniyle ön yargıdan kaynaklı herhangi bir suçun hedefi haline gelir (Sullaway, 2004). Örneğin Herek’in (2009), gey-lezbiyen-biseksüel bireylerden oluşan 662 kişiyle gerçekleştirdiği araştırmada; katılımcıların %20’si cinsel yönelimleri nedeniyle suç mağduriyeti yaşadığını, %50’si ise sözlü tacize maruz kaldığını bildirmiştir. Yine 15 Mart 2019’da Yeni Zelanda’da 51 Müslümanın hayatını kaybetmesine neden olan cami saldırısı, nefret suçunun en açık örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar (Congar, 2020). Ne yazık ki nefret suçlarını çok uzağımızda aramamıza gerek yoktur. Tarihimize “6-7 Eylül Olayları” olarak geçen saldırılarda, gayrimüslim azınlıkların dükkanları, işyerleri, evleri, okulları, ibadethaneleri ve hatta mezarlıkları yağmalanmış, yakılıp yıkılmış; evlere düzenlenen saldırılarda özellikle Rum kadınlar tecavüze ve işkenceye maruz kalmıştır (Güven, 2018).

Saldırılarından kısa bir süre önce gayrimüslimlere ait bazı ev ve işyerlerinin haç figürü, GMR (gayrimüslim Rum) gibi kısaltmalarla ya da “Türk değil”, “Türk” şeklindeki tanımlamalarla “damgalandığı” belirtilmektedir (Güven, 2018). Bugün ise tarih tekerrür etmekte, benzer nefret söylemleri ve suçlarına Suriyeli sığınmacılar maruz kalmaktadır.

2.3. Suçlulara Yönelik Algılar

Suçlulara ilişkin araştırmalar başlangıçta suçun kökenini ve failin motivasyonunu anlamaya yönelik olmuş, suçu azaltmada odak noktası olarak suçlu ve davranışı baz alınmıştır. Zamanla bu yaklaşım toplumun suça/suçlulara yönelik algısını da içine almıştır. Çalışmanın bu kısmında ise suçlulara ilişkin algı, suçluların kişisel özelliklerine ve sosyal ağlarına yönelik algılar olmak üzere iki başlık altında incelenecek, bu algıların suçluların topluma yeniden katılımındaki ve sosyal hizmet müdahalesindeki rolü kısaca irdelenecektir.

2.3.1. Suçluların kişisel özelliklerine yönelik algılar

Geçtiğimiz yüzyılda en çok ihmal edilen ve marjinalleştirilen gruplar arasında sayılan suçlular (Brownell ve Roberts, 2002) pek çok olumsuz sıfatla beraber anılmaktadır. Toplum genellikle suçluları “şeytanlaştırma” eğiliminde olmakta; “tehlikeli ve güvenilmez kişi” etiketiyle bireyler itibarsızlaştırılmaktadır (Hirschfield ve Piquero, 2010). McCormick vd.’nin (1984) toplumun suçlulara yönelik algısını incelediği araştırmasında katılımcılar, suçluları “son derece tehlikeli, öngörülemez, riyakâr, ahlaksız ve sinirli” bireyler olarak tanımlarken; King ve Roberts (2017) da çoğunluğun cinsel suçluları “şiddete meyilli, kötücül, erkek” olarak tarif etme eğiliminde olduğunu söyler. Yine Sanghara ve Wilson (2006) çocuk tacizcilerine yönelik belli başlı stereotiplerin bulunduğunu belirtir. Buna göre failler “düşük bir zekaya” ve “kötü bir görünüme” sahiptir; genellikle “kadınlarla sağlıklı bir iletişim kuramazlar”, “mental bir rahatsızlıkları vardır” ve -belki de en bilinen klişe olarak- “tanınmayan birer yabancısıdır.” Suçlulara yönelik bu algılara baktığımızda bireylerin kişisel özelliklerine yönelik yüklemeler

olduğu görülmektedir. Nitekim Goffman (1963) da “hükümlü” olmayı “kişinin karakterine ilişkin kusurlar” altında ele alır.

Kişi suçun karşılığı olan cezayı çekse dahi “suçlu” damgasından kurtulamamakta, bu sefer “eski hükümlü” damgası ile daimî bir tehdit olarak görülmektedir. Petersilia (2003) da suçun derecesi ya da mahkumiyetin süresi ne olursa olsun, hüküm giymiş olmayı kişinin ömür boyu taşıyacağı izlerden biri olarak tanımlar. Toplumdaki bir diğer baskın görüş, cezaevinden çıkmış kimsenin yeniden suç işlemeye eğilimli olduğu yönündedir (Harding, 2003). Bu nedenle “hükümlü” ya da “eski hükümlü” etiketi oldukça güçlü bir damgalama biçimidir (Harding, 2003; LeBel, 2008).

Yapılan araştırmalarda toplumun eski hükümlülere yönelik tutumları, suçlunun dört karakteristik özelliği ile ilişkilendirilmiştir: (1) suç geçmişi ve suçun türü, (2) ırk/etnik kökeni, (3) herhangi bir rehabilitasyon programına katılıp katılmadığı, (4) mental bir bozukluğunun olup olmadığı (Rade vd., 2016). Buna göre toplum, şiddet içeren suç davranışında bulunmuş ya da cinsel suça karışmış eski hükümlülere karşı, bu tür suçlara karışmamış hükümlülere göre daha olumsuz tutumlara sahip olmakta (Hardcastle vd., 2011; Perkins vd., 2009), ırk ve etnisite bakımından azınlık olan gruba mensup suçlulara yönelik algı da baskın gruba mensup suçlulara göre daha olumsuz gözükmetedir (Pager, 2003). Herhangi bir rehabilitasyon programına katılmamış olan hükümlülere yönelik algı ise katılmış olanlara kıyasla daha olumsuzken (Hardcastle vd., 2011; Rogers vd., 2011); mental bozukluğu olan eski suçlulara yönelik tutumlar da olmayanlara göre daha olumsuzdur (LeBel, 2008; Locke, 2010). Özetle suçlulara yönelik birden fazla kişisel atıf yapılmakta; kişinin suçlu kimliği, farklı bir damgalanmış kimlikle kesiştiğinde bu atıflar daha da olumsuzlaşmaktadır.

2.3.2. Suçluların sosyal ağlarına yönelik algılar

Hükümlülere yönelik düşmanca tutumlar yalnızca bireyi etkilememekte, ailesinin ve çevresinin de damgalanmasına neden olmaktadır (Braman, 2007). Örneğin Clear vd. (2001) suç oranının yüksek olduğu bir çevrede yaşayan 26 kişi ve 5 eski hükümlü ile odak grup görüşmesi gerçekleştirmiş ve hapis cezasının suçlu, suçlunun ailesi ve toplum üzerindeki etkilerini konuşmuşlardır. Araştırma sonuçları, ceza adaleti sistemine bir şekilde dahil olmanın suç oranının yüksek olduğu bir toplulukta dahi çok ciddi bir damga ve olumsuz bir statü olduğunu ortaya koymuştur. Suçluyu tekrar aralarına kabul etmeyen toplum, kişiyi ve ailesini belirli bir çevrede yaşamaya mecbur bırakmakta, bir yandan da suçluların yoğun olarak yaşadığı yerleri “getto” olarak damgalamaktadır. Bunun bir sonucu olarak gettolarda yaşayan halkın da suçlulara yönelik damgayı içselleştirdiği görülmektedir (Braman, 2007; Clear vd., 2001). Nitekim bölge sakinleri başka bir yerde yaşarlarsa daha iyi bir statüde olacaklarını düşünmekte; yaşanan kolektif damga, toplulukta bir umutsuzluğa yol açabilmekte, düşen özsaygı ile birlikte yüksek kişisel hedefler kurulamamaktadır (Clear vd., 2001).

Göksu ve Karakaya (2009) ise bireyin herhangi bir sapma davranışı göstermesine gerek kalmadan sosyal ağları üzerinden damgalanabileceğini; parçalanmış bir aileden gelmenin ya da bir suçlu çocuğu olmanın pekâlâ “potansiyel suçlu” olarak görülmek için yeterli olabileceğini belirtir. Nitekim Goffman (1963) da damganın etkilerini ve sonuçlarını, yoğunluğu gittikçe azalarak yayılan dalgalara benzetir ve “hükümlünün kızı” örneğini verir. Yine Angenent ve De Man (1996) okul, komşu, polis ve mahkemeler tarafından parçalanmış aile çocuklarına, “normal” aile çocuklarına nazaran daha farklı bir gözle bakıldığını ifade etmektedir. Benzer şekilde Blechman (1982) ve Johnson (1986) da öğretmenlerin, parçalanmış ailelerden gelen çocukları -açıkça bir kanıt olmamasına rağmen- suçlulukla ilişkilendirmesinin daha kolay olduğunu belirtmektedir (akt. Göksu ve Karakaya, 2009). Loeber ve Dishion (1983) da derleme makalesinde çocuk suçluluğunda parçalanmış ailenin ve kriminal aktivitede bulunmuş aile bireylerinin etkisinden bahseden pek çok çalışmaya yer vermiştir. Ancak burada var olan

ilişkiden kesin bir nedensellik kurmak; her parçalanmış ailenin çocuğu suça sürüklenir ya da her suça sürüklenmiş çocuk, suça karışmış bir aileden gelir demek yanlış olacaktır ki suçluların sosyal ağlarına yönelik ön yargı çoğunlukla bu hatalı genellemelerden kaynaklanmaktadır.

Hükümlülerin hem kişisel özelliklerine hem de sosyal ağlarına yönelik gerçekleştirilen bu atıflar, olumsuz tutum ve yargılar, bireylerin salıverilmelerinin ardından yaşamın pek çok alanında bariyerlere çarpmalarına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar “eski hükümlü” damgası nedeniyle bireylerin düzenli bir iş bulamadıklarını, kalıcı bir ev tutamadıklarını, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma noktasında sıkıntı yaşadıklarını, öncesinde var olan ilişkilerinin bozulması bir yana herhangi bir yeni etkileşimde damgalanacakları korkusuyla kimliklerini saklamak durumunda kaldıklarını göstermektedir (Hammett vd., 2001; Harding, 2003; Johnson vd., 2021; Massoglia vd., 2011; Morani vd., 2011; Pager, 2003; Timurturkan vd., 2017). Toplum suçluyu içlerinde barındırmak istememekte, organize olmuş bir biçimde yaşamın her alanından dışlamaktadır. En nihayetinde birey, temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için yasa dışı faaliyetlere geri dönmekten başka bir seçenek göremeyebilir (La Vigne vd., 2008).

Sosyal hizmet müdahalesinin temel hedeflerinden biri ise dezavantajlı konumda olan, toplum tarafından ötekileştirilmiş bireylerin topluma yeniden katılımını sağlamaktır. Adli sistem bağlamında sosyal çalışma görevlileri cezai ehliyetin değerlendirilmesi, cezaevine giren kişilerle gerçekleştirilen bireysel ve gruba yönelik görüşmeler, bu kişilerin haklarının bildirimi, cezaevi koşullarına adaptasyonlarının sağlanması, suçun rehabilitasyonu için iyileştirme programlarının düzenlenmesi, salıverilme öncesi hazırlık ve cezaevi sonrası topluma dahilîyet gibi konularda rol oynamaktadır. Ceza infaz kurumlarında çalışan sosyal çalışmacılar aynı zamanda hükümlü-tutukluların ailelerine de yönelik çalışmalar gerçekleştirmekte, gerektiğinde bilgilendirme yapıp mesleki görüşmelerle danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmaktadır (Gökçearslan-Çiftçi, 2019).

Adli sistemin bu denli içerisinde olmaları ve yazdıkları raporlarda bildirmiş oldukları görüşleriyle herhangi bir adli karar sürecinde oynadıkları önemli rol düşünüldüğünde sosyal hizmet alanı çalışanlarının, suçlulara yönelik algılarının oldukça önemli olduğu görülmektedir. Nitekim Brownell ve Roberts (2002) adli sistem içerisindeki temel sorunlardan biri olarak suçluların uzun vadede herhangi bir davranış değişimi göstermeyeceğine ve kişi masum ise asla yanlışlıkla suçlu konumuna düşmeyeceğine dair var olan inancı gösterir. Oysa yapılan araştırmalar suçluların sağaltımına inanan ve onları yalnızca “normlardan sapmış grup-içi üyeler” olarak algılayan bireylerde toplumsal bütünleşmeyi destekleyici tutumların daha çok görüldüğünü göstermektedir (Braithwaite, 1989; Orcutt, 1973). Nitekim Glaser (1969) da cezaevinde çalışan personelin suçlulara ilişkin olumlu tutumlarının, kişinin topluma başarılı bir şekilde yeniden entegre olması için önemli bir faktör olduğunu söyler. Ancak Timurturkan vd. (2017) hükümlü bireylerin yaşadıkları bütün olumsuzluklara karşın sosyal ve ekonomik desteği yine ailelerinden ve arkadaşlarından aldıklarını, kurumsal ve profesyonel anlamda bir destekten uzak olduklarını belirtmektedir. O halde yeterli ve etkin müdahale sistemlerinin olmayışında toplumun/profesyonellerin suçlulara yönelik algısının ne denli etkili olabildiği düşünülmesi gereken bir konudur.

Özetle suçun kökeni, motivasyonu, bireyi suça iten etkenler kadar toplumun suça yönelik tepkisi ve bu tepkilerin faile olan etkisi de önemlidir. Toplumun suça ve suçluya yönelik olumsuz algıları bireylerin destek arayışını etkilemekte, yeniden toplumun bir ferdi olabileceklerine dair inançlarını zedelemekte ve toplumla bütünleşmelerinin önüne sosyal ve ekonomik setler çekmekte; toplumun algısından etkilenen profesyonellerin suçlulara yönelik ön yargıları da bütünleşme için elzem olan terapötik etkileşime zarar verebilmektedir. Algı ve değerlendirmelerin hem suçlunun topluma yeniden katılımı hem de yargı sistemi için kilit bir rol oynadığı düşünüldüğünde sosyal hizmet alanı çalışanlarının suçlulara yönelik bakış açısının önemi daha anlaşılır olmaktadır.

3. Gereç ve Yöntem

3.1. Örneklem

Bu araştırmada, sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini dezavantajlı gruplarla birebir iletişim halinde olan sosyal hizmet alanındaki çalışanlar oluşturmaktadır. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından yayımlanan “2020 Yılı Performans Programı” raporu incelenmiş, edinilen bilgilere göre Türkiye’de merkez ve taşra teşkilatında kadrolu olarak görev alan 5721 sosyal çalışma görevlisi bulunduğu ortaya çıkmıştır (ASHB, 2020). (İşçi ve sözleşmeli personelin de dahil olduğu toplam kişi sayısına ulaşılamamıştır.) Bu araştırma için bütün evrene ulaşmak mümkün olmadığından çalışmanın Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) tarafından geliştirilen örneklem hesaplama yöntemi tablosuna göre, %5 örneklem hatasında en az 357 kişiyle yürütülmesi gerektiği anlaşılmıştır. Araştırmada homojen bir grup elde etmek adına benzer nitelikteki kurumlarda çalışan kişilere ulaşılacak istenmiş ve İstanbul ilinde “müracaatçıların ilk başvuru noktası” olarak bilinen merkezlerde çalışmakta olan kişilere odaklanılmıştır.

Araştırma için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığından “Etik Kurul Onayı” alınmış (Bkz. Ek-1) ve 2020 Kasım – 2021 Mayıs ayları arasında “Google Formlar” üzerinden anket haline getirilen ölçekler ve kişisel bilgi formu, online platformlar (Whatsapp, Twitter, Instagram, LinkedIn, e-posta vb.) vasıtasıyla katılımcılara iletilmiştir. Hedef gruba ulaşmak için kartopu örneklem yöntemi kullanılmış ve 270 sosyal hizmet alanı çalışanı araştırmaya katılmıştır. Araştırma örneklemini oluşturan 270 sosyal hizmet alanı çalışanı; sosyal çalışmacılar, psikologlar, psikolojik danışmanlar, sosyologlar, öğretmenler ve çocuk gelişimcilerden oluşmakta, İstanbul ilinde “müracaatçıların ilk başvuru noktası” olarak bilinen merkezlerde çalışmakta ve bütün bu meslek grupları mevzuatta “sosyal çalışma görevlisi” başlığı altında toplanmaktadır.

Ayrıca araştırma grubu ile benzer sosyodemografik özellikteki İstanbul’da çalışan sağlık çalışanları karşılaştırma (kontrol) grubu olarak ele alınmıştır. Zira, tüm meslek grupları düşünüldüğünde sağlık çalışanları; yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzey, eğitim durumu, sosyal statü vb. fark etmeksizin toplumun her kesimi ile birebir iletişim halinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra hem sosyal hizmet hem de sağlık alanı çalışanlarının suçlulara yönelik mesleki müdahaleleri “cezalandırıcı” düzlemde olmayıp “sağaltıcı” tarafta yer almaktadır. Bu bağlamda 256 sağlık çalışanı da araştırmaya dahil olmuştur.

Sosyal hizmet alanı çalışanları ile sağlık çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara ilişkin algıları, gruplar arası düzeyde kıyaslanmak istenmiş; bu amaçla çalışma, karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeline dayalı bir araştırma olarak planlanmıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu (Bkz. Ek-3), damgalama eğilimlerini ölçmek amacıyla Yaman ve Güngör (2013) tarafından geliştirilmiş Damgalama Ölçeği (Bkz. Ek-4), suçlulara yönelik algılarını ölçmek için ise Gönültaş vd. (2019) tarafından geliştirilmiş Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği (Bkz. Ek-5) kullanılmıştır.

3.2.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu; sosyodemografik bilgiler, meslekle ilgili bilgiler ve suça ilişkin bilgiler olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Katılımcılara yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, çalışma alanı, mesleği, bulunduğu alanda çalışma süresine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Ayrıca daha önce bir suç mağduriyeti yaşayıp yaşamadıkları, çevrelerinde herhangi bir suçlu kimsenin olup olmadığı (suçlulara yönelik aşinalık) ve suçlulara ilişkin eğitim/etkinliğe katılıp katılmadıkları sorulmuştur. “Suça ilişkin

bilgiler” kısmında yer alan bu sorular için Gönültaş ve Öztürk’ün (2020) çalışmasından yararlanılmıştır.

3.2.2. Damgalama Ölçeği

Bireylerin psikolojik damgalama eğilimlerini ölçmek üzere Yaman ve Güngör (2013) tarafından geliştirilen ölçek, 22 maddeden oluşurken maddelerinin derecelendirilmesinde 1- Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kısmen katılıyorum, 4-Katılıyorum, 5- Tamamen Katılıyorum olmak üzere 5’li Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. 5 dereceli Likert tipi hazırlanmış olması nedeniyle ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan ise 110’dur. Damgalama Ölçeği’nden 55 (2,5-orta değer ile 22-madde sayısı çarpılarak) puanın altında alan bireylerin damgalama eğiliminin düşük, üstünde olan bireylerin ise damgalama eğiliminin yüksek olduğu söylenebilir. Damgalama Ölçeği 22 maddeden ve ayrımcılık-dışlama, etiketleme, önyargı ve psikolojik sağlık olmak üzere 4 boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin birinci faktörü varyansı %13.4, ikinci faktörü %11.01, üçüncü faktörü %10.02, dördüncü faktörü %8.18 oranında açıklamaktadır. Faktörlerden birincisinin özdeğeri 5.26, ikincisinin özdeğeri 1.80, üçüncüsünün özdeğeri 1.35, dördüncüsünün özdeğeri 1.19 olup dört faktör birlikte toplam varyansın 43.63’ünü açıklamaktadır. Ölçekte ters puanlanmış madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik kat sayısı 0.84, Spearman-Brown korelasyon katsayısı 0.85 ve Guttman split-half değeri ise 0.85 olarak bulunmuştur.

Araştırmacılar ölçeğin bütün olarak güvenirlik analizinin yanı sıra ölçekte bulunan dört alt boyutun her birini de güvenirlik açısından ayrı ayrı hesaplamışlardır. Buna göre Damgalama Ölçeği Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları ayrımcılık ve dışlama, etiketleme, psikolojik sağlık, önyargı alt boyutları için sırasıyla .77, .68, .66, .54 olarak bulunmuştur. Spearman Brown korelasyon katsayısı ayrımcılık ve dışlama, etiketleme, psikolojik sağlık, önyargı alt boyutları için sırasıyla .75, .71, .70, .54 olduğu görülmüştür. Ayrıca Guttman split-half değeri

ayrımcılık ve dışlama, etiketleme, psikolojik sağlık, önyargı alt boyutları için sırasıyla .76, .70, .67, .53 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, Spearman Brown korelasyon katsayısı ve Guttman split half değeri sadece önyargı boyutu için .54-.53 bulunmuştur. Ön yargı alt boyutu düşük güvenilirlikteyken diğer üç alt boyutun oldukça güvenilir olduğu söylenebilmektedir.

3.2.3. Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği (SAÖ)

Gönültaş vd. (2019) tarafından geliştirilen ölçek, 12 maddeden oluşurken maddelerinin derecelendirilmesinde 5'li Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır (1-Kesinlikle katılmıyorum, 5-Tamamen katılıyorum). Ölçeğin hem alt boyutlarından hem de tamamından toplam puan alınabilmektedir (En küçük 12, en büyük 60 puan). SAÖ'den alınan puanın yüksekliği *“suçluların ahlaki-kişilik problemleri olan ve başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere olumsuz sosyal ağlara sahip bireyler oldukları algısının yüksek olduğu”* anlamına gelmektedir. Ölçek, yapı geçerliliği sonucunda toplam varyansın %53'ünü açıklayan iki faktörlü bir ölçme aracıdır. Birinci faktör katılımcıların *“suçluların ahlaki-kişisel özelliklerine yönelik algılarını”*, ikinci faktör ise katılımcıların *“suçluların sosyal ağlarına yönelik algılarını”* ölçmektedir. Ölçeğe dair yapılan doğrulayıcı faktör analizinde, model indeksleri iyi uyum göstermiştir ($\chi^2/sd=2.43$; RMSEA=.68; GFI=.935; AGFI=.905; NFI=.902; CFI=.94). Ayrıca ölçeğin uç grup analizinde iç geçerliliğe sahip olduğu bulgulanmıştır. Birinci faktörün Cronbach Alfa değeri 0.85, ikinci faktörün ise 0.73 olarak bulunmuştur.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekler ve Kişisel Bilgi Formu 526 kişiye uygulanmış, verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Sürecin başında her bir ölçek bazında eksik dataların kontrolü sağlanarak eksik veri analizi yapılmıştır. *“Damgalama Ölçeği”* ve *“Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği”* bazında eksik veri bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu işlem sonrasında

ankete konu ölçek ve sorular üzerinden güvenilirlik analizleri yapılarak analizlere geçilmeden önce normallik varsayımları kontrol edilmiştir. Bu varsayımlar sırasıyla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk istatistik değerlerinin kıyaslanması, çarpıklık-basıklık değerleri ve q-q plot grafiklerinin yorumlanması ile sağlanmıştır. Bu işlemler sonucunda, sapan değerler gözlemlenmemesi nedeniyle datadan herhangi bir verinin çıkartılmaması uygun bulunmuştur. Her bir varsayım bazında “Damgalama Ölçeği” ve “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği”ne ait verilerin normallik koşullarına uyumu kontrol edilerek serilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle parametrik testler kullanılmıştır. Bağımsız iki grup arasındaki fark bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla grup arasındaki fark tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile test edilmiştir. Gruplar arası farkın istatistiksel olarak anlamlı çıkması durumunda Levene’s istatistik değerine bakılmış ve varyansların homojen dağılması durumunda Scheffe Post hoc testi kullanılarak farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Sürekli değişkenler arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde araştırma verilerinin analizleri sonucunda elde edilen bulgulara ve ilişkili açıklamalara yer verilmiştir. “Damgalama Ölçeği” ve “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği” katılımcılara uygulandıktan sonra güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği ve geçerliğini test etmek üzere keşfedici her bir değişken ve boyut için Cronbach’s Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Güvenilirlik analizi sonucuna göre “Damgalama Ölçeği”nin genel α (Cronbach Alpha) katsayısının .85 olduğu ve güvenilirliği incelendiğinde oldukça yüksek güvenilirlikte bir skora sahip olduğu görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde; “*Ayrımcılık ve Dışlama*” alt boyutuna ait α katsayısının .73, “*Etiketleme*” alt boyutuna ait α katsayısının .63, “*Psikolojik Sağlık*” alt boyutuna ait α katsayısının .72 ve “*Ön Yargı*” alt boyutuna ait α katsayısının .53 olduğu, özetle alt boyutlar bazında da güvenilirliğin geçerli olduğu görülmektedir.

“Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği” için 12 soru üzerinden yapılan güvenilirlik analizi sonucuna göre ölçeğin genel α (Cronbach Alpha) katsayısının .91 olduğu ve güvenilirliği incelendiğinde oldukça yüksek güvenilirlikte bir skora sahip olduğu görülmektedir. Alt boyutlar bazında incelendiğinde; “*Suçluların Ahlaksal/Kişisel Özelliklerine Yönelik Algılar*” alt boyutuna ait α katsayısının .91 ve “*Suçluların Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar*” alt boyutuna ait α katsayısının .88 olduğu, sonuç olarak çalışmaya konu ölçeklerin güvenilirlik puanlarının alt boyutlar bazında da oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

4.1. Normallik Varsayımlarının Sınanması

Normallik Testi

Analizlere geçilmeden önce normallik varsayımları kontrol edilmiştir. Aşağıda detaylarına yer verilen bu varsayımlar sırasıyla Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk istatistik

değerlerinin kıyaslanması, çarpıklık-basıklık değerleri ve q-q plot grafiklerinin yorumlanması ile sağlanmıştır.

Tablo II. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Anlamlılık Değerleri

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	sd	p	İstatistik	sd	p
Damgalama Ölçeği	,064	526	,000	,968	526	,000
Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği	,063	526	,000	,988	526	,000

Sd: serbestlik derecesi p: anlamlılık değeri

Ölçek sorularına verilen cevaplar analiz edilmeden önce dağılımlarına bakılmıştır. Normallik dağılım analizi sonucunda aşağıdaki hipotez esas alınmıştır,

H₀: Veriler normal dağılım göstermektedir.

H₁: Veriler normal dağılım göstermemektedir.

Normallik testi sonuçlarına bakıldığında Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testinin p değerleri dikkate alınır. Örneklem büyüklüğünün 50 ve altı olması durumunda Shapiro-Wilk anlamlılık değerleri baza alınırken, 50 üstündeki veri setlerinde Kolmogorov-Smirnov anlamlılık değerleri dikkate alınmaktadır. Tablo II’de normallik hipotezi dikkate alındığında anlamlılık değerinin 0.05’ten büyük olması durumunda verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir. Bu kapsamda Kolmogorov- Smirnov sonuçlarının anlamlılık derecesine bakıldığında, “Damgalama Ölçeği” ve “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği”ndeki anlamlılık değerlerinin 0.05’ten küçük olması nedeniyle H₀ hipotezi reddedilmiş ve verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Ancak bir veri setinde dağılımın normal olup olmadığına sadece bu yolla bakmak yeterli olmayacaktır. Bu nedenle bir sonraki bölümde çarpıklık-basıklık değerleri incelenmiştir.

Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Gruba ilişkin Skewness değerlerinin +1 ile -1 arasında, Kurtosis değerlerinin +2 ile -1 arasında olması gerekmektedir (Seçer, 2015). Konuya ilişkin diğer bir görüşe göre Skewness ve Kurtosis (çarpıklık ve basıklık) değerleri -2 ile +2 arasında değer aldığı için değişkenlerin normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır (George ve Mallery, 2003).

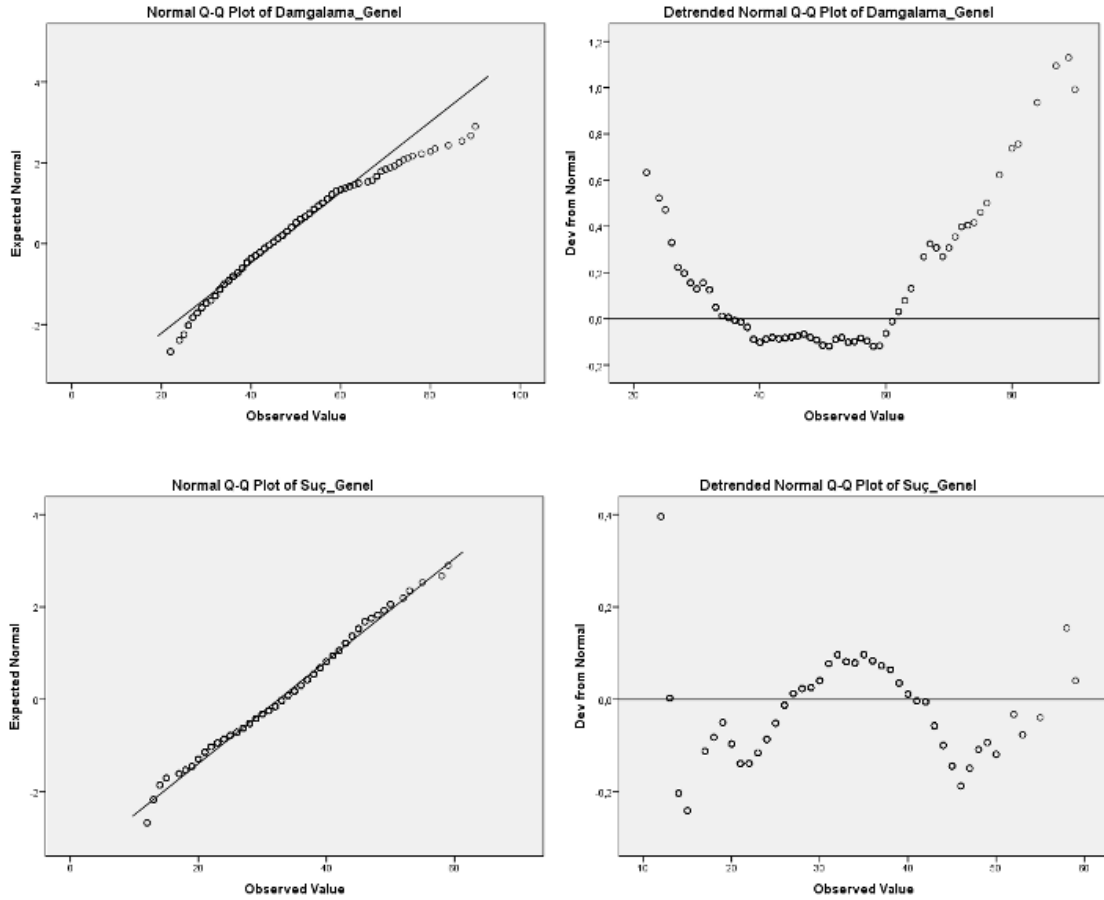
Bu kapsamda aşağıdaki betimleyici istatistik tablosu her bir grup bazında incelendiğinde ve çarpıklık-basıklık değerlerine bakıldığında “Damgalama Ölçeği” ve “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği”nin normal dağılım özelliği gösterdiği görülmektedir.

Tablo III. Normal Dağılım Varsayımları İçin Betimsel İstatistikler

Damgalama Ölçeği	Ortalama		İstatistik	Std. Hata
			45,3894	,49877
95% Güven Aralığında Ortalama %5 Kesilmiş Ortalama Medyan Varyans Standart Sapma Minimum Maksimum Aralık Çeyrekler arası aralık Çarpıklık Basıklık	Alt Sınır	44,4096		
		Üst Sınır	46,3692	
			44,8590	
			45,0000	
			131,602	
			11,47179	
			22,00	
			90,00	
			68,00	
			14,00	
			,739	,106
			,965	,212
Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği	Ortalama		İstatistik	Std. Hata
			32,5198	,39200
95% Güven Aralığında Ortalama %5 Kesilmiş Ortalama Medyan Varyans Standart Sapma Minimum Maksimum Aralık Çeyrekler arası aralık Çarpıklık Basıklık	Alt Sınır	31,7498		
		Üst Sınır	33,2899	
			32,5963	
			33,0000	
			81,288	
			9,01598	
			12,00	
			59,00	
			47,00	
			13,00	
			-,159	,106
			-,329	,212

Lineer Dağılım İncelemesi (Q-Q Plot ve Detrended Q-Q Plot Grafiği)

Normal Q-Q plot grafiğinde yer alan noktaların çizginin üzerinde veya çizgiye oldukça yakın olarak dağılması normal dağılıma işaret etmektedir. Bu çizginin çok dik olması ya da yatay olması normal dağılımdan uzaklaşıldığını göstermektedir. Detrended Q-Q plot grafiğinde ise noktaların grafikte yer alan yatay çizginin üzerinde ve altında rassal bir dağılım göstermesi, normal dağılım için beklenen bir durumdur. Diğer bir ifade ile noktaların belirli bir değer etrafında kümelenmemesi, rastgele dağılmış olması gerekmektedir (Lorcu, 2015). “Damgalama Ölçeği” ile “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği”ni oluşturan sorulara verilen cevapların her bir ölçek bazında toplamalarının ortalaması alınarak serilerin dağılımı kontrol edilmiştir. Bu kapsamda ölçeklerde sapan değerlerin gözlemlenmemesi nedeniyle dağılımın lineer (doğrusal) olduğu ve serilerin normal dağılım gösterdiğinin anlaşılması üzerine parametrik testler uygulanmıştır.

Şekil I. Q-Q Plot ve Detrended Q-Q Plot Grafikleri

4.2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Her iki gruba da (sosyal hizmet ve sağlık çalışanları) yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, çalışma alanı, mesleği, bulunduğu alanda çalışma süresine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Ayrıca daha önce bir suç mağduriyeti yaşayıp yaşamadıkları, çevrelerinde herhangi bir suçlu kimsenin olup olmadığı (suçlulara yönelik aşinalık) ve suçlulara ilişkin eğitim/etkinliğe katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Elde edilen demografik bilgilere ilişkin ayrıntılı sonuçlar Tablo IV ve Tablo V’te sunulmuştur.

Sosyal hizmet alanı çalışanlarından oluşan örneklemin (N=270) yaş ortalaması 28,57’dir (ss=4,18). Örneklemin 199’u (%73,7) kadın, 71’i (%26,3) erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Kişilerin medeni durumları incelendiğinde, 184’ünün (%67,1) bekar ve 89’unun (%33) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, 219’unun (%81,1) lisans ve 51’inin (%18,9) lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Ankete katılan kişilerin meslek dağılımları incelendiğinde, 106’sının (%39,3) sosyal çalışmacı, 68’inin (%25,2) sosyolog, 36’sının (%13,3) psikolog, 34’ünün (%12,6) psikolojik danışman, 12’sinin (%4,4) çocuk gelişimcisi, 9’unun (%3,3) öğretmen ve 5’inin (%1,9) aile ve tüketici ekonomisti olduğu görülmektedir. Kişilerin çalışma süreleri incelendiğinde, 234’ünün (%86,7) 1-5 yıl, 24’ünün (%8,9) 6-10 yıl, 10’unun (%3,7) 11-15 yıl ve 2’sinin (%0,8) 16 yıl ve üzeri tecrübeye sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların daha önce hırsızlık, yaralama, dolandırıcılık, gasp, soygun vb. herhangi bir suçtan zarar görme veya suç mağduriyeti yaşama durumları incelendiğinde 73’ünün (%27) evet, 197’sinin (%73) hayır dediği görülmektedir. Kişilerin suçlulara yönelik aşinalık durumları incelendiğinde; 207’sinin (%76,7) etrafında herhangi bir suçlu tanıdıklarının olmadığı ve 63’ünün (%23,4) yakın çevresi (aile, akraba, arkadaş, komşu) içerisinde suçlu bir kimsenin bulunduğu görülmektedir. Ankete katılan kişilerin 77’sinin (%28,5) suçlularla ilişkin öğrenim hayatı içinde ders aldığı, 37’sinin (%13,7) seminer, çalıştay,

panel, konferans vb. etkinliklere katıldığı, 97'sinin (%35,9) hem ders hem eğitim aldığı ve 59'unun ise (%22,3) suçlulara ilişkin herhangi bir ders ya da eğitim almadığı gözlemlenmiştir.

Tablo IV. Sosyal Hizmet Alanı Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	199	73,7
Erkek	71	26,3
Medeni Durum		
Bekar	181	67,1
Evli	89	33,0
Eğitim Durumu		
Lisans	219	81,1
Lisansüstü	51	18,9
Meslek Dağılımı		
Sosyal Çalışmacı	106	39,3
Sosyolog	68	25,2
Psikolog	36	13,3
Psikolojik Danışman	34	12,6
Çocuk Gelişimcisi	12	4,4
Öğretmen	9	3,3
Aile ve Tüketici Ekonomisti	5	1,9
Çalışma Süresi		
1-5 yıl	234	86,7
6-10 yıl	24	8,9
11-15 yıl	10	3,7
16 yıl ve üzeri	2	0,8
Suç Mağduriyeti Yaşama		
Evet	73	27,0
Hayır	197	73,0
Suçlulara Yönelik Aşinalık		
Bulunmamaktadır	207	76,7

Yakın Çevre	63	23,4
Suçlularla İlişkin		
Öğrenim hayatı içerisinde ders alma	77	28,5
Seminer, panel, konferans vb. katılımı	37	13,7
Her ikisi	97	35,9
Hiçbiri	59	21,9

Sağlık alanı çalışanlarından oluşan örneklemin (N=256) yaş ortalaması 31,34'tür (ss=10,48). Örneklemin 188'i (%73,4) kadın, 68'i (%26,6) erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Kişilerin medeni durumları incelendiğinde; 150'sinin (%58,6) bekar, 96'sının (%37,5) evli ve 10'unun (%3,9) boşanmış olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde; 28'inin (%10,9) ön lisans, 116'sının (%45,3) lisans ve 112'sinin (%43,8) lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Ankete katılım sağlayan kişilerin meslek dağılımları incelendiğinde, 114'ünün (%44,5) doktor, 38'inin (%14,8) hemşire, 28'inin (%10,9) diş hekimi, 18'inin (%7) eczacı, 13'ünün (%5,1) acil tıp teknisyeni, 8'inin (%3,1) laborant, 7'sinin (%2,7) psikolog, 6'sının (%2,3) odyolog, 6'sının (%2,3) fizyoterapist ve 14'ünün (%5,5) diğer meslek gruplarından (*sağlık memuru, sosyal çalışmacı, ebe, biyolog, sağlık teknikeri, ergoterapist, diyaliz teknikeri, çocuk gelişimcisi ve moleküler biyolog*) olduğu görülmektedir. Kişilerin çalışma süreleri incelendiğinde; 167'sinin (%65,2) 1-5 yıl, 26'sının (%10,2) 6-10 yıl, 16'sının (%6,3) 11-15 yıl, 11'inin (%4,3) 16-20 yıl ve 36'sının (%14,1) 21 yıl ve üzeri tecrübeye sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların daha önce hırsızlık, yaralama, dolandırıcılık, gasp, soygun vb. herhangi bir suçtan ötürü suç mağduriyeti yaşayıp yaşamadığı sorulduğunda; 51'inin (%19,9) evet, 205'inin (%80,1) hayır dediği görülmektedir. Kişilerin suçlulara yönelik aşinalık durumları incelendiğinde; 211'i (%82,4) sosyal çevreleri içerisinde herhangi bir suçlunun bulunmadığını, 45'i (%17,6) ise yakın çevresi (aile, akraba, arkadaş, komşu) içerisinde suçlu bir kimsenin bulunduğunu ifade etmektedir. Ankete katılan kişilerin

43'ünün (%16,8) suçlularla ilişkin öğrenim hayatı içinde ders aldığı, 20'sinin (%7,8) seminer, çalıştay, panel, konferans vb. etkinliklere katıldığı, 30'unun (%11,7) hem ders hem eğitim aldığı ve 163'ünün (%63,7) suçlulara ilişkin herhangi bir ders ya da eğitim almadığı gözlemlenmiştir.

Tablo V. Sağlık Çalışanlarına İlişkin Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	188	73,4
Erkek	68	26,6
Medeni Durum		
Bekar	150	58,6
Evli	96	37,5
Boşanmış	10	3,9
Eğitim Durumu		
Ön Lisans	28	10,9
Lisans	116	45,3
Lisansüstü	112	43,8
Meslek Dağılımı		
Doktor	114	44,5
Hemşire	38	14,8
Diş Hekimi	28	10,9
Eczacı	18	7,0
Acil tıp teknisyeni	13	5,1
Laborant	8	3,1
Psikolog	7	2,7
Odyolog	6	2,3
Fizyoterapist	6	2,3
Diğer	14	5,5
Çalışma Süresi		
1-5 yıl	167	65,2
6-10 yıl	26	10,2

11-15 yıl	16	6,3
16-20 yıl	11	4,3
21 yıl ve üzeri	36	14,1
Suç Mağduriyeti Yaşama		
Evet	51	19,9
Hayır	205	80,1
Suçlulara Yönelik Aşinalık		
Bulunmamaktadır	211	82,4
Yakın Çevre	45	17,6
Suçlularla İlişkin		
Öğrenim hayatı içerisinde ders alma	43	16,8
Seminer, panel, konferans vb. katılımı	20	7,8
Her ikisi	30	11,7
Hiçbiri	163	63,7

4.3. Katılımcıların Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarına Dair Bulgular

Araştırmanın temel sorularından biri, damgalama eğilimi ve suçlulara yönelik algılar bakımından gruplar arası düzeyde (sosyal hizmet çalışanı ve sağlık çalışanı) anlamlı bir farklılığın olup olmadığıdır. Bu soruya yanıt aramak için bağımsız örneklem t testi analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo VI. Sosyal Hizmet ve Sağlık Alanı Çalışanlarının Damgalama Eğilimleri ile Suçlulara Yönelik Algılarının Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Hizmet Grubu	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	Sosyal	270	42,55	10,71	-6.068	.000**
	Sağlık	256	48,41	11,49		
Ayrımcılık ve Dışlama	Sosyal	270	7,52	2,42	-5.267	.000**
	Sağlık	256	8,87	3,35		
Etiketleme	Sosyal	270	11,64	3,91	-2.396	.017*
	Sağlık	256	12,49	4,26		
Psikolojik Sağlık	Sosyal	270	9,26	3,23	-6.967	.000**

	Sağlık	256	11,49	4,04		
Ön Yargı	Sosyal	270	14,11	3,90	-4.736	.000**
	Sağlık	256	15,54	3,02		
Suçlulara Yönelik Algı	Sosyal	270	30,99	8,95	-4.072	.000**
	Sağlık	256	34,14	8,81		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Sosyal	270	18,58	6,26	-5.100	.000**
Yönelik Algılar	Sağlık	256	21,41	6,47		
Sosyal Ağlarına Yönelik	Sosyal	270	12,40	3,80	-1.003	.316
Algılar	Sağlık	256	12,73	3,60		

** $p < 0.01$ önem düzeyinde anlamlı * $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı

Yukarıdaki Tablo VI'da görüldüğü üzere Damgalama Ölçeği ($t_{(524)} = -6.068$; $p < 0.01$) ve Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği'nin ($t_{(524)} = -4.072$; $p < 0.01$) hizmet grubu değişkenine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu farkın etkisi Damgalama Ölçeği'nin ayrımcılık ve dışlama ($t_{(524)} = -5.267$; $p < 0.01$), etiketleme ($t_{(524)} = -2.396$; $p < 0.05$), psikolojik sağlık ($t_{(524)} = -6.967$; $p < 0.01$) ve önyargı ($t_{(524)} = -4.736$; $p < 0.01$) alt boyutlarında; Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği'nin "suçluların ahlaksal/kişisel özelliklerine yönelik algılar" ($t_{(524)} = -5.100$; $p < 0.01$) alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sağlık çalışanlarının damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının, ölçeklerden alınan genel puanlar ve alt boyutları bazında, sosyal hizmet çalışanlarına göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Suçlulara yönelik algı özelinde algının yüksek olması "suçluların ahlaki-kişilik problemleri olan ve başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere olumsuz sosyal ağlara sahip bireyler oldukları algısının yüksek olduğu" anlamına gelmektedir.

Araştırmanın bir diğer temel sorusu sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığıdır. Bu soruya yanıt aramak için Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo VII. Sosyal Hizmet Çalışanlarının Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algıları Arasındaki İlişkinin Pearson Korelasyon Analizi ile İncelenmesi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Damgalama	-	.68**	.85**	.83**	.79**	.61**	.57**	.49**	.07
2 Ayrımcılık ve Dışlama		-	.49**	.51**	.33**	.37**	.37**	.26**	-.02
3 Etiketleme			-	.60**	.52**	.49**	.43**	.44**	.02
4 Psikolojik Sağlık				-	.53**	.49**	.49**	.36**	.16**
5 Ön Yargı					-	.54**	.51**	.44**	.04
6 Suçlulara Yönelik Algi						-	.94**	.81**	-.02
7 Suçluların Ahlaksal/Kişilik Özelliklerine Yönelik Algılar							-	.56**	-.02
8 Suçluların Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar								-	-.01
9 Yaş									-

***p<0.01 önem düzeyinde anlamlı*

Tablo VII’de görüldüğü üzere damgalama eğilimi ve alt boyutları (ayrımcılık-dışlama, etiketleme, psikolojik sağlık ve ön yargı) ile suçlulara yönelik algı ve alt boyutları (suçluların kişisel özelliklerine yönelik algılar ve suçluların sosyal ağlarına yönelik algılar) arasındaki ilişki korelasyon analizi kapsamında incelenmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilebilir ($r=0.61$, $p < 0.01$).

Araştırmada ayrıca sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının sosyodemografik faktörlere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Sosyal hizmet alanı çalışanlarının, damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının yaş faktörüne göre değişip değişmediği korelasyon analizi kapsamında incelenmiş olup (Bkz. Tablo VII) değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlemlenmiştir ($p>0.05$). Diğer bir deyişle, kişilerin yaşlarına göre genellenebilir bir damgalama eğiliminden ve suçlulara yönelik algılarından bahsedilememektedir.

Tablo VIII. Cinsiyet Değişkenine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	Kadın	199	41,48	10,50	-2.773	.006**
	Erkek	71	45,49	10,80		
Ayrımcılık ve Dışlama	Kadın	199	7,23	2,05	-2.856	.005**
	Erkek	71	8,34	3,08		
Etiketleme	Kadın	199	11,17	3,80	-3.418	.001**
	Erkek	71	12,96	3,93		
Psikolojik Sağlık	Kadın	199	8,97	3,24	-2.494	.013*
	Erkek	71	10,06	3,08		
Ön Yargı	Kadın	199	14,11	4,011	-.025	.980
	Erkek	71	14,12	3,62		
Suçlulara Yönelik Algılar	Kadın	199	30,98	8,74	-.035	.972
	Erkek	71	31,02	9,56		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Kadın	199	18,62	5,99	.132	.895
Yönelik Algılar	Erkek	71	18,50	6,99		
Sosyal Ağlarına Yönelik	Kadın	199	12,36	3,85	-.298	.766
Algılar	Erkek	71	12,52	3,68		

** $p < 0.01$ önem düzeyinde anlamlı * $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı

Yukarıdaki Tablo VIII’de görüldüğü gibi Damgalama Ölçeği’nin ($t_{(268)} = -2.773$; $p < 0.01$) cinsiyet değişkenine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu farkın etkisi Damgalama Ölçeği’nin; ayrımcılık ve dışlama ($t_{(268)} = -2.856$; $p < 0.01$), etiketleme ($t_{(268)} = -3.418$; $p < 0.01$) ve psikolojik sağlık ($t_{(268)} = -2.494$; $p < 0.05$) alt boyutlarında da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ana ve anlamlı çıkan alt boyutlar bazında incelendiğinde, erkeklerin damgalama eğilimlerinin, kadınlara göre daha yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Diğer yandan cinsiyetin, suçlulara yönelik algılar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmadığı görülmektedir ($p > 0.05$).

Tablo IX. Medeni Durum Değişkenine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Medeni Durum	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	Evli	89	44,65	10,10	2.268	.024*
	Bekar	181	41,53	10,87		
Ayrımcılık ve Dışlama	Evli	89	7,22	1,72	-1.667	.097
	Bekar	181	7,67	2,68		
Etiketleme	Evli	89	12,42	3,98	2.316	.021*
	Bekar	181	11,26	3,83		
Psikolojik Sağlık	Evli	89	9,87	3,39	2.177	.030*
	Bekar	181	8,97	3,12		
Ön Yargı	Evli	89	15,12	3,93	3.017	.003**
	Bekar	181	13,62	3,80		
Suçlulara Yönelik Algi	Evli	89	32,65	8,98	2.138	.033*
	Bekar	181	30,19	8,85		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Evli	89	19,47	6,56	1.624	.106
Yönelik Algılar	Bekar	181	18,16	6,08		
Sosyal Ağlarına Yönelik	Evli	89	13,17	3,57	2.354	.019*
Algılar	Bekar	181	12,03	3,86		

** $p < 0.01$ önem düzeyinde anlamlı * $p < 0.05$ önem düzeyinde anlamlı

Yukarıdaki Tablo IX’da görüldüğü gibi Damgalama Ölçeği ($t_{(268)}=2.268$; $p<0.05$) ve Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nin ($t_{(268)}=2.138$; $p<0.05$) medeni durum değişkenine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu farkın etkisi, Damgalama Ölçeği’nin; “etiketleme” ($t_{(268)}=2.316$; $p<0.05$), “psikolojik sağlık” ($t_{(268)}=2.177$; $p<0.05$) ve “ön yargı” ($t_{(268)}=3.017$; $p<0.01$) alt boyutlarında ve Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nin “Suçluların Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar” ($t_{(268)}=2.354$; $p<0.05$) alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Damgalama Ölçeği’nde bu farkın nedeni incelendiğinde; evli olan kişilerin genel damgalama eğilimi; etiketleme, psikolojik sağlık ve ön yargı düzeylerinin bekar kişilere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde suçlulara yönelik algı düzeyleri incelendiğinde; evli

olan bireylerin suçlulara yönelik genel algı düzeyleri ve sosyal ağlarına yönelik algı düzeylerinin bekar kişilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo X. Eğitim Düzeyine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	Lisans	219	42,33	10,36	-.706	.481
	Lisansüstü	51	43,50	12,19		
Ayrımcılık ve Dışlama	Lisans	219	7,36	2,18	-1.905	.062
	Lisansüstü	51	8,25	3,18		
Etiketleme	Lisans	219	11,60	3,80	-.361	.718
	Lisansüstü	51	11,82	4,39		
Psikolojik Sağlık	Lisans	219	9,26	3,25	-.065	.948
	Lisansüstü	51	9,29	3,17		
Ön Yargı	Lisans	219	14,10	3,87	-.048	.962
	Lisansüstü	51	14,13	4,05		
Suçlulara Yönelik Algı	Lisans	219	31,02	8,68	.118	.906
	Lisansüstü	51	30,86	10,14		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Lisans	219	18,59	6,17	.027	.979
Yönelik Algılar	Lisansüstü	51	18,56	6,69		
Sosyal Ağlarına Yönelik	Lisans	219	12,43	3,63	.204	.839
Algılar	Lisansüstü	51	12,29	4,53		

Yukarıdaki Tablo X’da görüldüğü gibi Damgalama Ölçeği ve Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nin eğitim düzeyine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Diğer bir deyişle, eğitim düzeyine göre kişilerin damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algı düzeyleri hakkında genel bir bakış açısı sunulamadığı gözlemlenmiştir.

Tablo XI. Meslek Durumuna Göre Kişilerin Damgalama ve Suçlulara Yönelik Algılarının Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Bulguları

Değişkenler	Meslek	N	$\bar{x}$	ss	F	p
Damgalama	Sosyal Çalışmacı	106	42,71	10,99	.917	.455

	Sosyolog	68	43,51	10,01		
	Psikolog	36	39,53	11,88		
	Psikolojik Danışman	34	42,35	11,21		
	Diğer	26	43,58	9,13		
Ayrımcılık	Sosyal Çalışmacı	106	7,58	2,48	1.201	.311
	Sosyolog	68	7,35	1,81		
	Psikolog	36	7,78	2,70		
	Psikolojik Danışman	34	8,03	3,35		
	Diğer	26	6,77	1,47		
Etiketleme	Sosyal Çalışmacı	106	11,62	4,02	1.286	.276
	Sosyolog	68	12,19	3,67		
	Psikolog	36	10,50	3,92		
	Psikolojik Danışman	34	11,38	4,03		
	Diğer	26	12,23	3,88		
Psikolojik Sağlık	Sosyal Çalışmacı	106	9,43	3,18	1.616	.170
	Sosyolog	68	9,82	3,75		
	Psikolog	36	8,28	3,11		
	Psikolojik Danışman	34	8,86	2,55		
	Diğer	26	8,96	2,86		
Ön Yargı	Sosyal Çalışmacı	106	14,08	3,85	1.742	.141
	Sosyolog	68	14,15	3,82		
	Psikolog	36	12,97	4,27		
	Psikolojik Danışman	34	14,09	3,62		
	Diğer	26	15,62	4,04		
Suçlulara Yönelik Algı	Sosyal Çalışmacı	106	30,84	8,21	1.582	.179
	Sosyolog	68	31,13	9,67		
	Psikolog	36	29,83	8,99		
	Psikolojik Danışman	34	34,15	9,01		
	Diğer	26	28,88	9,61		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Sosyal Çalışmacı	106	18,51	5,76	1.752	.139
Yönelik Algılar	Sosyolog	68	18,35	6,96		
	Psikolog	36	18,39	5,85		
	Psikolojik Danışman	34	20,85	6,20		
	Diğer	26	16,69	6,71		
Sosyal Ağlarına Yönelik	Sosyal Çalışmacı	106	12,33	3,67	1.232	.298
Algılar	Sosyolog	68	12,78	3,81		
	Psikolog	36	11,44	3,86		

Psikolojik Danışman	34	13,29	3,94
Diğer	26	12,19	4,00

Yukarıdaki Tablo XI’de görüldüğü gibi meslek değişkenine göre kişilerin damgalama eğilimi ve suçlulara yönelik algı durumları incelenmiş olup meslek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$). Her ne kadar psikologların genel damgalama eğilimi ve suçlulara yönelik algıları grup içinde en düşük düzeyde olsa da meslek grubuna göre puanların birbirine yakın olması nedeniyle anlamlı bir farklılık oluşmadığı görülmektedir.

Tablo XII. Çalışma Süresine Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Çalışma Süre	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	1-5 Yıl	234	42,15	10,54	-1.564	.119
	6 Yıl ve Üzeri	36	45,10	11,58		
Ayrımcılık ve Dışlama	1-5 Yıl	234	7,61	2,49	1.428	.154
	6 Yıl ve Üzeri	36	7,00	1,84		
Etiketleme	1-5 Yıl	234	11,55	3,89	-1.001	.318
	6 Yıl ve Üzeri	36	12,24	4,01		
Psikolojik Sağlık	1-5 Yıl	234	9,16	3,13	-1.264	.207
	6 Yıl ve Üzeri	36	9,89	3,82		
Ön Yargı	1-5 Yıl	234	13,82	3,69	-2.668	.011*
	6 Yıl ve Üzeri	36	15,97	4,68		
Suçlulara Yönelik Algı	1-5 Yıl	234	30,56	8,84	-2.008	.046*
	6 Yıl ve Üzeri	36	33,72	9,28		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere Yönelik Algılar	1-5 Yıl	234	18,34	6,13	-1.619	.107
	6 Yıl ve Üzeri	36	20,13	6,89		
Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar	1-5 Yıl	234	12,22	3,82	-2.054	.041*
	6 Yıl ve Üzeri	36	13,59	3,48		

**** $p<0.01$ önem düzeyinde anlamlı * $p<0.05$ önem düzeyinde anlamlı**

Yukarıdaki Tablo XII’de görüldüğü gibi Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nin ($t_{(268)}=-2.008$; $p<0.05$) çalışma süresi değişkenine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu farkın etkisi “suçluların sosyal ağlarına yönelik algılar” ($t_{(268)}=-2.054$; $p<0.05$) alt boyutu bazında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. 6 yıl ve üzeri tecrübeye sahip kişilerin suçlulara yönelik algılarının, 1-5 yıl tecrübeye sahip olan bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan Damgalama Ölçeği’nden alınan toplam puanlar bazında gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülse de ($p>0.05$), ön yargı alt boyutunda puanların istatistiksel olarak birbirinden ayrıştığı gözlemlenmiştir ($t_{(268)}=-2.668$; $p<0.05$). Bir başka deyişle, alanda daha fazla tecrübeli olmanın genel damgalama eğilimleri üzerinde ayırt edici bir etki yaratmadığı ancak daha tecrübeli olan çalışanların ön yargılarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo XIII. Daha Önce Suç Mağduriyeti Yaşama Durumuna Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Suç Mağduriyeti	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	Evet	73	42,70	10,57	.145	.884
	Hayır	197	42,49	10,79		
Ayrımcılık ve Dışlama	Evet	73	7,41	2,06	-.479	.632
	Hayır	197	7,57	2,54		
Etiketleme	Evet	73	11,41	3,87	-.601	.549
	Hayır	197	11,73	3,93		
Psikolojik Sağlık	Evet	73	9,38	3,28	.374	.709
	Hayır	197	9,22	3,22		
Ön Yargı	Evet	73	14,49	4,16	.989	.323
	Hayır	197	13,96	3,80		
Suçlulara Yönelik Algı	Evet	73	31,28	9,52	.322	.748
	Hayır	197	30,88	8,74		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Evet	73	18,69	7,21	.168	.867
Yönelik Algılar	Hayır	197	18,55	5,88		

Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar	Evet	73	12,58	3,59	.480	.631
	Hayır	197	12,33	3,89		

**p<0.05 önem düzeyinde anlamlı*

Yukarıdaki Tablo XIII'te görüldüğü gibi Damgalama Ölçeği ve Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği'nin suç mağduriyeti değişkenine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Suçlulara yönelik algı düzeyine baktığımızda her ne kadar gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmasa da suç mağduriyeti yaşayan kişilerin, suçlulara yönelik algı puanlarının bu mağduriyeti yaşamayan bireylere göre daha yüksek olması dikkat çekicidir.

Tablo XIV. Suçlulara Yönelik Aşinalık Durumuna Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Bağımsız Örneklem t Testi Analizi Bulguları

Değişkenler	Aşinalık	N	$\bar{x}$	ss	t	p
Damgalama	Yakın Çevre	63	40,92	12,58	-1.381	.168
	Bulunmamaktadır	207	43,04	10,06		
Ayrımcılık ve Dışlama	Yakın Çevre	63	7,92	3,32	1.155	.252
	Bulunmamaktadır	207	7,40	2,07		
Etiketleme	Yakın Çevre	63	10,58	3,96	-2.468	.014*
	Bulunmamaktadır	207	11,96	3,85		
Psikolojik Sağlık	Yakın Çevre	63	9,14	3,62	-.348	.728
	Bulunmamaktadır	207	9,30	3,12		
Ön Yargı	Yakın Çevre	63	13,26	3,88	-1.966	.050*
	Bulunmamaktadır	207	14,36	3,88		
Suçlulara Yönelik Algı	Yakın Çevre	63	28,39	9,69	-2.656	.008**
	Bulunmamaktadır	207	31,77	8,59		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere Yönelik Algılar	Yakın Çevre	63	16,96	6,39	-2.363	.019*
	Bulunmamaktadır	207	19,07	6,15		
Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar	Yakın Çevre	63	11,42	3,95	-2.345	.020*
	Bulunmamaktadır	207	12,70	3,71		

***p<0.01 önem düzeyinde anlamlı *p<0.05 önem düzeyinde anlamlı*

Yukarıdaki Tablo XIV’te görüldüğü gibi Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nin ($t_{(268)}=-2.656$; $p<0.01$) suçlulara yönelik aşinalık değişkenine göre yapılan bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu farkın etkisi “suçluların ahlaksal/kişisel özelliklere yönelik algılar” ($t_{(268)}=-2.363$; $p<0.05$) ve “suçluların sosyal ağlarına yönelik algılar” ($t_{(268)}=-2.345$; $p<0.05$) alt boyutları bazında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Suçlulara aşinalığı olmayan, yani yakın çevreleri içinde suçlu bir kimse olmayan bireylerin suçlulara yönelik algı puanı, yakın çevresinde suçlu bir tanıdığı olan bireylere göre anlamlı ölçüde daha yüksek çıkmıştır. Diğer yandan Damgalama Ölçeği bazında gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Bir başka deyişle, kişilerin suçlulara aşına olma ya da olmama durumlarının damgalama eğilimleri üzerinde ayırt edici bir etki yaratmadığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar ana ölçek bazında bu sonuç istatistiksel olarak yeteri kadar anlamlı gelmese de etiketleme ($t_{(268)}=-2.468$; $p<0.05$) ve ön yargı ($t_{(268)}=-1.966$; $p<0.05$) alt boyutundaki fark gruplar üzerinde anlamlı bir etki yaratmıştır. Suçlulara ilişkin aşinalığı olmayan kişilerin etiketleme ve ön yargılı olma eğilimlerinin aşına olanlara göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo XV. Suçlulara İlişkin Ders/Eğitim Alma Durumuna Göre Kişilerin Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Bulguları

Değişkenler	Ders/Eğitim Alma Durumu	N	$\bar{x}$	ss	F	p
Damgalama	Öğrenim Hayatı	77	42,20	9,67	2.242	.084
	Seminer, Panel vb.	37	40,27	10,45		
	Her İkisi	97	41,87	10,65		
	Hiçbiri	59	45,45	11,83		
Ayrımcılık ve Dışlama	Öğrenim Hayatı	77	7,46	1,99	.331	.803
	Seminer, Panel vb.	37	7,29	1,56		
	Her İkisi	97	7,51	2,71		
	Hiçbiri	59	7,77	2,84		
Etiketleme	Öğrenim Hayatı	77	11,50	3,85	1.430	.234
	Seminer, Panel vb.	37	11,56	3,63		

	Her İkisi	97	11,23	3,91		
	Hiçbiri	59	12,52	4,09		
Psikolojik Sağlık	Öğrenim Hayatı	77	9,12	3,16	.590	.622
	Seminer, Panel vb.	37	9,10	3,38		
	Her İkisi	97	9,13	2,96		
	Hiçbiri	59	9,75	3,65		
Ön Yargı	Öğrenim Hayatı	77	14,10	3,22	5.166	.002**
	Seminer, Panel vb.	37	12,29	4,42		
	Her İkisi	97	14,00	3,97		
	Hiçbiri	59	15,40	3,86		
Suçlulara Yönelik Algı	Öğrenim Hayatı	77	31,72	8,54	4.681	.003**
	Seminer, Panel vb.	37	27,10	8,85		
	Her İkisi	97	30,24	8,51		
	Hiçbiri	59	33,63	9,40		
Ahlaksal/Kişisel Özelliklere	Öğrenim Hayatı	77	19,24	5,90	4.930	.002**
Yönelik Algılar	Seminer, Panel vb.	37	15,67	5,50		
	Her İkisi	97	18,09	5,85		
	Hiçbiri	59	20,32	7,11		
Sosyal Ağlarına Yönelik	Öğrenim Hayatı	77	12,48	3,64	2.139	.096
Algılar	Seminer, Panel vb.	37	11,43	3,98		
	Her İkisi	97	12,15	3,96		
	Hiçbiri	59	13,31	3,51		

**** $p < 0.01$ önem düzeyinde anlamlı**

Yukarıdaki Tablo XV’te görüldüğü gibi Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nin ($F_{(3,266)}=4.681$; $p < 0.01$) suçlulara ilişkin ders/eğitim alma değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu etki “suçluların ahlaksal/kişisel özelliklere yönelik algılar” ($F_{(3,266)}=4.930$; $p < 0.01$) alt boyutunda da anlamlı bulunmuştur. Bu farkın nedeni Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği’nde varyansların homojen dağılması nedeniyle Scheffe post hoc testi ile incelenmiştir. Grup içinde suçlulara ilişkin herhangi bir ders almayan, panel, seminer gibi etkinliklere katılmayan ya da bir başka deyişle bu dezavantajlı gruba dair eğitsel bir farkındalığı

bulunmayan kişilerin suçlulara yönelik algı düzeylerinin grup içinde en yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Seminer, çalıştay, panel vb. etkinliğe katılan bireylerde ise bu algının en düşük düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte yalnızca öğrenim hayatı içerisinde suçlulara ilişkin ders alan ve hem ders alıp hem de seminer, çalıştay, panel ve konferansa katılan kişilerin suçlulara yönelik algı düzeylerinin birbirinden ayrılmadığı, benzer sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir. Diğer yandan suçlulara ilişkin ders alma ya da eğitime katılmış olma durumunun Damgalama Ölçeği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Ancak Damgalama Ölçeği'nin ön yargı alt boyutundaki ($F_{(3,266)}=5.166$; $p<0.01$) fark gruplar üzerinde anlamlı bir etki yaratmıştır.

5. Tartışma

Bu araştırmada, sosyal hizmet alanında çalışan kişilerin damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmaya konu olan grup ile benzer sosyodemografik özellikleri bulunan sağlık alanı çalışanları, kontrol grubu olarak belirlenmiş; bireylerin damgalama eğilimleri ve suçlulara ilişkin algıları, gruplar arası düzeyde karşılaştırılmak istenmiştir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara dair algıları; cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma süresi, daha önce suç mağduriyeti yaşayıp yaşamamış olma, suçlulara yönelik aşinalık, suçlularla ilgili eğitim/etkinliğe katılmış olma gibi çeşitli değişkenler üzerinden incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini sosyal hizmet alanı çalışanı 270 kişi, karşılaştırma grubunu ise sağlık alanı çalışanı 256 kişi oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet alanı çalışanlarının çoğunluğu kadın (%73.7), bekar (%67.1) ve lisans mezunu (%81.1) bireylerden oluşmaktadır. Meslek dağılımları açısından çoğunluğu sosyal çalışmacılar (%39.3) ve sosyologlar (%25.2); çalışma süresi bakımından ise çoğunluğu 1 ila 5 yıl arası çalışanlar (%86.7) oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı daha önce herhangi bir suç mağduriyeti yaşamadığını (%73) ve yakın çevreleri içinde suçlu bir kimsenin bulunmadığını (%76.7), suçlulara yönelik bir aşinalıklarının olmadığını belirtmiştir. Suçlulara ilişkin eğitim ya da ders alma bakımından ise çoğunluğu öğrenim hayatı içerisinde ders alanlar (%28.2) ile hem ders hem eğitim (seminer, panel vb.) alanlar (%35.9) oluşturmaktadır.

Sağlık alanı çalışanlarının ise çoğunluğu kadın (%73.4), bekar (%58.6), lisans (%45.3) ve lisansüstü (%43.8) mezunu bireylerden oluşmaktadır. Meslek dağılımları açısından en çok doktorlar (%44.5) ve hemşireler (%14.8) bulunmaktayken; çalışma süresi bakımından çoğunluğu yine 1 ila 5 yıl arası çalışanlar (%65.2) oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı daha önce herhangi bir suç mağduriyeti yaşamadığını (%80.1) ve yakın çevreleri içinde

suçlu bir kimsenin bulunmadığını (%82.4) belirtmiştir. Suçlulara ilişkin bir eğitime katılma ya da öğrenim hayatı içerisinde ders alma bakımından ise çoğunluğu, herhangi bir ders/eğitim almayanlar (%63.7) oluşturmaktadır.

Araştırma bulgularına göre, sosyal hizmet alanında çalışanların damgalama eğilimleri, cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre erkek çalışanların damgalama eğilimlerinin, kadın çalışanlara nazaran daha fazla olduğu saptanmıştır. Söz konusu fark *ayrımcılık-dışlama, etiketleme ve psikolojik sağlık* alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı iken; *ön yargı* alt boyutunda anlamlı değildir. Literatür incelendiğinde de benzer bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin Sevim'in (2018), sosyal hizmet bölümü lisans öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, erkek öğrencilerin damgalama eğilimleri daha yüksek çıkmıştır. Güngör'ün (2013) okul yöneticileri ve öğretmenlerle gerçekleştirdiği araştırmada da erkek öğretmenlerin damgalama eğilimleri, kadın öğretmenlere göre daha yüksektir. Lauber vd. (2006) ise içlerinde psikiyatristler, hemşireler ve sosyal çalışmacıların da bulunduğu ruh sağlığı alanında çalışan profesyoneller ile gerçekleştirdiği araştırmasında, uzmanların hastalarını damgalayıp damgalamadığını sorgulamış; kadın profesyonellerin mental rahatsızlığa sahip bireylere yönelik tutumunun daha ılımlı olduğu görülmüştür. Fredriksen-Goldsen vd. (2011) Amerika'da ve Kanada'da sosyal hizmet alanında master düzeyinde eğitim veren öğretim üyelerinin, LGBT bireylere yönelik tutumlarını incelenmiş ve kadınların tutumları erkeklere kıyasla daha olumlu bulunmuştur. Chonody vd. (2014); sosyal hizmet ve psikoloji alanındaki öğrenciler, akademisyenler ve alanda aktif görev yapan profesyonellerle gerçekleştirdiği çalışmasında, katılımcıların yaşlı bireylere yönelik tutumlarını incelemiş, erkeklerin tutumları daha olumsuz çıkmıştır. Afyonoğlu ve Buz (2021) Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesindeki 7 üniversitesinde sosyal hizmet bölümü okuyan üçüncü sınıf öğrencilerinin Suriyelilere yönelik tutumlarını incelemiş; kadın öğrencilerin tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Ancak belirli dezavantajlı gruplara yönelik tutumları inceleyen ve erkeklerin daha olumlu tutumlar sergilediğini ifade eden çalışmalar da mevcuttur. Girli vd. (2016) İzmir’de eğitim ve sağlık fakültesinde okuyan 1766 öğrenci ile gerçekleştirdikleri araştırmada, engelli bireylere yönelik tutumları incelemiş; erkeklerin daha olumlu tutumlarının olduğunu ifade etmişlerdir. Ceylan ve Öksüz’ün (2015) sosyal hizmet bölümü lisans öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları incelediği çalışmasında da benzer bir sonuç bulunmuştur. Bunun yanı sıra cinsiyetin damgalayıcı tutumlar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirten çalışmalara da rastlanmıştır. Örneğin Park vd. (2011) Amerika’da 1124 sosyal çalışmacı ile gerçekleştirdikleri araştırmada, katılımcıların göçmenlere yönelik tutumlarını incelemiş; kadın ya da erkek olmanın göçmenlere yönelik tutumları anlamlı bir biçimde yordamadığını ortaya koymuşlardır. Darling ve Atav’ın (2019) hemşirelik, sosyal hizmet ve pedagoji alanında okuyan lisans ve lisansüstü öğrencilerin obez bireylere yönelik damgalayıcı tutumlarını incelediği çalışmasında da benzer bir sonuç karşımıza çıkar. Literatüre genel olarak baktığımızda ise baskın görüş, erkeklerin damgalama eğilimlerinin kadınlara kıyasla daha fazla olduğu yönündedir.

Araştırmamızdaki bulgular da baskın görüş ile uyumlu çıkmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında ataerkil toplum ve bu toplumun “kadın” olmaya yönelik atfettiği “kabullenici, sahiplenici, bakım verici” gibi roller; kadının daha şefkatli, merhametli ve duygusal olması gerektiğine ilişkin toplumsal ve kültürel dayatılar ele alınabilir. Bu stereotiplerin, kadınların kendilerine yönelik damgayı içselleştirmelerine ve gerçekten de kendilerinden beklenir şekilde davranmalarına neden olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra kadınların tarihsel süreç içerisinde marjinalleştirilmiş en eski grup olmaları ve söz konusu diğer dış gruplarla empati kurma ihtimalleri, damgalama eğilimlerinin daha az oluşu ile ilişkilendirilebilir. Öte yandan etiketleme kuramı, damgalamada “iktidar” olan grubun etkinliğinden bahseder ki buna göre gücü elinde tutan gruplar, bu gücün zevale ermemesi için damgalama eğilimlerini arttırmaktadır.

Damgalama eğilimlerinin aksine kadın ve erkek sosyal hizmet çalışanlarının suçlulara yönelik algılarına baktığımızda aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Gönültaş ve Öztürk (2020) de sosyal hizmet bölümünde okuyan 432 öğrencinin suçlulara yönelik algılarını incelemiş, kadın ya da erkek olmanın anlamlı bir farklılık yaratmadığını ortaya koymuştur. Nelson vd.'nin (2002) 437 danışmanın cinsel suçlulara yönelik tutumlarını inceledikleri araştırmada, katılımcıların cinsiyeti tutumlar açısından anlamlı bir değişken değildir. Hogue ve Peebles (1997) ise cinsel istismar failleri ve mağdurlarıyla çalışan 50 profesyonelle gerçekleştirdiği araştırmada, katılımcılara bir tecavüz senaryosu sunmuş ve uzmanların cinsel suçlulara yönelik tutumlarında cinsiyetin bir etkisinin olmadığını bulmuştur. Hirschfield ve Piquero'nun (2010) toplumun eski hükümlülere yönelik damgalayıcı tutumlarını incelemek amacıyla 2282 kişiyle gerçekleştirdiği araştırmada, damgalayıcı tutumlar cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Kjelsberg vd.'nin (2007) mahkumlar, hapisane çalışanları ve üniversite öğrencilerinden oluşan üç grubun hükümlülere yönelik tutumlarına odaklandığı araştırmada da benzer bir sonuç görülmüştür. Murphy ve Brown (2000) da “feminen”, “maskülen” ve “nötr” olarak addettikleri meslek gruplarını temsilen sırasıyla hemşireler, inşaat mühendisleri ve radyologlarla gerçekleştirdiği çalışmasında, katılımcıların suçlulara yönelik tutumlarının cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediğini ifade etmektedir.

Bu sonuçlardan farklı olarak Ferguson ve Ireland'ın (2006) psikoloji bölümü dışındaki lisans öğrencileri ve adli alanda çalışan personellerin (psikolog, danışman, denetimli serbestlik memuru vb.) cinsel suçlulara yönelik tutumlarını araştırdığı çalışmasında, erkeklerin cinsel suçlulara yönelik tutumları kadınlara göre daha olumsuz çıkmıştır. Yine Radley (2001) de cezaevi servislerinde çalışan kadınların cinsel suçlulara ilişkin daha az negatif tutumlara sahip olduğunu bildirmiştir.

Araştırmamızda damgalama eğilimi cinsiyet açısından farklılaşırken; suçlulara yönelik algılarda bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Bunda suça karışmış popülasyonun Wormer vd.'nin (2008) deyiimiyle “*failures of the failures*” yani “dezavantajlının da dezavantajlısı” olarak görülmesinin etkisi olabilir. Benzer şekilde Brownell ve Roberts (2002) da geçtiğimiz yüzyılda sosyal hizmet müdahale grupları içerisinde en çok ihmal edilen ve marjinalleştirilen grupların suçlular ve mağdurlar olduğunu belirtir. Diğer pek çok dezavantajlı gruptan farklı olarak suçlunun “sapkın” damgası resmi bir damgadır ki kişi suçun karşılığı olan cezayı çekse dahi “hükümlü” etiketinden kurtulamamakta ve toplumun bir üyesi olarak görülmeyip ötekileştirilmektedir. Özetle diğer dezavantajlı gruplara nazaran suçlu damgası daha ayrıştırıcı olabilmektedir.

Araştırmamızda yaş değişkeninin, sosyal hizmet çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmadığı görülmüştür. Yaş ile damgalayıcı ve önyargılı tutumların ilişkilendirildiği çalışmalara baktığımızda çeşitli bulguların elde edildiği görülmektedir. Bu çeşitliliğin oluşmasında damga nesnesi olan durum, bu duruma ilişkin kuşaklar arası görüş farklılıkları ve bu görüşlerin yaş aldıkça geçirdiği değişim (yaşlandıkça daha muhafazakâr olma gibi) etkili olmuş olabilir. Örneğin Kritsotakis vd. (2017) Yunanistan’da hemşirelik, tıp ve sosyal hizmet okuyan öğrencilerin fiziksel ve zihinsel engelli bireylere yönelik tutumlarını incelemiş, bulgularımızla paralel bir biçimde yaş ile tutum arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Benzer sonuç Girli vd.’nin (2016) engelli bireylere yönelik tutumları incelediği araştırmasında da karşımıza çıkar. Koç ve Duyan (2019) da Ankara’da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlarda görev yapan meslek elemanlarının yaşlılara yönelik tutumlarını incelemiş, yaşı tutumlar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Ancak Fredriksen-Goldsen vd.’nin (2011) sosyal hizmet alanında eğitim veren öğretim üyeleriyle gerçekleştirdiği çalışmada yaşça genç olanların LGBT bireylere yönelik tutumları daha olumlu çıkmıştır. Yine Park vd.

(2011) göçmenlere karşı en olumlu tutumların yaşça en genç grupta (20-30 yaş) görüldüğünü ifade etmişlerdir. Bu sonuçlara bakarak yaşça genç olanların dünya görüşlerinin daha özgürlükçü bir zeminde ilerlediği söylenebilir. Yine yaşça genç olan uzmanlar, ayrımcılık ve baskıya ilişkin çağdaş teoriler hakkında daha donanımlı olabilirler. Fakat Hartini vd.'nin (2018) Endonezya'da 1269 katılımcının mental rahatsızlıklara ilişkin damgalayıcı tutumlarını incelediği araştırmada bu sav çürütülmüştür ki; yaş ile damgalayıcı tutumlar arasında anlamlı negatif bir korelasyon bulmuştur. Bunun yanı sıra Kjelsberg vd.'nin (2007) hükümlülere yönelik tutumları inceledikleri araştırmada yine bulgularımızla paralel olarak yaşı bu tutumlar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Ancak Weaver vd. (2019) sosyal hizmet ve ceza adaleti bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin mental rahatsızlığı olan suçlulara yönelik tutumlarını incelemiş; yaşça daha genç olan öğrencilerin tutumlarının daha olumsuz olduğu görülmüştür. Bizim çalışmamızda ise sosyal hizmet alanı çalışanlarının belirli bir damga nesnesine yönelik tutumlarından ziyade genel damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları incelenmiştir. Yaşın anlamlı bir etkisinin olmayışı bundan kaynaklanabilir.

Araştırmamızda eğitim düzeyine (lisans ve lisansüstü) ve meslek gruplarına göre (sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog vb.) çalışanların damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının farklılaşmadığı görülmektedir. Literatüre bakıldığında ise hem eğitim düzeyi hem de meslek grupları temelinde çeşitli bulgulara rastlanmıştır. Örneğin Park vd. (2011) lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde olan sosyal çalışmacılar arasında göçmenlere yönelik tutumlar açısından anlamlı bir farklılık görmemiştir. Ancak Ankara'da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlarda görev yapan sosyal hizmet çalışanları arasında lisansüstü eğitim görenlerin yaşlılara yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür (Koç ve Duyan, 2019). Church vd. (2009) ise sosyal hizmet bölümünde lisans ve master düzeyinde eğitim gören öğrencilerin ruhsal bozukluğu olan suçlulara ve genel hükümlü popülasyonuna yönelik tutumlarını incelemiş, eğitim düzeyi arttıkça söz konusu gruplara

yönelik algının daha olumlu olduğu görülmüştür. Burada damgaya konu olan grubun yanı sıra alınan lisansüstü eğitimin içeriği, bu içeriğin damgalanan grup hakkında bilgi verip vermediği ve adli bilimlerle olan bağıntısının da önemli olduğu düşünülmektedir ki “suçlulara ilişkin eğitim alma” faktörü ileride tartışılacaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi araştırmamız genel bir damgalama eğilimini ölçmekte, spesifik bir gruba odaklanmamaktadır. Bunun yanı sıra çalışanların lisans bölümleri açısından var olan çeşitliliğin, alınan lisansüstü eğitimlerle daha da artacağı göz önünde bulundurulduğunda eğitim düzeyine göre algılarda bir farklılaşma olmaması daha anlaşılır gözükmemektedir.

Meslek gruplarının tutum ve algılarına ilişkin çalışmalara baktığımızda da bulgularımızla paralellik gösteren/çelişen birden fazla çalışmaya rastlanmıştır. Örneğin Deran (2017) Adana’da çocuk refahı alanında görev yapan meslek elemanlarının toplumsal cinsiyete dair tutum ve görüşlerini incelemiş; farklı meslek grupları ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yine Chonody vd.’nin (2014) sosyal hizmet ve psikoloji alanındaki öğrenciler, akademisyenler ve alanda aktif görev yapan profesyonellerle gerçekleştirdiği çalışmasında ne öğrencilerde ne çalışanlarda ne de akademisyenlerde farklı disiplinlerde yer alma (psikoloji ve sosyal hizmet) ile yaşlılara yönelik tutum arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Bu sonuçlardan farklı olarak Koç ve Duyan (2019) sosyal çalışma görevlileri arasında mesleğin, yaşlılara yönelik tutumu anlamlı ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Buna göre psikologlar en olumlu tutuma sahip iken onları sırasıyla sosyal çalışmacılar, çocuk gelişimciler ve öğretmenler takip etmektedir. Newman vd. (2002) de sosyal hizmet ve psikolojik danışmanlık bölümü lisansüstü öğrencilerinin lezbiyen ve gey bireylere yönelik tutumlarını karşılaştırmış ve sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin tutumlarının daha kabullenici olduğunu belirtmiştir. Jones (1994) ise sosyal çalışmacılar ile psikologlar/psikolojik danışmanlardan oluşan iki grubu işsizliğe yönelik atıfları bakımından kıyaslamış; sosyal çalışmacılar işsizliği daha çok yetersiz devlet politikaları, ayrımcılık, bireylerin içinde

bulundukları talihsiz durumlar ve yetersiz sosyal ağlarla açıklama eğilimindeyken; diğer profesyoneller, işsizlerin psikolojik problemleri ve “hoş olmayan” özellikleri nedeniyle iş bulamadıklarını söyleme eğiliminde olmuşlardır.

Araştırma örneklemini oluşturan sosyal hizmet alanı çalışanları; sosyal çalışmacılar, psikologlar, psikolojik danışmanlar, sosyologlar, öğretmenler ve çocuk gelişimcilerden oluşmakta, “müracaatçıların ilk başvuru noktası” olarak bilinen merkezlerde çalışmakta ve bütün bu meslek grupları mevzuatta “sosyal çalışma görevlisi” başlığı altında toplanmaktadır. Her ne kadar söz konusu meslek grupları farklı ekollerden yetişip gelmiş olsa da alanda bu meslek gruplarının çoğunlukla benzer işleri yaptığı ve hatta uygulama açısından etik olmasa da belirli bir alanda meslek elemanı yetersizliği yaşandığında farklı disiplinden bir profesyonelin kendi alanının dışındaki bu açığı kapatmaya çalıştığı/kapatmak zorunda bırakıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra müracaatçılara ilişkin kararların çoğunlukla bir komisyon oluşturularak alınması, farklı disiplinleri ve mesleki görüşleri sosyal hizmet çatısı altında birleştirmektedir. Meslek grupları bakımından anlamlı bir farklılık görülmemesinin ardında bunların yatabileceği düşünülmektedir.

Sosyal hizmet alanı çalışanlarının medeni durumlarının ise hem damgalama eğilimleri hem de suçlulara yönelik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre evli çalışanların damgalama eğilimlerinin, bekar çalışanlara kıyasla daha fazla olduğu saptanmıştır. Söz konusu fark *etiketleme*, *psikolojik sağlık* ve *ön yargı* alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı iken; *ayrımcılık-dışlama* alt boyutunda anlamlı değildir.

Yine evli çalışanların suçlulara yönelik genel algı puanları bekarlara göre daha yüksek çıkmıştır. Bu ölçekten alınan puanın yüksekliği “*suçluların ahlaki-kişilik problemleri olan ve başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere olumsuz sosyal ağlara sahip bireyler oldukları*

algısının yüksek olduğu” anlamına gelmektedir. Analiz sonucunda ise söz konusu farkın “suçluların sosyal ağlarına yönelik algılar” alt boyutunda anlamlı olduğu görülmektedir.

Literatür taramasında karşılaşılan araştırmalarda medeni durum değişkeni ile damgalayıcı/ön yargılı tutumlar arasındaki ilişkiye çok fazla odaklanılmadığı, bulunan kısıtlı çalışmaların da birbiriyle çeliştiği görülmektedir. Örneğin Koç ve Duyan’ın (2019) sosyal çalışma görevlilerinin yaşlılara yönelik tutumlarını incelediği çalışmasında, tutumların medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Yine Deran (2017) çocuk refahı alanında çalışanların toplumsal cinsiyete dair tutum ve görüşlerinin, medeni duruma göre farklılaşmadığını belirtmiştir. Bunların yanı sıra Tarım ve Yılmaz (2018) ile Ünal vd. (2010) üniversite öğrencilerinin ruhsal bozukluklara yönelik inançlarını aynı ölçeği kullanarak (“Ruhsal Hastalığa Yönelik İnançlar Ölçeği”) incelemiş; evli olan bireylerin bekarlara göre ruhsal bozukluğa sahip bireyleri daha tehlikeli gördüğü (Tarım ve Yılmaz, 2018) ve yine evli bireylerin ruhsal hastalıkların utanılacak bir durum olduğuna dair inançlarının daha yüksek olduğu (Ünal vd., 2010) sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Riana vd. (2008) evli olmayan bireylerin ruhsal bozukluklara yönelik tutumlarının daha olumlu olduğunu ifade etmiştir. Akkoca’nın (2019) 334 öğretim elemanından oluşan örnekleminde de evli bireylerin damgalama eğilimleri bekarlara kıyasla daha yüksek çıkmıştır ki bu dört araştırmanın sonucu bulgularımızla paralellik gösterir. Bu çalışmaların tersine Hartini vd. (2018) evli bireylerin bekar ya da boşanmış bireylere göre mental rahatsızlıklara ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğunu ifade etmiştir.

Dowler’ın (2003) Amerika’da 1005 kişi ile gerçekleştirdiği araştırmanın odak noktalarından biri ise toplumun suçlulara yönelik cezalandırıcı tutumları olmuştur. Buna göre evli bireylerin suçlulara ilişkin cezalandırıcı tutumlara sahip olma eğilimleri bekarlara göre daha yüksektir. Araştırmacılar bu sonucu, evli bireylerin herhangi bir suç mağduriyeti yaşamaları halinde sevdiklerine, ailelerine zarar geleceği endişesi duymaları ile

ilişkilendirmektedir. Çalışmamızda evli bireylerin suçlulara yönelik algılarının yanı sıra genel damgalama eğilimleri de daha yüksek çıkmıştır ki bu durum evli bireylerin yalnızca bir “suç mağduriyeti endişesi” taşımadıkları, bunun yanında “öteki olma endişesi”ni de daha yoğun yaşadıklarını düşündürmektedir. Bekarlara nispeten daha kapalı ve belirli bir çevre içinde yaşayan evli kişiler, bireysel itibarlarının yanı sıra bütün bir ailenin “itibarını” korumak maksadıyla buna zarar verebilecek herhangi bir “ötekilik” durumundan kaçınmak isteyebilirler. Nitekim Goffman da (1963) damganın etkilerini ve sonuçlarını, yoğunluğu gittikçe azalarak yayılan dalgalara benzetir. “Hükümlünün kızı”, “akıl hastasının eşi”, “engellinin annesi” örneklerinde olduğu gibi bireyin damgasından yakınları da nasibini alır (Goffman, 1963). Yapılan araştırmalar, damgalanmış birey ile yakın ilişki içerisinde olan insanların da damga ilişkisinden ötürü utandıklarını; arkadaşları, komşuları ve hatta akrabaları tarafından dışlandıklarını ya da dışlanacaklarına dair bir korku yaşadıklarını göstermektedir (Corrigan ve Miller, 2004; Yin vd., 2020). Bu nedenle de evli bireylerin damgalanmadan kaçınmak için damgalama yoluna başvurdıkları düşünülmektedir. Araştırmamızda evli bireylerin suçluluğa olan yaklaşımının daha çok “suçluların sosyal ağıları” nispetinde olması da bu anlamda dikkat çekicidir.

Bunun yanı sıra bulgularımız bizi toplumsal güç dengeleri üzerinden de bir yorum yapmaya yöneltmiştir. Ataerkil Türk toplumunda “evli olmak” önemli bir statüdür ki evlilik “sorumluluk sahibi bir birey” olmakla, “düzenli bir yaşam” kurmakla ilişkilendirilir. Toplumun “normal”i evli olmaktır ve kişi “evlilik kurumu”nun dışına çıktığı andan itibaren sayısız damgaya (“boşanmış kadın” gibi) maruz kalabilmektedir. Çalışmamızda evli bireylerin damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algılarının bekarlara nazaran daha yüksek çıkmasında da bu statünün ve onu koruma çabasının etkisinin olduğu öne sürülebilir. Nitekim Phelan vd. (2008) de damgalamanın ardındaki temel motivasyonlardan biri olarak “baskı ile sosyal normlara uyumu sağlama”dan bahseder. Buna göre egemen sınıf; gücünü ve statüsünü

korumak için damgayı bir araç olarak kullanır. Parker ve Aggleton'a (2003) göre de damgalama, sosyal hiyerarşiyi meşrulaştırmaya yarayan bir mekanizmadır. Özetle bu çalışma özelinde evli statüsünün bireylerde "biz" ve "onlar" ayrışmasını daha da arttırdığı düşünülmektedir.

Araştırmamızda çalışma süresinin, "Damgalama Ölçeği"nden alınan toplam puanlarda anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülse de "ön yargı" alt boyutunda istatistiksel olarak ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma süresi "Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği"nden alınan toplam puanları anlamlı ölçüde etkilemiş, söz konusu anlamlı farkın "Suçluların Sosyal Ağlarına Yönelik Algılar" alt boyutunda olduğu görülmüştür. Buna göre 6 yıl ve üzeri tecrübesi olanların, 1 ila 5 yıl arası tecrübesi olanlara göre daha ön yargılı olma eğiliminde oldukları ve *"suçluların başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere olumsuz sosyal ağlara sahip bireyler oldukları"* algısının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Damgalama eğilimine ilişkin bulgularımızla benzer şekilde Koç ve Duyan (2019) da çalışma süresi ile yaşlılara yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Yine Park vd.'nin (2011) araştırmasında meslekte geçen süre ile göçmenlere yönelik tutum arasında da anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Ajdorlolo vd. (2018) ise 113 psikiyatri hemşiresi ile gerçekleştirdiği araştırmada 6 yıl ve üzeri çalışanların suçlulara yönelik algılarının daha olumsuz olduğu bulmuştur. Araştırmacılar bu sonucu mesleki tükenmişlikle açıklarken; 5 yıl ve altı çalışanların tutumlarının daha olumlu olmasını ise mesleğe yeni başlamalarına ve bu nedenle daha hevesli olmalarına bağlamıştır. Bu çalışmalardan farklı olarak Jones (1994) sosyal çalışmacıların alanda çalışma süresi arttıkça müracaatçıların yoksulluklarını dışsal sebeplerle açıklama eğilimlerinin arttığını belirtmiştir. Bu bağlamda Jones'un bulgularının, suçlulara yönelik algılara dair ulaştığımız bulgularla paralel olduğu düşünülmektedir ki alanda daha tecrübeli olan sosyal çalışma görevlilerinin suçlulara yönelik algısı, bireysel özelliklerinden ziyade çevresel düzeyde anlamlı çıkmıştır. Bu da bize sosyal hizmet müdahalesinde önemli bir unsur

olan “çevresi içinde birey” yaklaşımının tecrübe ile daha iyi anlaşılabilirdiğini düşündürmektedir. Nitekim bireyler, mesleğe ilk başladıkları yıla kadar herhangi bir suçlu veya yakını ile bu denli yakın bir etkileşim kurmamış olabilir. Ancak meslekte geçirilen süre ile beraber oldukça çeşitli müracaatçı profilleri ile karşılaşan çalışanlar, yaptıkları görüşmeler ve hane ziyaretleri ile yalnızca bireyi değil çevresini ve içinde bulunduğu yaşam koşullarını da daha iyi görme fırsatı bulmaktadırlar.

Katılımcılara ayrıca daha önce hırsızlık, yaralama, dolandırıcılık, gasp, soygun vb. herhangi bir suçtan zarar görüp görmedikleri sorulmuş ancak “Evet” ve “Hayır” cevaplarını veren iki grup arasında ne damgalama eğilimi ne de suçlulara yönelik algı bakımından anlamlı bir farklılık görülmüştür. Literatür tarandığında karşılaşılan araştırmalar ise mağdur statüsünün, suçlulara yönelik algı üzerindeki etkisine dair çelişkili bulgular vermiştir. Örneğin Brown (1999) istismar mağduru/yakın bir arkadaşı istismara uğramış bireyler ile böyle bir mağduriyeti/tanıdığı olmayanları, cinsel suçluların sağaltımına dair tutumları açısından karşılaştırmış ve tutumlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yine Hogue ve Peebles (1997) adli alanda çalışan profesyonellerle gerçekleştirdiği çalışmada, mağdur statüsünün cinsel suçlulara yönelik algı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

Gönültaş ve Öztürk’ün (2020) çalışmada ise herhangi bir suçtan ötürü mağduriyet yaşamış bireylerin, yaşamayanlara göre suçlulara yönelik olumsuz algıları daha yüksek çıkmıştır. Herhangi bir suç mağduru olan bireylerin, mağdur olmayanlara göre suçlulara ilişkin tutumlarının daha olumsuz olacağı varsaymak doğaldır. Nitekim Demski ve McGlynn (1999) de ister doğrudan isterse dolaylı yoldan suça maruz kalan bireylerin kendilerini herhangi bir suça karşı daha savunmasız hissedebileceklerini, bunun bir sonucu olarak kendilerini koruma içgüdüğü ile suçluları tehlikeli bireyler olarak addedebileceklerini ifade eder. Ancak Hirschfield ve Piquero (2010) gerçekleştirdikleri araştırma sonunda “mağduriyetin şaşırtıcı bir biçimde eski

hükümlülere karşı daha ılımlı bir tutumu yordadığını” ifade etmektedir. Unnever ve Cullen’in (2007) araştırması da aynı paralellikte ilginçtir ki, araştırmacılar mağduriyetin ölüm cezasına verilen desteği azalttığına dair bulguları paylaşmıştır. Ferguson ve Ireland (2006) da psikoloji bölümü dışındaki lisans öğrencileri ve adli bilimler alanında çalışan personellerin (psikolog, danışman, denetimli serbestlik memuru vb.) cinsel suçlulara yönelik tutumlarını araştırmıştır. Buna göre cinsel istismara maruz kalmış veya cinsel istismar mağduru yakınları olan katılımcıların, cinsel istismar hakkında aşinalığı olmayan katılımcılara göre daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Burada olumludan kasıt onların da “normal” ve rehabilite edilebilir bireyler olduklarına dair var olan inançtır. Yine Nelson vd.’nin (2002) çalışmasında cinsel istismar mağduru bir yakını olduğunu beyan eden danışmanların, cinsel suçlulara yönelik tutumları, beyan etmeyenlere göre daha olumlu çıkmıştır. Araştırmacılar; cinsel istismar mağdurlarının büyük bir çoğunluğunun tanıdıkları kişiler tarafından istismar edildiğini, bu nedenle mağdurların faili daha iyi anlayabileceklerini ve tutumlarını, stereotipler ya da dışsal faktörlerden ziyade kişisel deneyimlerinin şekillendirmiş olabileceğini söyler. Suçun motivasyonu, doğası ve karmaşık yapısı hakkında daha fazla bilgiye sahip oldukları için tutumlarının bundan etkilenmiş olabileceğini belirtir. Ya da kişinin mağduriyetinin benliğinde yarattığı yıkımlarla beraber yine benlik bütünlüğünü koruma amaçlı gerçekleştireceği savunma, suçu ve faili açıklama şeklini çarpıklaştırabilir.

Görüldüğü üzere suç mağduriyeti değişkeni, suçlulara yönelik algıyı çeşitli biçimlerde etkilemiştir. Daha sağlıklı yorumlar yapılabilmesi için bu konu hakkındaki çalışmaların artırılması gerekmekte, gerçekleştirilmesi olası çalışmalarda mağduriyete neden olan suçun türü, suçtan etkilenme düzeyi ve failin kişiye olan yakınlığının da ele alınması önerilmektedir.

Katılımcılara ailelerinde ya da yakın çevreleri (arkadaş, akraba, komşu vs.) içerisinde suçu birinin/birilerinin bulunup bulunmadığı sorulmuş ve “Ailemde var.” cevabını veren 1 kişi olması nedeniyle verilen cevaplar “Yakın çevremde var.” ve “Bulunmamaktadır.” şeklinde iki

ayrı gruba ayrılmıştır. Bu iki gruba yönelik yapılan analiz sonucuna göre, **suçlulara aşinalığı olan ve olmayan bireyler arasında damgalama ölçeğinden alınan toplam puanlar bazında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmesine de “etiketleme” ve “ön yargı” alt boyutundan alınan puanlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür. Buna göre suçlulara yönelik herhangi bir aşinalığı olmayan bireylerin etiketleme eğilimleri ve önyargıları daha yüksek çıkmıştır.**

Yine her iki grup suçlulara yönelik algıları bakımından analize tabi tutulmuş; suça aşına olma faktörünün suçlulara yönelik ön yargı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. **Yakın çevreleri içerisinde suçlu birinin olduğunu belirtenlerin suçlulara yönelik algı puanları hem ölçek genelinde hem de alt boyutlar özelinde anlamlı düzeyde daha düşük çıkmıştır ki bu da suçlulara yönelik önyargılarının daha az olduğu anlamına gelmektedir.** Araştırma çıktılarımızla tutarlı bir biçimde literatürde de damgalanmış gruplarla temasın, tutumları olumlu yönde etkilediğini gösteren pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Ancak onlardan farklı olarak bazı çalışmalar temasın türüne ve şiddetine göre algıların değişebileceğini ifade eder. Örneğin Park vd. (2011) katılımcılara mahallelerinde, uğradıkları market, dükkân vb. yerlerde ya da çalıştıkları kurumlarda hizmet verdikleri müracaatçılar arasında göçmen olup olmadığını varsa temasın sıklığını sormuş ve artan temas ile göçmenlere yönelik olumlu tutumlar arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bunun yanı sıra ailesi içerisinde göçmen olanların tutumları olmayanlara göre daha olumlu çıkmıştır. Allen vd. (2009) de lisans ve lisansüstü sosyal hizmet bölümü öğrencileri, huzurevinde çalışan sosyal hizmet çalışanları ve ruh sağlığı alanında çalışan sosyal çalışmacılardan oluşan dört grupta örnekleminde, yaşlılara yönelik ayrımcılığı incelemiş; yaşlı bireylere yönelik en olumlu ifadelerin huzur evinde görev yapan sosyal hizmet çalışanlarına ait olduğu görülmüştür. Yine bir diğer damgalanmış grup olan mental rahatsızlıklardan muzdarip bireylere ilişkin yapılan çalışmalar, damgalanmış grubun üyeleriyle daha sık ve yakın temas gerçekleştirenlerin, grubu tehlikeli olarak

nitelendirme, sosyal mesafe koyma ve damgalama olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermektedir (Corrigan vd., 2001; Lebel, 2008; Hartini vd., 2018). Ankaralı vd. (2017) de göçmen nüfusla daha çok iletişimde olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen öğrencilerin, göçmenlere dair tutumlarının daha olumlu olduğunu ifade etmiştir. Afyonoğlu ve Buz’a (2021) göre de sığınmacı bir tanıdığı olan öğrencilerin Suriyelilere yönelik tutumları daha olumludur.

Hirschfield ve Piquero (2010) ise Amerika’da 4 farklı eyaletten ulaştıkları 2282 kişilik geniş örneklemeleriyle toplumun eski hükümlülere yönelik damgalayıcı tutumlarını incelemiş ve katılımcılara “Bireysel veya profesyonel yaşamınız içinde hüküm giymiş kaç kişiyi tanıyorsunuz?” sorusu yöneltmişlerdir. Araştırma sonunda temasın, suçlulara yönelik daha az damgalayıcı tutumların anlamlı bir yordayıcısı olduğu ifade edilmiştir. Bireylerin eski hükümlülerle iletişim kurmaya yönelik isteklilikleri yani sosyal mesafe değişkeni kontrol altına alındığında dahi kurulan temas ve aşinalığın suçlulara yönelik tutumlar üzerindeki etkisi güçlü ve anlamlı düzeyde kalmıştır. Weaver vd.’nin (2019) çalışmasında da mental bozukluğu olan birini şahsen tanıyan öğrencilerin, mental bozukluğu olan suçlulara karşı algılarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Hem bulgularımız hem de literatürde karşımıza çıkan pek çok çalışma Allport’un (1954) temas teorisi ile paralellik göstermektedir ki sosyal temas kuramı bir dış grup üyesi ile gerçekleştirilen etkileşimin, o gruba karşı daha kabul edici tutumlar geliştirilmesine yardımcı olabileceğini öne sürer (Allport, 1954). Ancak temas kuramına ve bulgularımıza ters düşen çalışmalar da yok değildir. Örneğin Gönültaş ve Öztürk (2020) sosyal hizmet bölümünde okuyan öğrencilerin suçlulara yönelik algılarını incelemiş; suçlulara ilişkin aşinalık, bireylerin algıları üzerinde anlamlı bir etki yaratmamıştır. Aslan vd. (2018) de temas kuramından farklı olarak Suriyeli mültecilerle doğrudan etkileşim halinde olanların tutumlarını dolaylı olarak etkileşimde olan gruba göre daha olumsuz bulmuştur. Bu anlamda Covarrubias ve Han’ın (2011) çalışması önemlidir ki her sosyal etkileşimin damgalayıcı tutumları

azaltmayacağını belirtmişlerdir. Nitekim sosyal hizmet bölümü lisans mezunu bireylerin mental rahatsızlıklardan muzdarip bireylere yönelik tutumlarını inceledikleri araştırmada, mental rahatsızlığı olan biriyle var olan yakın arkadaşlık ilişkisi damgalayıcı tutumları azaltırken; söz konusu ilişki aile üyelerinden biriyle olduğunda tutumlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmamıştır. Yine cezaevi çalışanları ile gerçekleştirilen araştırmalarda görüldüğü gibi (Kjelsberg vd. 2007; Melvin vd., 1985) suçlulara yönelik aşinalık her zaman olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Örneğin Kjelsberg vd.'nin (2007) çalışmasında gardiyanlar diğer hapisane çalışanlarına kıyasla hükümlülere karşı daha negatif tutumlara sahip çıkmıştır.

Burada temasın varlığının ve yokluğunun yanı sıra kurulan ilişkinin kalitesi ve ne derecede rızaya dayalı olduğu da önemli görülmektedir. Nitekim Couture ve Penn (2003) de stigmatı azaltmada gönüllü sosyal etkileşimin öneminden bahseder. Bu nedenle ileride gerçekleştirilecek çalışmalarda var olan ilişkinin doğası (zaruri/gönüllü, yakın/uzak gibi) daha detaylı ele alınmalıdır.

Bunun yanı sıra katılımcılara yönelttiğimiz soru yalnızca suçlu bir kimseyle aşinalığı sorguladığı için genel damgalama eğiliminde büyük ölçüde anlamlı bir farklılığa yol açmaması beklenen bir durumdur ancak söz konusu aşinalığın “etiketleme” ve “ön yargı” alt boyutunda anlamlı çıkması da umut vericidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi suçlular dezavantajlı grupların en alt tabakasını oluşturmaktadır. Bu gruba yönelik algılarda kazanılacak olan farkındalığın diğer dezavantajlı gruplara yönelik farkındalığı da harekete geçirebileceği düşünülmektedir. Nitekim sosyal hizmet müracaatçıları yalnızca “suçlu”, “eski hükümlü”, “yaşlı”, “engelli” gibi sıfatlara haiz değildir, genelde birden fazla marjinal grubun kesişim noktasında yer alırlar.

Katılımcılara gerek öğrenim hayatları içerisinde gerekse panel, konferans, çalıştay, seminer vb. etkinlikler aracılığıyla suçlulara ilişkin herhangi bir eğitim alıp almadıkları

sorulmuş ve cevaplar (1) Öğrenim hayatı, (2) Seminer, panel vb., (3) Her ikisi, (4) Hiçbiri şeklinde gruplara ayrılmıştır. **Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ders/eğitim alma durumunun genel damgalama eğilimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı yalnızca “ön yargı” alt boyutunda anlamlı olduğu görülürken; suçlulara yönelik genel algı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu, bu etkinin “suçluların ahlaksal/kişisel özelliklerine yönelik algılar” alt boyutunda anlamlı olduğu anlaşılmıştır.** Suçlulara yönelik algı açısından gruplar arası farkın nedenini anlamak amacıyla Scheffe post hoc analizi gerçekleştirilmiştir (varyanslar homojen dağılmaktadır). **Buna göre suçlulara dair hiçbir eğitim almamış olan, yani bu konuya ilişkin eğitsel bir farkındalık kazanmamış olan bireylerde suçlulara yönelik algının en yüksek olduğu görülmektedir. Algının yüksek olmasının “suçluların ahlaki-kişilik problemleri olan ve başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere olumsuz sosyal ağlara sahip bireyler oldukları algısının yüksek olduğu” anlamına geldiğini tekrar belirtmekte fayda vardır. Yalnızca seminer, panel vb. etkinliklere katılan bireylerde ise bu algı en düşük seviyededir. Bunun yanı sıra “yalnızca öğrenim hayatı içerisinde ders alanlar” ile “her ikisi” seçeneğini işaretleyenlerin suçlulara yönelik algılarının birbirinden ayrılmadığı, benzer sonuçlar verdiği görülmüştür.**

Sosyal hizmet çalışanları bağlamında literatür tarandığında suçlulara ilişkin eğitim alma ya da etkinliğe katılmanın bu gruba ilişkin tutumları nasıl etkilediğine dair yeterince çalışmaya rastlanmamıştır. Gönültaş ve Öztürk (2020) ise gerçekleştirdikleri çalışmada sosyal hizmet bölümünde okuyan 432 öğrencinin suçlulara yönelik algılarını incelemiş ve bulgularımızla paralel olarak suçlulara ilişkin eğitim almanın, suçlulara yönelik algıyı anlamlı bir şekilde yordadığını, *“herhangi bir etkinliğe katılmamadan, eğitim almaya doğru gidildikçe suçlulara yönelik algının daha olumlu olduğunu”* ifade etmişlerdir. Suçlular özelinde olmasa da diğer dezavantajlı gruplara ilişkin çalışmalar, damgalayıcı tutumların azalmasında söz konusu “öteki” gruba ilişkin bilginin önemli olduğunu ifade etmektedir. Örneğin Chonody ve Wang

(2014) üniversitelerin sosyal hizmet bölümünde öğretim üyeliği yapan 363 kişiyle gerçekleştirdiği araştırmada, yaşlı bireylere yönelik ayrımcı tutumları (ageism) ele almış; yaşlanma süreci ve yaşlı bireylerle sosyal hizmet müdahalesi hakkında daha az bilgiye sahip olan öğretim üyelerinde yaşçı tutumlar daha çok görülmüştür. Duyan vd. (2011) de Hacettepe Üniversitesi'nde sosyal hizmet bölümü okuyan öğrencilere bir atölye eğitimi vermiş, ön test-son test işlemi ile eşcinselliğe yönelik tutumları incelemiş ve eğitimin tutumları olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Yine Kırlioğlu ve Gencer (2020) Konya'daki iki devlet üniversitesinde "Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet" dersi öncesinde ve sonrasında sosyal hizmet öğrencilerinin Suriyelilere yönelik tutumlarını ve yabancı düşmanlığını incelemiş, ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılıklar bulmuşlardır. Buna göre verilen eğitim öğrencilerin Suriyelilere yönelik algılarını olumlu bir biçimde etkilemiştir. Afyonoğlu ve Buz'un (2021) çalışması da dezavantajlı gruba yönelik eğitime katılmış olmanın söz konusu gruba yönelik tutumları olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Hartini vd. (2018) ise mental rahatsızlıklara ilişkin damgayı incelemiş ve mental sağlığa ilişkin bilgi arttıkça damgalayıcı tutumlar azalmıştır. Kritsotakis vd. (2017) hemşirelik, tıp ve sosyal hizmet okuyan öğrencilerden öğrenim hayatları içerisinde fiziksel ve zihinsel engelliliğe dair bilgi edinmiş olanların engelli bireylere karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmaların aksine Koç ve Duyan'ın (2019) Ankara'da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlarda görev yapan sosyal çalışma görevlilerinin yaşlılara yönelik tutumlarını incelediği çalışmasında, yaşlılıkla ilgili eğitim alma tutumlarda anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır.

Literatürde karşılaşılan çalışmalara genel olarak bakıldığında gerçekten de belirli bir gruba yönelik tutum ve algıların şekillenmesinde, o gruba ilişkin bilgi ve tecrübenin oldukça önemli bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet çalışanları gerçekleştirdikleri müdahalelerle toplumsal eşitsizliğin önüne geçmeyi, insan onur ve haysiyetine yaraşır bir

yaşamın devamını ve bireyleri güçlendirmeyi hedefler. Ancak toplumsal kalıp yargılardan, sosyal hizmet çalışanları da etkilenebilmektedir. Müdahale grupları içerisinde suçlular ve onların yakınları da olduğu düşünüldüğünde alanda görev yapan profesyonellerin bu gruplarla sağlıklı çalışmalar yürütebilmesi için adli bilimler açısından bilgili ve donanımlı olması gerekmektedir. Nitekim sosyal hizmet alanı çalışanları verdikleri kararlarla ve yazdıkları değerlendirme/inceleme raporlarıyla bireylerin hayatlarının gidişatında önemli etkilere sebep olmaktadır. Bilgi eksikliğinde yaşanan stereotipleştirme ve damgalama ise adaletsiz yaklaşımlara neden olabilir, sosyal hizmetin etik değerlerini ve toplum vicdanını zedeleyebilir.

O halde gerek geleceğin profesyonelleri olacak öğrencilerin gerekse halihazırda alanda çalışanların, suçlulara dair etkin bir müdahale gerçekleştirebilmesi için derslerle ve hizmet içi eğitimlerle güçlendirilmesi gerekmektedir. Gönültaş ve Öztürk (2020) de lisans seviyesinde verilen sosyal hizmet bölümü dersleri içerisinde suçlulara yönelik yeterince dersin yer almadığını ifade etmektedir. Bulgularımız ve onu destekleyen çalışmalar ise eğitimin, tutum ve yargıları olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymuştur. İleriki çalışmalar için farklı dezavantajlı gruplara yönelik eğitim alma durumu, eğitimin türü ve süresi sorgulanabilir ki bu çalışmada yalnızca suçlulara dair eğitim alma incelendiği için damgalama eğiliminden alınan toplam puanlarda anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ancak yine damgalama ölçeğinin “ön yargı” alt boyutunda görülen anlamlılık önemlidir. Bunun yanı sıra alınan panel, konferans, seminer vb. eğitimlerin gönüllü bir katılım mı yoksa zorunlu bir prosedür sonucu mu alındığını incelemekte fayda vardır. Nitekim çalışmamızda suçlulara yönelik algının “yalnızca seminer, panel vb. etkinliklere katılan bireylerde” en olumlu olduğu; “yalnızca öğrenim hayatı içerisinde ders alanlar” ile “her ikisi” seçeneğini işaretleyenlerin suçlulara yönelik algılarının birbirinden ayırmadığı görülmüştür. Bu sonuç ise daha detaylı bir araştırma yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

Bu kısma kadar sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları çeşitli demografik değişkenler bazında incelemeye tabi tutulmuştur. Bundan sonra ise sosyal hizmet çalışanlarından oluşan örneklemimiz ile benzer sosyodemografik özellikleri gösteren sağlık alanı çalışanları, damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları bakımından kıyaslanacaktır. Türkçe literatürde sosyal hizmet alanında yapılan çalışmaların genellikle sosyal hizmet çalışanlarının herhangi bir dezavantajlı gruba yönelik algısı üzerinde yoğunlaştığı, başka alanlardaki profesyonellerin bakış açıları ile kıyaslandıkları çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu tür karşılaştırmaların yokluğunda ise sosyal hizmetin gerçekten de mesleki etik ilkeler doğrultusunda insanlara ön yargısız yaklaştığını ifade etmek anlamsızdır.

Sosyal hizmet ve sağlık alanı çalışanlarının hem damgalama eğilimleri hem de suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bağımsız örneklem için t testi gerçekleştirilmiştir. **Buna göre sağlık alanı çalışanlarının damgalama eğilimleri hem ölçekten alınan toplam puan hem de alt boyutların tamamında anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.**

Yine her iki grubun suçlulara yönelik algıları arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmektedir. Söz konusu fark ölçekten alınan genel puan ve “suçluların ahlaksal/kişisel özelliklerine yönelik algılar” alt boyutunda anlamlıdır. Buna göre sağlık alanı çalışanlarının “suçluların ahlaki-kişilik problemleri olan ve başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere olumsuz sosyal ağlara sahip bireyler oldukları” algısı sosyal hizmet alanı çalışanlarına göre daha yüksektir. Yabancı literatürde bulgularımızla tutarlı/benzer pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin Newman vd. (2002) sosyal hizmet ve psikolojik danışmanlık bölümü lisansüstü öğrencilerinin lezbiyen ve gey bireylere yönelik tutumlarını karşılaştırmış ve sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin tutumlarının daha kabullenici olduğunu belirtmiştir. Yine Carrick (2010) sosyal hizmet, tıp, hemşirelik ve diş hekimliği okuyan

öğrencileri karşılaştırmış ve içlerinde sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin lezbiyen ve gey bireylere yönelik tutumlarının en kabullenici olduğunu ortaya koymuştur. Aynı dezavantajlı grup üzerinden gidecek olursak Papadaki vd. (2015) Yunanistan’da sosyal hizmet, psikoloji, tıp ve hemşirelik bölümü öğrencileri içinde en olumsuz tutumlara hemşirelik bölümü öğrencilerinin, en olumlu tutumlara ise sırasıyla psikoloji ve sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin sahip olduğunu ortaya koymuştur. Darling ve Atav (2019) ise hemşirelik, sosyal hizmet ve pedagoji alanında okuyan lisans ve lisansüstü öğrencilerin obez bireylere yönelik damgalayıcı tutumlarını incelemiştir; sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin tutumları hemşirelik bölümü öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha olumlu çıkmıştır. Bunun yanı sıra sosyal hizmet öğrencilerinin obezitenin bireyin kontrolünde olmayan bir durum olduğuna dair inançları daha yüksektir. Koç ve Duyan (2019) da Ankara’da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kurumlarda görev yapan sosyal çalışma görevlileri ile yine bakanlığa bağlı sosyal hizmet kurumlarındaki sağlık servislerinde görevli doktor, hemşire, diyetisyen gibi meslek gruplarının da dahil olduğu örnekleme yaşlılara yönelik tutumları incelemiştir. Sağlık çalışanlarını diğer personel adı altında sınıflandırmış; psikologlar, sosyal çalışmacılar, çocuk gelişimciler, öğretmenler ve diğer personel arasında yapmış oldukları karşılaştırmada yaşlılara yönelik en olumlu tutumların psikologlara, en olumsuz tutumların ise diğer personele ait olduğunu ifade etmiştir. Burada en önemli farkın diğer personel adı altında sınıflandırılan sağlık personelleri ile sosyal çalışma görevlileri arasında olduğu görülmektedir ki bu sonuç çalışma bulgularımızla paralellik göstermektedir.

Suçlulara yönelik algı özelinde örneklekimizle benzerlik gösteren ve bulgularımızla tutarlı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Yıldız ve Tarı (2019) sosyal hizmet eğitiminin suçlulara ilişkin tutum ve ön yargıları değiştirmede etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla sosyal hizmet 3. ve 4. sınıf öğrencileri ile İngilizce hazırlık sınıfı öğrencilerini karşılaştırmış; hazırlık bölümü öğrencilerinin suçlulara yönelik tutum ve algıları daha olumsuz görülmüştür.

Ancak araştırmacılar her iki grup arasındaki farka rağmen sosyal hizmet öğrencilerinin de yarısından fazlasının cezaevlerinin amacı olarak “ıslah veya rehabilitasyon” yerine “cezalandırma”yı gösterdiklerini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra aday sosyal çalışmacıların büyük bir çoğunluğu suçlu kişilerle aynı ortamda çalışmaktan korktuklarını ve çalışma konusunda kararsız olduklarını (%42 ve %25,3) belirtmiştir. Yine Lambert vd. (2005) sosyal hizmet bölümü ile sosyal hizmet dışındaki bölümlerde eğitim gören üniversite öğrencilerini, suçlulara yönelik rehabilitasyon programları ve cezalandırıcı önlemlere ilişkin tutumları bakımından karşılaştırmıştır. Buna göre sosyal hizmet öğrencilerinin diğer bölümlerdeki öğrencilere göre rehabilitasyon programlarını daha fazla desteklediği ve cezalandırıcı önlemlere daha az destek verdiği görülmüştür. Weaver vd. (2019) ise sosyal hizmet ve ceza adaleti bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin mental rahatsızlığı olan suçlulara yönelik tutumlarını incelemiş; sosyal hizmet öğrencilerinin olumsuz stereotipleri daha az kabul ettiklerini, suçluların rehabilitasyonunu daha çok desteklediklerini ortaya koymuştur. Yine Sanghara ve Wilson (2006) klinik/adli psikolog, sosyal çalışmacı, terapist, danışman gibi çeşitli meslek gruplarının içinde bulunduğu çocuk istismarcısı bireylerin sağaltımında deneyimli olan profesyoneller ile herhangi bir deneyimi olmayan öğretmenlerden oluşan grubu karşılaştırmış; cinsel suçlulara ilişkin tutum ve önyargılarını incelemiştir. Buna göre deneyimli olan grubun cinsel suçlulara yönelik tutumları, deneyimsiz gruba göre anlamlı bir biçimde daha olumlu çıkmıştır. Ferguson ve Ireland (2006) psikoloji bölümü dışındaki lisans öğrencileri ve adli bilimler alanında çalışan personellerin (psikolog, danışman, denetimli serbestlik memuru vb.) cinsel suçlulara yönelik tutumlarını araştırmıştır. Buna göre adli personelin cinsel suçlulara yönelik tutumları, öğrencilere göre daha olumludur. Araştırmacılar bunu çalışanların cinsel suçlara yönelik bilgisinin ve farkındalığının daha fazla oluşuna bağlamıştır. Burada önemli gördüğümüz bir diğer konu ise suçlulara yönelik algıyı ölçmek amacıyla kullandığımız ölçektir. “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği”nde katılımcılara “suçlulara (hırsızlık, yaralama,

dolandırıcılık, gasp, soygun, tecavüz, istismar, cinayet gibi suçları işlemiş suçlular) yönelik bakışa ne ölçüde katıldığınızı 1’den 5’e kadar puanlayınız.” cümlesi yöneltilmektedir. Burada algının şekillenmesinde bireylerin zihinlerinde canlanan “suçlu” profili de önem kazanmaktadır. Gelecek araştırmalar için suçun türü ve şiddetinin spesifik olarak belirtilmesinin daha iyi olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra kurulması olası senaryolarda suçlunun ırkı, dini, cinsiyeti, etnik kökeni vb. özellikleri suçluya yönelik algıyı belirleyebilir. **Nitekim çalışmamız da damgalama eğilimi ve suçlulara yönelik algı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir düzeyde bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymuştur ki damgalayıcı eğilimler arttıkça suçlulara yönelik olumsuz algılar da artış göstermektedir.**

Çalışmamızda tutumların gruplar arası farklılaşmasına gelecek olursak bunda mesleğe atfedilen görev ve onun verdiği bilincin etkili olduğu düşünülmektedir. Sağlık alanı çalışanları -özellikle son dönemde Türkiye’de sağlık alanında yaşanan sıkıntılarla birlikte- hızla teşhis koymak ve tedaviyi planlamak durumunda kalmaktadır. Bu hem muayenede geçirilen süreyi azaltmakta hem de bireyleri daha da nesneleştirmektedir. Sosyal hizmet alanı çalışanlarının gerek genel damgalama eğilimi gerekse suçlulara yönelik algı bakımından daha olumlu tutumlara sahip olmasının ardında ise bireylerin potansiyellerine inanma ve bir sağaltma işlemi gerçekleştirme hedefinin yattığı, bunun da algı odağını değiştirdiği düşünülmektedir. Ancak sağlık alanı çalışanlarının yaşadığı durumu, toplumsal ve ekonomik problemlerin artışı ile birlikte sosyal hizmet çalışanları da yaşamaya başlamıştır. Her geçen gün artan iş yükü ve sosyal hizmet müdahalesinin niteliğinden çok niceliğine odaklanan yaklaşım; uzmanı kısa sürede “en doğru kararı” vermek mecburiyetinde bırakmakta, “her bireyi ve vakayı kendi özelinde değerlendirme” anlayışına zarar vererek müracaatçıları “dosyalaştırmakta” bu da ister istemez damgalayıcı ve ön yargılı tutumları tetiklemektedir.

Her ne kadar gruplar arası karşılaştırmada sosyal hizmet alanı çalışanlarının tutumları daha olumlu görülse de elbette bu sonuç onların damgalayıcı ve ön yargılı yaklaşımlarının hiç

var olmadığı manasına gelmez. Kaldı ki damgalama, ön yargı, stereotipleştirme gibi olguların ölçümü oldukça zor olabilmektedir. Nitekim Gül (2012) de “Ayrımcılık, zihinlerdeki varsayımlardan doğar ve bunların ispatı olanaksızdır.” der. Sanghara ve Wilson’ın (2006) yapmış olduğu çalışma da bu görüşü destekler ki cinsel suçlulara ilişkin olumsuz stereotipler hakkında doğrudan sorulan sorularda katılımcılar bu stereotipleri onaylamazken; dolaylı sorulduğunda onaylamışlardır. Dolayısıyla çalışmamızda verilen cevaplarda da yanlışlık olma ihtimali bulunmaktadır.

Bu çalışma İstanbul’da dezavantajlı durumda olan bireylerin “ilk başvuru noktası” olarak bilinen merkezlerde çalışan; sosyal çalışmacılar, psikologlar, psikolojik danışmanlar, sosyologlar, öğretmenler ve çocuk gelişimcilerden oluşan sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimlerini ve suçlulara yönelik algılarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bilgimiz dahilinde daha önce sosyal hizmet alanı çalışanlarının genel damgalama eğilimlerini ve suçlulara yönelik algılarını ölçen bir çalışmaya rastlanmamıştır ki bu açıdan araştırmamızın hem konuya dair farkındalığı ve dikkati arttırmak adına önemli olduğu hem de çalışanların damgalayıcı ve ön yargılı tutumlarının azaltılması için gerçekleştirilecek olan çalışmalar için önemli bir zemin oluşturacağı düşünülmektedir. COVID-19 pandemisi nedeniyle verilerin online platformlar aracılığıyla toplanmış olması ve tutumları ölçmek amacıyla kullanılan ölçeklerin doğrudan sorular içermesi ise katılımcıların verdikleri cevaplarda yanlışlık olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir ki ayrımcılık ve ötekileştirme normal kabul edildiği ve çoğu zaman dolaylı yollarla gerçekleştiği için tespit edilmesi zordur.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada sosyal hizmet alanı çalışanlarının damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının bazı sosyodemografik değişkenler bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra -suçlular da dahil olmak üzere- karşılaştıkları gruplara “sağaltıcı” yaklaşımla mesleki müdahalede bulunan bir diğer grup olan sağlık alanı çalışanları, karşılaştırma (kontrol) grubu olarak belirlenmiş; söz konusu algılar gruplar arası düzeyde kıyaslanmak istenmiştir. Bu bağlamda araştırma çıktıları şunlardır:

- 1) Hem sosyal hizmet hem de sağlık alanı çalışanlarının, damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon bulunmuştur.
- 2) Sosyal hizmet alanı çalışanlarının hem damgalama eğilimleri hem de suçlulara yönelik algıları, sağlık çalışanlarına nazaran anlamlı ölçüde daha düşüktür.
- 3) Erkek katılımcıların damgalama eğilimleri kadınlara göre anlamlı ölçüde daha yüksektir.
- 4) Evli katılımcıların hem damgalama eğilimleri hem de suçlulara yönelik algıları bekarlara kıyasla anlamlı ölçüde daha yüksektir.
- 5) Alanda 6 yıl ve üzeri tecrübesi olan katılımcıların suçlulara yönelik algıları, 1 ila 5 yıl arası tecrübesi olanlara göre anlamlı ölçüde daha yüksektir.
- 6) Suçlulara aşinalığı olmayan, yani yakın çevreleri içinde suçlu bir kimse bulunmayan bireylerin suçlulara yönelik algıları, yakın çevresinde suçlu bir tanıdığı olan bireylere göre anlamlı ölçüde daha yüksek çıkmıştır.
- 7) Suçlulara dair hiçbir eğitim almamış olan, yani bu konuya ilişkin eğitsel bir farkındalık kazanmamış olan bireylerin suçlulara yönelik algısı anlamlı ölçüde en yüksek iken; yalnızca seminer, panel vb. etkinliklere katılan bireylerde bu algı anlamlı ölçüde en düşüktür.

- 8) Katılımcıların suç mağduriyeti statüleri ne damgalama eğilimleri ne de suçlulara yönelik algıları üzerinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır.
- 9) Yaş, eğitim düzeyi ve meslek grubu değişkenleri, damgalama eğilimi ve suçlulara yönelik algı üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamıştır.

Bilgimiz dahilinde Türkçe literatürde sosyal hizmet alanında çalışanlardan ziyade, öğrenimlerine devam etmekte olan sosyal hizmet öğrencilerinin damgalama eğilimlerinin ve suçlulara yönelik algılarının araştırıldığı çalışmalara rastlanmıştır. Bu açıdan araştırmamızın hem konuya dair farkındalığı ve dikkati arttırmak adına önemli olduğu hem de çalışanların damgalayıcı ve ön yargılı tutumlarının azaltılması için gerçekleştirilecek olan çalışmalar/hizmet içi eğitimler için önemli bir zemin oluşturacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet çalışanları ile gerçekleştirilen çalışmaların, uzmanların herhangi bir dezavantajlı gruba yönelik algısı üzerinde yoğunlaştığı ve başka alanlardaki profesyonellerin bakış açıları ile kıyaslandıkları çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Araştırmanın önemi ve çıktıları bağlamında sunulan öneriler şunlardır:

- Sosyal hizmet alanında çalışan/çalışacak olan kişilere ayrımcılık ve baskı karşısı sosyal hizmet uygulamasının önemine dair hizmetiçi eğitimler/eğitim programları ağırlıklı olarak verilmelidir. Nitekim dezavantajlı bireylere yönelik gerçekleştirilen müdahalelere bireysel önyargılar taşındığında müracaatçının yaşadığı “ötekilik” durumunun daha da kötüleştiği bilinmektedir.
- Suçlulara ilişkin alınan eğitimle beraber suçlulara yönelik ön yargının azaldığı görülmüştür. O halde suçlularla çalışma potansiyeli olan her meslek grubunun adli bilimlere ilişkin temel eğitimlerden geçmesinin, mümkünse adli bilimler açısından bilgili ve donanımlı olmasının önemli olduğu düşünülmektedir.
- Ölçek soruları damgalama ve ön yargıya ilişkin doğrudan sorular içermektedir ve bu yönüyle zihinlerdeki kabul ve varsayımların ürünü olan damgalayıcı ve ön yargılı

tutumların tespiti daha zor gözükmemektedir. Bu çalışma COVID-19 pandemisi nedeniyle çevrimiçi anketler aracılığıyla gerçekleştirilmiş olup sonraki çalışmalarda derinlemesine görüşme yönteminin kullanılması önerilmektedir.

- Suçlulara yönelik müdahalenin “sağaltıcı” kısmında yer alan sosyal hizmet ve sağlık alanı çalışanlarını, damgalama eğilimleri ve suçlulara yönelik algıları bakımından kıyaslayan bu çalışma; doğrudan adli alanda çalışan meslek grupları hedef alınarak da gerçekleştirilebilir. “Cezalandırıcı” yaklaşımın ağırlıkta olduğu, adli sistemin yargı ve infaz süreçlerinde yer alan çalışanların algılarını inceleyen ve “sağaltıcı” yaklaşımı ile bilinen meslek grupları ile kıyas yapan çalışmalar Türkçe literatürdeki bir başka açığı kapayacaktır.
- Çalışmamızda herhangi bir suçtan ötürü mağduriyet yaşamış olmak ne damgalama eğilimini ne de suçlulara yönelik algıyı anlamlı bir biçimde etkilemiştir. Literatür tarandığında ise suç mağduriyeti değişkeninin, bireylerin algılarını çeşitli biçimlerde etkilediği görülmektedir. Daha sağlıklı yorumlar yapılabilmesi için bu konu hakkındaki çalışmaların artırılması gerekmekte, gerçekleştirilmesi olası çalışmalarda mağduriyete neden olan suçun türü, kişinin suçtan etkilenme düzeyi ve failin kimliğinin/kişiyeye olan yakınlığının da ele alınması önerilmektedir.
- Çalışmada suça aşına olanların, yani sosyal çevreleri içinde suçlu bireylerin bulunduğunu ifade edenlerin suçlulara yönelik ön yargılarının daha az olduğu anlaşılmıştır. Ancak literatür tarandığında dış gruplarla gerçekleşen sosyal temasın oldukça çeşitli sonuçlar verdiği görülmüştür. Burada temasın varlığının ve yokluğunun yanı sıra kurulan ilişkinin kalitesi ve ne derecede rızaya dayalı olduğu da önemli görülmektedir. Bu nedenle ileride gerçekleştirilecek çalışmalarda var olan ilişkinin doğası (zaruri/gönüllü, yakın/uzak gibi) daha detaylı ele alınmalıdır.

Kaynaklar

- Abacı-Yıldız, C. ve Yıldız, H. (2020). Adalet Mekanizmasında Sosyal Çalışma Görevlilerinin Roller ve Hukuki Statüsü. D. Elitez ve M. B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (3. Baskı, s. 25-40) içinde. Nobel Yayınevi.
- Acar, G., Demir, A., Görmez, D. & Keser, İ. (2015). Aile ve Çocuk Suçluluğu İlişkisi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 3rd National Congress of Child Development and Education (International Participations) (Congress Book),. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hsbfid/issue/7893/103926>
- Acar, H. (1999). Radikal Sosyal Hizmet. *Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan-Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 004, 94-98.
- Acar, H. ve Çamur-Duyan, G. (2003). Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 1-19.
- Acar, H., İçağasıoğlu-Çoban, A., Polat, G. (2017). *Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma*. İoanna Kuçuradi, Neşe Şahin Taşgın (Ed.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Acaroğlu, T. (1969). İlk Halk Okulu: Darüşşafaka. 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.earsiv.sehir.edu.tr> adresinden erişildi.
- AÇSHB, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *2020 Yılı Performans Programı*. Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/36577/2020-yili-performans-programi-ocak-2020.pdf>
- Adjorlolo, S., Abdul-Nasiru, I., Chan, H. C. ve Bambi, L. E. (2018). Mental Health Professionals' Attitudes Toward Offenders with Mental Illness (Insanity Acquittes) in Ghana. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(3), 629-654. <https://doi.org/10.1177%2F0306624X16666802>
- Adler-Nissen, R. (2014). Stigma Management in International relations: Transgressive Identities, Norms, and Order in International Society. *International Organization*, 68(1), 143–176. <https://doi.org/10.1017/S0020818313000337>
- Afyonoğlu, M. F. ve Buz, S. (2021). Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Suriyelilere Yönelik Tutumu: Yedi Bölgede Yedi İl Örnekleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1283-1304.
- Agnew, R., Matthews, S. K., Bucher, J., Welcher, A. N., & Keyes, C. (2008). Socioeconomic Status, Economic Problems, and Delinquency. *Youth & Society*, 40(2), 159–181. <https://doi.org/10.1177/0044118X08318119>
- Akkoca, Y. (2019). *The Role of Personality Characteristics on the Relationship Between Tendency of Stigmatization and Organizational Commitment: A Research on Academic Staff*. (PHD Thesis). Ankara Yıldırım Beyazıt University, The Institute Of Social Sciences, Ankara.
- Alcock, P. (1997). *Understanding Poverty*. London: Macmillan

Allen, P. D., Cherry, K. E., & Palmore, E. (2009). Self-reported Ageism in Social Work Practitioners and Students. *Journal of Gerontological Social Work*, 52(2), 124-134. <https://doi.org/10.1080/01634370802561927>

Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, UK: Addison-Wesley

Alptekin, K., Topuz, S., ve Zengin, O. (2017). Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor? *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(2), 50-69.

Alston, M. (2018). Working with Women: Gender-sensitive Social Work Practice. M. Alston, S. Mccurdy ve J. Mckinnon (Ed.), *Social Work: Fields of Practice içinde* (s. 3-18). Oxford University Press.

Anastario, M., Shehab, N., & Lawry, L. (2009). Increased Gender-based Violence Among Women Internally Displaced in Mississippi 2 Years Post-Hurricane Katrina. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 3(1), 18-26. doi:10.1097/DMP.0b013e3181979c32

Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Künüroğlu, M., Çaça, M., Özislam, M. E. ve Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 122-132.

APA, 1968. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, (DSM-ii). American Psychiatric Association, Washington, D.C.

APA, 2013. The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM 5. American Psychiatric Publishing, Washington, DC.

Arabacı, L. B., Dagli, D. A., Tas, G., & Arslan, A. B. (2020). Stigmatization and Social Functioning Levels of Patients With Alcohol Use Disorders. *Journal of Addictions Nursing*, 31(4), 295-301.

Arboleda-Flórez, J. (2002). What causes stigma? *World Psychiatry Association*, 1(1), 25–26. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1489829/>

Aronson, E., Wilson, T. D. ve Sommers, S. R. (2019). *Social Psychology* (10. Baskı). Pearson.

Artan, T. (2011). *Yeni Yerel Yönetim Yapılanmasında Sosyal Hizmetler: İstanbul Örneği*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Aslan, A., Cambaz, H. Z. ve Karasu, S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Algı ve Görüşlerine Yönelik Bir Nitel Araştırma. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 1(3), 472-489. <https://doi.org/10.33723/rs.437435>

Austin, A., & Goodman, R. (2017). The Impact of Social Connectedness and Internalized Transphobic Stigma on Self-Esteem Among Transgender and Gender Non-Conforming Adults. *Journal of Homosexuality*, 64(6), 825-841. <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1236587>

Ayan-Ceyhan, M. (2015). Engelli Ayrımcılığıyla Mücadele: Sahadan Anlatılar ve Gözlemler K. Çayır, M. Soran & M. Ergün (Der.), *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler içinde* (s. 109-124). İstanbul: Karekök.

Ayar, D., Bektas, M., Ünalp, A., Edizer, S., Yalçintuğ, F. M., & Güdeloğlu, E. (2020). The association between seizure self-efficacy of children with epilepsy and the perceived stigma. *Epilepsy & Behavior*, 110, 107141. <https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2020.107141>

Aytekin, H. (2006). *1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Backwith, D. (2015). *Social work, Poverty and Social Exclusion*. Maidenhead: Open University Press.

Barker, R. L., & Branson, D. M. (2014). *Forensic Social Work: Legal Aspects of Professional Practice* (2. Baskı). Routledge.

Barker, R.L. (1995). *The Social Work Dictionary* (Third Edition). Washington, DC: NASW Press.

Barmaki, R. (2019). On the Origin of “Labeling” Theory in Criminology: Frank Tannenbaum and the Chicago School of Sociology. *Deviant Behavior*, 40(2), 256-271. <https://doi.org/10.1080/01639625.2017.1420491>

Barney, L. J., Griffiths, K. M., Jorm, A. F., & Christensen, H. (2006). Stigma About Depression and Its Impact on Help-Seeking Intentions. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(1), 51–54. <https://doi.org/10.1080/j.1440-1614.2006.01741.x>

Barry, C. L., Huskamp, H. A. ve Goldman, H. H. (2010). A Political History of Federal Mental Health and Addiction Insurance Parity. *The Milbank Quarterly*, 88(3), 404-433. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0009.2010.00605.x>

Becker, G., & Arnold, R. (1986). Stigma as a Social and Cultural Construct. *The Dilemma of Difference: A Multidisciplinary View of Stigma* (1. Baskı, s. 39-57) içinde. Plenum Press, New York

Becker, H. S. (2019). *Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması* (4. Baskı). (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, Çev.). Heretik Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1963).

Bernburg, J. G. (2019). Labeling Theory. M. Krohn, N. Hendrix, G. Penly Hall, A. Lizotte (Ed.) *Handbook on Crime and Deviance. Handbooks of Sociology and Social Research* içinde (s. 179-196). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-20779-3_10

Bernburg, J. G., Krohn, M. D., ve Rivera, C. J. (2006). Official Labeling, Criminal Embeddedness, and Subsequent Delinquency: A Longitudinal Test of Labeling Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43(1), 67–88. <https://doi.org/10.1177/0022427805280068>

Bos, A. E. R., Pryor, J. B., Reeder, G. D. ve Stutterheim, S. E. (2013). Stigma: Advances in Theory and Research. *Basic and Applied Social Psychology*, 35(1), 1–9. <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746147>

Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge University Press.

Braman, D. (2007). *Doing Time on the Outside: Incarceration and Family Life in Urban America*. Dearborn: University of Michigan Press.

- Brohan, E., Slade, M., Clement, S., & Thornicroft, G. (2010). Experiences of Mental Illness Stigma, Prejudice and Discrimination: A Review of Measures. *BMC Health Services Research*, 10(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-10-80>
- Brouwers, E. P. M. (2020). Social stigma is an underestimated contributing factor to unemployment in people with mental illness or mental health issues: position paper and future directions. *BMC Psychology*, 8(36), 1-7. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00399-0>
- Brown, C., Conner, K. O., Copeland, V. C., Grote, N., Beach, S., Battista, D. ve Reynolds III, C. F. (2010). Depression Stigma, Race, and Treatment Seeking Behavior and Attitudes. *Journal of Community Psychology*, 38(3), 350-368. <https://doi.org/10.1002/jcop.20368>
- Brown, R. (2010). *Prejudice: Its Social Psychology*. (2. Baskı). John Wiley & Sons.
- Brown, S. (1999). Public Attitudes Toward the Treatment of Sex Offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 4(2), 239-252. <https://doi.org/10.1348/135532599167879>
- Brownell, P., & Roberts, A. R. (2002). A Century of Social Work in Criminal Justice and Correctional Settings. *Journal of Offender Rehabilitation*, 35(2), 1-17. https://doi.org/10.1300/J076v35n02_01
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 53-61.
- Buz, S., Düzyurt, K., & Sağlam, M. (2015). Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 7-30.
- Can, G., & Tanrıverdi, D. (2015). Social Functioning and Internalized Stigma in Individuals Diagnosed with Substance Use Disorder. *Archives of Psychiatric Nursing*, 29(6), 441-446. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2015.07.008>
- Cankurtaran, Ö., ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-160.
- Cape, G. S. (2003). Addiction, stigma and movies. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 107(3), 163-169. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2003.00075.x>
- Carrick, K. R. (2010). *A Comparison Among Healthcare Students at the University of Pittsburgh in Attitudes About Lesbians and Gay men and Support for Lesbian and Gay Human Rights* (PhD Thesis). University of Pittsburgh.
- Ceylan, H. ve Öksüz, M. (2015). Sosyal Hizmet Lisans Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39).
- Chonody, J. M. ve Wang, D. (2014). Ageism Among Social Work Faculty: Impact of Personal Factors and Other “isms”. *Gerontology & Geriatrics Education*, 35(3), 248-263. <https://doi.org/10.1080/02701960.2013.854207>

Chonody, J. M., Webb, S. N., Ranzijn, R., & Bryan, J. (2014). Working with Older Adults: Predictors of Attitudes Towards Ageing in Psychology and Social Work Students, Faculty, and Practitioners. *Australian Psychologist*, 49(6), 374-383. <https://doi.org/10.1111/ap.12056>

Church II, W. T., Baldwin, J., Brannen, D. N., & Clements, C. B. (2009). An Exploratory Study of Social Work Students' Attitudes Toward Mentally Ill Offenders. *Best Practices in Mental Health*, 5(2), 29-39.

Cılga, İ. (2001). Türkiye'de İnsan ve Toplum Sorunları Karşısında "Sosyal Hizmet". *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan* (s. 47-59). içinde Ankara: HÜ SHYO Yayınları.

Cikara, M. ve Van Bavel, J. J. (2014). The Neuroscience of Intergroup Relations: An Integrative Review. *Perspectives on Psychological Science*, 9(3), 245-274. <https://doi.org/10.1177/1745691614527464>

Clear, T. R., Rose, D. R., & Ryder, J. A. (2001). Incarceration and the Community: The Problem of Removing and Returning Offenders. *Crime & Delinquency*, 47(3), 335-351. <https://doi.org/10.1177/0011128701047003003>

Colvin, M., Cullen, F. T., & Ven, T. V. (2002). Coercion, Social Support, and Crime: An Emerging Theoretical Consensus. *Criminology*, 40(1), 19-42. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2002.tb00948.x>

Congar, K. (2020). "Yeni Zelanda'da camilere terör saldırısının yıl dönümü; Başbakan Ardern'den 'toplum değişti' mesajı". 8 Ocak 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/03/13/yeni-zelanda-camilere-teror-saldirisi-yil-donumu-basbakan-ardern-toplum-degisti-cuma-namaz> adresinden erişildi.

Corrigan, P. W. (2004). Enhancing Personal Empowerment of People with Psychiatric Disabilities. *American Rehabilitation*, 28(1), 10-21.

Corrigan, P. W. (2011). Best Practices: Strategic Stigma Change (SSC): Five Principles for Social Marketing Campaigns to Reduce Stigma. *Psychiatric Services*, 62(8), 824-826. https://doi.org/10.1176/ps.62.8.pss6208_0824

Corrigan, P. W. ve Rao, D. (2012). On the Self-Stigma of Mental Illness: Stages, Disclosure, and Strategies for Change. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 57(8), 464-469. <https://doi.org/10.1177/00070674371205700804>

Corrigan, P. W. ve Watson, A. C. (2002). Understanding the Impact of Stigma on People with Mental Illness. *World Psychiatry*, 1(1), 16-20.

Corrigan, P. W., & Miller, F. E. (2004). Shame, blame, and contamination: A review of the impact of mental illness stigma on family members. *Journal of Mental Health*, 13(6), 537-548. <https://doi.org/10.1080/09638230400017004>

Corrigan, P. W., Druss, B. G., ve Perlick, D. A. (2014). The Impact of Mental Illness Stigma on Seeking and Participating in Mental Health Care. *Psychological Science in the Public Interest*, 15(2), 37-70. <https://doi.org/10.1177/1529100614531398>

Corrigan, P. W., Green, A., Lundin, R., Kubiak, M. A., & Penn, D. L. (2001). Familiarity with and Social Distance From People who Have Serious Mental Illness. *Psychiatric Services*, 52(7), 953-958. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.52.7.953>

Corrigan, P. W., Kerr, A. ve Knudsen, L. (2005). The Stigma of Mental Illness: Explanatory Models and Methods for Change. *Applied and Preventive Psychology*, 11(3), 179-190. <https://doi.org/10.1016/j.appsy.2005.07.001>

Corrigan, P. W., Larson, J. E. ve Ruesch, N. (2009). Self-Stigma and the “Why Try” Effect: Impact on Life Goals and Evidence-Based Practices. *World Psychiatry*, 8(2), 75-81. <https://dx.doi.org/10.1002%2Fj.2051-5545.2009.tb00218.x>

Corrigan, P. W., Watson, A. C., Heyrman, M. L., Warpinski, A., Gracia, G., Slopen, N., ve Hall, L. L. (2005). Structural Stigma in State Legislation. *Psychiatric Services*, 56(5), 557-563. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.56.5.557>

Couture, S. ve Penn, D. (2003). Interpersonal Contact and the Stigma of Mental Illness: A Review of the Literature. *Journal of Mental Health*, 12(3), 291-305. <https://doi.org/10.1080/09638231000118276>

Covarrubias, I. ve Han, M. (2011). Mental Health Stigma About Serious Mental Illness Among MSW Students: Social Contact and Attitude. *Social Work*, 56(4), 317-325. <https://doi.org/10.1093/sw/56.4.317>

Cozzarelli, C., Wilkinson, A. V., & Tagler, M. J. (2001). Attitudes Toward the Poor and Attributions for Poverty. *Journal of Social Issues*, 57(2), 207-227. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00209>

Crocker, J., Major, B., ve Steele, C. (1998). Social Stigma. D. T. Gilbert ve S. T. Fiske (Ed.), *The Handbook of Social Psychology* (s. 504-553) içinde. Boston, MA: McGraw-Hill

Cullen, F. T. (2005). The Twelve People Who Saved Rehabilitation: How The Science of Criminology Made a Difference. *Criminology*, 43(1), 1-42. <https://doi.org/10.1111/j.0011-1348.2005.00001.x>

Çam, O., ve Bilge, A. (2013). Türkiye’de Ruhsal Hastalığa/Hastaya Yönelik İnanç, Tutum ve Damgalama süreci: SistematiK Derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 91-101.

Çamur-Duyan, G. (2010). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum*, 6(22), 19-29.

Çengelci, E. (1991). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'na Hukuki Yönden Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2-3), 1-17.

Çizakça, M. (2006). Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları. *Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet*. Ed. Aydın, D. vd. İstanbul: TÜSEV Yayını. 21-32.

Danışoğlu, E. (1987). Sosyal Hizmet Açısından Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Planlı Dönemde Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(1), 1-16.

Darling, R. ve Atav, A. S. (2019). Attitudes Toward Obese People: A Comparative Study of Nursing, Education, and Social Work Students. *Journal of Professional Nursing*, 35(2), 138-146. <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2018.07.009>

Darüşşafaka Cemiyeti. (t.y.). Tarihçe. 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.darussafaka.org/hakimizda/cemiyet/tarihce> adresinden erişildi.

Decker, S. H., Ortiz, N., Spohn, C., & Hedberg, E. (2015). Criminal stigma, race, and ethnicity: The consequences of imprisonment for employment. *Journal of Criminal Justice*, 43(2), 108-121. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2015.02.002>

Degnan, A., Berry, K., Humphrey, C., & Bucci, S. (2021). The relationship between stigma and subjective quality of life in psychosis: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 85, 102003. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102003>

Demirel, P. (2017). *Yetişkin Suçluluğuna Neden Olan Sosyoekonomik Faktörler*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı Temel Kavram ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 123-144.

Demski, R. M. ve McGlynn, R. P. (1999). Fear or Moral Indignation? Predicting Attitudes Toward Parolees. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(10), 2024-2058. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb02294.x>

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, RG. 10.11.2021, S. 31655. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39039&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>

Deniz, B. ve Öztas, S. (2020). Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 558-580. DOI:10.29000/rumelide.752512.

Deran, E. (2017). *Çocuk Refahı Alanında Çalışan Meslek Elemanlarının Toplumsal Cinsiyet Konusundaki Tutum ve Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dickerson, S. S., & Kemeny, M. E. (2004). Acute Stressors and Cortisol Responses: A Theoretical Integration and Synthesis of Laboratory Research. *Psychological Bulletin*, 130(3), 355-391. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.130.3.355>

Dinos, S., Stevens, S., Serfaty, M., Weich, S., & King, M. (2004). Stigma: the feelings and experiences of 46 people with mental illness: qualitative study. *The British Journal of Psychiatry*, 184(2), 176-181. <https://doi.org/10.1192/bjp.184.2.176>

Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. Palgrave MacMillan, Houndmills, Basingstoke, UK.

Dovidio, J. F., Hewstone, M., Glick, P., ve Esses, V. M. (2010). Prejudice, Stereotyping and Discrimination: Theoretical and Empirical Overview. *Prejudice, Stereotyping and Discrimination* (s. 3-28) içinde. SAGE.

Dowler, K. (2003). Media Consumption and Public Attitudes Toward Crime and Justice: The Relationship Between Fear of Crime, Punitive Attitudes, and Perceived Police Effectiveness. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 10(2), 109–126.

Dulmus, C. N., ve Sowers, K. M. (2012). *The profession of social work: Guided by history, led by evidence*. ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com>

Dursun, H. (1997). Damgalama Teorisi ve Suç. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 3(4), 309-322.

Duyan, V., Tuncay, T., Sevin, Ç. ve Erbay, E. (2011). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eşcinselliğe Yönelik Tutumları: Bir Atölye Eğitiminin Etkileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 7-18.

Earnshaw, V. A., Smith, L. R., Chaudoir, S. R., Amico, K. R., & Copenhaver, M. M. (2013). HIV Stigma Mechanisms and Well-Being Among PLWH: A Test of the HIV Stigma Framework. *AIDS and Behavior*, 17(5), 1785-1795. <https://doi.org/10.1007/s10461-013-0437-9>

Elliott, G. C., Ziegler, H. L., Altman, B. M., ve Scott, D. R. (1982). Understanding Stigma: Dimensions of Deviance and Coping. *Deviant Behavior*, 3(3), 275-300. <http://dx.doi.org/10.1080/01639625.1982.9967590>

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesinin Onaylanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı (2009, 14 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı, 27288). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>

Erez, R. (2019). *Toplumda Damgalama Eğilimi ve Hükümlülere Yönelik Sosyal Mesafe ile İlişkili Faktörler*. (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitü, İstanbul.

Erikson, K. T. (1966). *Wayward Puritans: A Study in the Sociology of Deviance*. NY, London, Sidney: Wiley

Erkan, A. R. ve Erkan, G. (1987). Darüleytamlar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(1), 61-68.

Erkan, G. (2003). Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 34-38.

Farrington, D. P. (2010). Family Influences on Delinquency. D. W. Springer ve A. R. Roberts (Ed.), *Juvenile Justice and Delinquency* (s. 203–222). Mass, Jones and Bartlett: Sudbury.

Farrington, D. P., Loeber, R., & Ttofi, M. M. (2012). Risk and Protective Factors for Offending. B. C. Welsh ve D. P. Farrington (Ed.), *The Oxford Handbook of Crime Prevention* (s. 46-69) içinde Oxford University Press.

Ferguson, H., Disney, T., Warwick, L., Leigh, J., Cooner, T. S., & Beddoe, L. (2021). Hostile relationships in social work practice: anxiety, hate and conflict in long-term work with involuntary service users. *Journal of Social Work Practice*, 35(1), 19-37. <https://doi.org/10.1080/02650533.2020.1834371>

- Ferguson, K. ve Ireland, C. (2006). Attitudes Towards Sex Offenders and the Influence of Offence Type: A Comparison of Staff Working in A Forensic Setting and Students. *The British Journal of Forensic Practice*, 8(2), 10-19. <https://doi.org/10.1108/14636646200600009>
- Fine, M., ve Asch, A. (1988). Disability Beyond Stigma: Social Interaction, Discrimination, and Activism. *Journal of Social Issues*, 44(1), 3-21.
- Fredriksen-Goldsen, K. I., Woodford, M. R., Luke, K. P., & Gutiérrez, L. (2011). Support of Sexual Orientation and Gender Identity Content in Social Work Education: Results From National Surveys of US and Anglophone Canadian Faculty. *Journal of Social Work Education*, 47(1), 19-35. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2011.200900018>
- Frost, D. M. (2011). Social Stigma and Its Consequences for the Socially Stigmatized. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(11), 824-839. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2011.00394.x>
- Garcia-Moreno, C., Heise, L., Jansen, H. A., Ellsberg, M., & Watts, C. (2005). Violence Against Women. *Science*, 310(5752), 1282-1283.
- Ge  ler-Piltz, B. (2006). Historische Verortung: Von der Sozialen Diagnose zum Clinical Social Work. *Klinische Sozialarbeit*, 2, 7-11.
- Gennetian, L. A., Sanbonmatsu, L., Katz, L. F., Kling, J. R., Sciandra, M., Ludwig, J., Duncan, G. J. ve Kessler, R. C. (2012). The Long-Term Effects of Moving to Opportunity on Youth Outcomes. *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, 14(2), 137-168.
- George, D. ve Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 update* (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Gerlinger, G., Hauser, M., De Hert, M., Lacluyse, K., Wampers, M. ve Correll, C. U. (2013). Personal Stigma in Schizophrenia Spectrum Disorders: A Systematic Review of Prevalence Rates, Correlates, Impact and Interventions. *World Psychiatry*, 12(2), 155-164. <https://doi.org/10.1002/wps.20040>
- Girli, A., Sarı, H. Y., Kırkım, G. ve Narin, S. (2016). University Students' Attitudes Towards Disability and Their Views on Discrimination. *International Journal of Developmental Disabilities*, 62(2), 98-107. <https://doi.org/10.1179/2047387715Y.0000000008>
- Glaser, D. (1969). *The Effectiveness of a Prison and Parole System*. Indianapolis: Bobb-Merrill.
- Goffman, E. (2021). *Damga:  rselenmi  Kimli in  dare Edili i  zerine Notlar* (6. Baskı). ( . Geni , L.  nsaldı, S. N. A ırnaslı,  ev.). Heretik Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1963).
- Goode, E. ve Ben-Yehuda, N. (2009). *Moral Panics: The Social Construction of Deviance* (2. Baskı). Wiley-Blackwell.
- Gökçearsan- ift i, E. (2019). Sokak Sosyal Hizmeti ve Adli Sosyal Hizmet. H. H. Taylan ve S. Saruç (Ed.), *Adli Sosyal Hizmetin Tanımlanması ve Tarihsel Gelişimi* içinde. Anadolu Üniversitesi.
- Göksu, T. ve Karakaya, M. (2009). Polisin Sapma Davranışlarının Etiketleme Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(4), 27-43.

- Gönültaş, B. M. ve Öztürk, M. (2020). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Suçlulara Yönelik Algılarının Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 477-499. <https://doi.org/10.33417/tsh.659369>
- Gönültaş, M. B. (2020). Adli Sosyal Hizmet: Adalet Mekanizmasındaki Yeri ve Önemi. D. Elitez ve M. B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (3. Baskı, s. 2-14) içinde. Nobel Yayınevi.
- Gönültaş, M. B., Öztürk, M. Zeyrek-Rios, E. Y., Kanak, M. ve Demir, E. (2019). Perceptions Toward Criminals Scale: The Reliability and Validity Analyses/Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(Ek Sayı 1): 41-47.
- Green, J. W. (1995). *Cultural Awareness in the Human Services: A Multi-Ethnic Approach*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Greenwood, P. (2008). Prevention and Intervention Programs for Juvenile Offenders. *The Future of Children*, 18(2), 185–210. <http://www.jstor.org/stable/20179984>
- Gül, İ. I. (2012). Hukukta Ayrımcılık Yasağı. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (s. 117-133). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Güngör, H. (2013). *Okul Yönetici ve Öğretmenlerinin Damgalama Eğilimleri ve Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Güven, D. (2018). 6-7 Eylül Olayları: Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve stratejileri Bağlamında (7. Baskı). İletişim Yayınları.
- Haider-Markel, D. P., & Joslyn, M. R. (2008). Beliefs About the Origins of Homosexuality and Support For Gay Rights: An Empirical Test of Attribution Theory. *Public Opinion Quarterly*, 72(2), 291-310.
- Hammett, T. M., Roberts, C. ve Kennedy, S. (2001). Health-Related Issues in Prisoner Reentry. *Crime & Delinquency*, 47(3), 390-409. <https://doi.org/10.1177%2F0011128701047003006>
- Hardcastle, L., Bartholomew, T., & Graffam, J. (2011). Legislative and Community Support for Offender Reintegration in Victoria. *Deakin Law Review*, 16(1), 111-132.
- Harding, D. J. (2003). Jean Valjean's Dilemma: The Management of Ex-Convict Identity in the Search for Employment. *Deviant Behavior*, 24(6), 571-595. <https://doi.org/10.1080/713840275>
- Hartini, N., Fardana, N. A., Ariana, A. D. ve Wardana, N. D. (2018). Stigma Toward People with Mental Health Problems in Indonesia. *Psychology Research and Behavior Management*, 11, 535–541. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S175251>
- Hatzenbuehler, M. L., Keyes, K. M. ve Hasin, D. S. (2009). State-Level Policies and Psychiatric Morbidity in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations. *American Journal of Public Health*, 99(12), 2275-2281.

- Hawke, L. D., Parikh, S. V., & Michalak, E. E. (2013). Stigma and bipolar disorder: A review of the literature. *Journal of Affective Disorders*, 150(2), 181-191. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2013.05.030>
- Heider, F., (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. John Wiley & Sons: New York.
- Heise, L., Ellsberg, M., & Gottemoeller, M. (1999). Ending Violence Against Women. *Population Reports*, 27(4), 1.
- Herek, G. M. (1999). AIDS and Stigma. *American Behavioral Scientist*, 42(7), 1106–1116. <https://doi.org/10.1177/0002764299042007004>
- Herek, G. M. (2007). Confronting Sexual Stigma and Prejudice: Theory and Practice. *Journal of Social Issues*, 63(4), 905-925.
- Herek, G. M. (2009). Hate Crimes and Stigma-Related Experiences Among Sexual Minority Adults in the United States: Prevalence Estimates From a National Probability Sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(1), 54–74. <https://doi.org/10.1177/0886260508316477>
- Herek, G. M., Gillis, J. R., & Cogan, J. C. (2015). Internalized Stigma Among Sexual Minority Adults: Insights From a Social Psychological Perspective. *Stigma and Health*, 1(S), 18–34. <https://doi.org/10.1037/2376-6972.1.S.18>
- Hering, S. (2017). Comparing East and West: A flashback on the history of comparative research in social work. *European Journal of Social Work*, 20(6), 801–810. <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1318263>
- Hicks, S. (2015). Social work and gender: An argument for practical accounts. *Qualitative Social Work*, 14(4), 471-487.
- Hirschfield, P. J. ve Piquero, A. R. (2010). Normalization and Legitimation: Modeling Stigmatizing Attitudes Toward Ex-Offenders. *Criminology*, 48(1), 27-55. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00179.x>
- Hogg, M. A. (1993). Group Cohesiveness: A Critical Review and Some New Directions. *European Review of Social Psychology*, 4(1), 85-111. <https://doi.org/10.1080/14792779343000031>
- Hogg, M. A. (2016). Social Identity Theory. S. McKeown, R. Haji, N. Ferguson (Ed.), *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory*. (s. 3-17) içinde. Peace Psychology Book Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29869-6_1
- Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1998). *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203135457>
- Hogg, M. A., ve Vaughan, G. M. (2011). *Social Psychology* (6. Baskı). Pearson Education.
- Hogue, T. E. ve Peebles, J. (1997). The Influence of Remorse, Intent and Attitudes Toward Sex Offenders on Judgments of A Rapist. *Psychology, Crime and Law*, 3(4), 249-259. <https://doi.org/10.1080/10683169708410821>

IFSW. (2014). *What Is Social Work: Global Definition of Social Work*. Ekim 27, 2020 tarihinde International Federation of Social Workers Web Page: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> adresinden erişildi.

International Rescue Committee (IRC) and Global Women's Institute (GWI). (2015) Responding to Typhoon Haiyan: Women and Girls Left Behind. A study on violence against women and girls prevention and mitigation in the response to Typhoon Haiyan. 6 Ağustos 2021 tarihinde <https://globalwomensinstitute.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs1356/f/downloads/REPORT%20Responding%20to%20Typhoon%20Haiyan%20-%20women%20and%20girls%20left%20behind.pdf> adresinden erişildi.

Işıksan, V. (2006). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Aileler ve Sosyal Hizmet. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, (1), 28-46.

Işıksan, V. (2007). Kanseri ve Sosyal Destek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 15-29.

İçağasıoğlu-Çoban, A. (2006). Yoksulluğun Aile Sistemi Üzerindeki Etkileri ve Yoksul Ailelere İlişkin Sosyal Hizmet Müdahalesi. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler*. I, s. 196-205. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

İçli, T., Arslan, Z., Başpınar, T., Bahtiyar, M., Dinler, V., Altay, A. (2007). *Türkiye'nin Suçlu Profili: Cezaevlerinde Bulunan Hükümlülerin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Özellikleri Projesi*, Polis Akademisi Başkanlığı-TÜBİTAK, Ankara. http://veyseldinler.com/wp-content/uploads/2018/08/uvr_101123.pdf adresinden erişildi.

İlyasoğlu, A. (2009, Mart-Nisan). Etiket ve Damgalama. *Psikeart*, 2, 42-45.

Jaspal, R. (2011). Caste, Social Stigma and Identity Processes. *Psychology and Developing Societies*, 23(1), 27-62. <https://doi.org/10.1177/097133361002300102>

Johnson, R. M., Alvarado, R. E., & Rosinger, K. O. (2021). What's the "Problem" of Considering Criminal History in College Admissions? A Critical Analysis of "Ban the Box" Policies in Louisiana and Maryland. *The Journal of Higher Education*, 92(5), 704-734. <https://doi.org/10.1080/00221546.2020.1870849>

Jones, D. S. (2020). History in a Crisis - Lessons for Covid-19. *New England Journal of Medicine*, 382(18), 1681-1683.

Jones, L. (1994). Direct Service Workers' Attitudes Toward Employment, Unemployment, and Client's Problems. *Journal of Social Service Research*, 19(1-2), 161-179. https://doi.org/10.1300/J079v19n01_09

Kağıtçıbaşı, Ç., ve Cemalcılar, Z. (2016). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş* (18. Baskı). Evrim Yayınevi.

Kahraman-Güloğlu, F. ve Kala, E. S. (2020). Toplumsal Bir Olgu Olarak Engellilik ve Türk Hukuk Sistemine Yansımaları. F. Kahraman-Güloğlu ve E. S. Kala (Ed.), *Disiplinlerarası Sosyal Hizmet Çalışmaları- 1 kitabı* içinde (s. 59-82). Bursa: Ekin Basım Yayın.

Karataş, K. (1999). Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri. *Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan-Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 004, 33-43.

Karataş, K. ve Erkan, G. (2005). Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 017, 112-133.

Karataş, K. ve Tufan, B. (2006). Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler*. I, s. 15-25. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Karataş, S., & Buzlu, S. (2018). Transseksüel Bireylerin Sağlık Hizmeti Almada Yaşadıkları Güçlükler. *Lectio Scientific*, 2(2), 70-81.

Karatay, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi *Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kattari, S. K., Lavery, A., & Hasche, L. (2017). Applying a social model of disability across the life span. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 27(8), 865-880. <https://doi.org/10.1080/10911359.2017.1344175>

Kaya, T. (2017). Yerleşim Evleri ve Göçmenden Vatandaşa: Hull House Örneği. *İnsan Hakları Yıllığı*, 35, 79-95.

Kayma, D. ve Çetinkaya-Büyükbodur, A. (2020). Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Özgeçmiş Özellikleri ile Damgalama (Stigma) Eğilimleri Arasındaki İlişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>

Keene, D. E., Smoyer, A. B., & Blankenship, K. M. (2018). Stigma, housing and identity after prison. *The Sociological Review*, 66(4), 799-815. <https://doi.org/10.1177/0038026118777447>

Kırlioğlu, M. ve Gencer, T. E. (2020). Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet Dersinin Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Suriyelilere Yönelik Algısına Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1127-1152.

Kızılay. (t.y.). Tarihçemiz. 28 Kasım 2020 tarihinde <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> adresinden erişildi.

Killeen, D. (2008). *Is poverty in the UK a denial of people's human rights?*. York, UK: Joseph Rowntree Foundation.

King, L. L. ve Roberts, J. J. (2017). The Complexity of Public Attitudes Toward Sex Crimes. *Victims & Offenders*, 12(1), 71-89. <https://doi.org/10.1080/15564886.2015.1005266>

Kjelsberg, E., Skoglund, T. H. ve Rustad, A. B. (2007). Attitudes Towards Prisoners, As Reported by Prison Inmates, Prison Employees and College Students. *BMC Public Health*, 7(71), 1-9. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-7-71>

Koç, N. E. ve Duyan, V. (2019). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Kuruluşlarda Görev Yapan Meslek Elemanlarının Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Ankara Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 827-856. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i50781.434394>

Koçu, R. (1966). *İstanbul Ansiklopedisi* (Cilt 8). İstanbul: Koçu Yayınları.

Koşar, N. ve Tufan, B. (1999). Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Genel Bir Bakış. *Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan-Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 004, 1-21.

Kranke, D. A., Floersch, J., Kranke, B. O. ve Munson, M. R. (2011). A Qualitative Investigation of Self-Stigma Among Adolescents Taking Psychiatric Medication. *Psychiatric Services*, 62(8), 893-899. https://doi.org/10.1176/ps.62.8.pss6208_0893

Kritsotakis, G., Galanis, P., Papastefanakis, E., Meidani, F., Philalithis, A. E., Kalokairinou, A. ve Sourtzi, P. (2017). Attitudes Towards People with Physical or Intellectual Disabilities Among Nursing, Social Work and Medical Students. *Journal of Clinical Nursing*, 26(23-24), 4951-4963. <https://doi.org/10.1111/jocn.13988>

Krumer-Nevo, M. (2005). Listening to 'life knowledge': a new research direction in poverty studies. *International Journal of Social Welfare*, 14(2), 99-106.

Kurzban, R., & Leary, M. R. (2001). Evolutionary Origins of Stigmatization: The Functions of Social Exclusion. *Psychological Bulletin*, 127(2), 187-208.

Kut, S. (1983). Sosyal Hizmet Eğitiminde 22 Yıl. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 1(1), 1-13.

Kut, S. (1987). Sosyal Hizmet Eğitiminin Teroik Temeli. *H.Ü. SHYO Dergisi*, 17-24.

La Vigne, N., Davies, E., Palmer, T., & Halberstadt, R. (2008). *Release Planning for Successful Reentry: A Guide for Corrections, Service Providers, and Community Groups* (Urban Institute Justice Policy Center Research Report September 2008). Washington, DC: The Urban Institute.

Lakner, C., Yonzan, N., Gerszon Mahler, D., Castaneda Aguilar, R. A. ve Wu, H. (2021). "Updated Estimates of the Impact of COVID-19 on Global Poverty: Looking Back at 2020 and the Outlook for 2021." *Voices* (blog), World Bank. 22 Ocak 2021 tarihinde <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-looking-back-2020-and-outlook-2021> adresinden erişildi.

Lambert, E. G., Pasupuleti, S. ve Allen, R. I. (2005). Punishment and Rehabilitation Views of Social Work Majors and Non-Social Work Students: An Exploratory Study. *Journal of the South Carolina Academy of Science*, 3(1), 31-42.

Lauber, C., Nordt, C., Braunschweig, C., ve Rössler, W. (2006). Do Mental Health Professionals Stigmatize Their Patients? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 113, 51-59. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2005.00718.x>

LeBel, T. P. (2008). Perceptions of and Responses to Stigma. *Sociology Compass*, 2(2), 409-432. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2007.00081.x>

- LeBel, T. P. (2012). Invisible Stripes? Formerly Incarcerated Persons' Perceptions of Stigma. *Deviant Behavior*, 33(2), 89–107. <https://doi.org/10.1080/01639625.2010.538365>
- Lee, H. (2014). *Bülbülü Öldürmek*. (1. Baskı). (Ü. İnce, Çev.). Sel Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 1960).
- Lee, S., Lee, M. T., Chiu, M. Y. ve Kleinman, A. (2005). Experience of Social Stigma by People with Schizophrenia in Hong Kong. *The British Journal of Psychiatry*, 186(2), 153-157. <https://doi.org/10.1192/bjp.186.2.153>
- Lemert, E. M., (1951). *Social Pathology; A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*, New York: McGraw Hill.
- Lemert, E. M., (1967). *Human Deviance, Social Problems and Social Control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Lengermann, P. M. and Niebrugge-Brantley, J. (2002). Back to the Future: Settlement Sociology, 1885–1930. *The American Sociologist*, 33(3), 5-20.
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2006). Stigma and its public health implications. *The Lancet*, 367(9509), 528-529.
- Link, B. G., Struening, E. L., Neese-Todd, S., Asmussen, S., & Phelan, J. C. (2001). Stigma as a Barrier to Recovery: The Consequences of Stigma for the Self-Esteem of People With Mental Illnesses. *Psychiatric Services*, 52(12), 1621-1626. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.52.12.1621>
- Link, B. G., ve Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 363-385.
- Lippmann, W. (2015). *Public Opinion*. Macmillan Company. (Orijinal eserin basım tarihi 1921).
- Lipsey, M. W., & Cullen, F. T. (2007). The Effectiveness of Correctional Rehabilitation: A Review of Systematic Reviews. *Annu. Rev. Law Soc. Sci.*, 3, 297-320. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.3.081806.112833>
- Lipsey, M. W., Chapman, G. L., & Landenberger, N. A. (2001). Cognitive-Behavioral Programs for Offenders. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 578(1), 144-157. <https://doi.org/10.1177%2F000271620157800109>
- Lister, R. (2005). Poverty and Social Justice: Recognition and Respect. *Third Bevan Foundation Annual Lecture*, Tredegar: Bevan Foundation. 2 Şubat 2021 tarihinde <https://www.bevanfoundation.org/wp-content/uploads/2011/12/Ruth-Lister-2004.pdf> adresinden erişildi.
- Livingston, J. D. ve Boyd, J. E. (2010). Correlates and Consequences of Internalized Stigma for People Living with Mental Illness: A Systematic Review and Meta-analysis. *Social Science & Medicine*, 71(12), 2150-2161. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.09.030>
- Livingston, J. D., Milne, T., Fang, M. L., & Amari, E. (2012). The Effectiveness of Interventions for Reducing Stigma Related to Substance Use Disorders: A Systematic Review. In *Addiction* (Vol. 107, Issue 1, pp. 39–50). <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2011.03601.x>

- Ljungwald, C., & Svensson, K. (2007). Crime Victims and the Social Services: Social Workers' Viewpoint. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8(2), 138-156. <https://doi.org/10.1080/14043850701706911>
- Locke, C. R. (2010). *Public Attitudes Toward Mental Illness: An Experimental Design Examining the Media's Impact of Crime on Stigma*. (Doktora Tezi). The Ohio State University, Columbus.
- Loeber, R. ve Dishion, T. (1983). Early Predictors of Male Delinquency: A Review. *Psychological Bulletin*, 94(1), 68-99. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.94.1.68>
- Loeber, R., Farrington, D. P., & Cotter, R. B. (2011). *Young Homicide Offenders and Victims: Risk Factors, Prediction, and Prevention From Childhood*. New York: Springer.
- Lorcu, F. (2015). *Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Lordoğlu, C. (2016). *İstanbul'da Bekar Kadın Olarak Yaşamak: Kentin Güvensiz Halleri*. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Lum, D. (2010). *Culturally Competent Practice: A Framework for Understanding Diverse Groups and Justice Issues* (4th ed.). Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Lyons, C. J. (2006). Stigma or Sympathy? Attributions of Fault to Hate Crime Victims and Offenders. *Social Psychology Quarterly*, 69(1), 39-59. <https://doi.org/10.1177/019027250606900104>
- Major, B., Dovidio, J. F., Link, B. G., ve Calabrese, S. K. (2018). Stigma and Its Implications for Health: Introduction and Overview. B. Major, J. F. Dovidio ve B. G. Link (Ed.), *The Oxford Handbook of Stigma, Discrimination, and Health* (s. 3-28) içinde. Oxford University Press.
- Makivik. (2009). Examples of Crime Prevention Projects. 2 Ekim 2021 tarihinde <https://www.makivik.org/wp-content/uploads/2015/05/Examples-of-Crime-Prevention-Projects1.pdf> adresinden erişildi.
- Martin, L. G. (1986). Stigma: A Social Learning Perspective. *The Dilemma of Difference: A Multidisciplinary View of Stigma* (1. Baskı, s. 145-161) içinde. Plenum Press, New York
- Massoglia, M., Remster, B., & King, R. D. (2011). Stigma or Separation? Understanding the Incarceration-Divorce Relationship. *Social Forces*, 90(1), 133-155. <https://doi.org/10.1093/sf/90.1.133>
- Mavi, Ö. (2008). İcra Takibiyle Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Sebepleri, İcrada Uzmanın Rolü ve Çocuğun Durumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (74), 269-281.
- McCormick, I. A., Walkey, F. H., & Taylor, A. J. W. (1984). Community Attitudes Towards Penal Policy. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 17(1), 33-40. <https://doi.org/10.1177%2F000486588401700106>
- McKown, C., & Weinstein, R. S. (2003). The Development and Consequences of Stereotype Consciousness in Middle Childhood. *Child Development*, 74(2), 498-515. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.7402012>

- McWilliams, E. R., & Hunter, B. A. (2021). The Impact of Criminal Record Stigma on Quality of Life: A Test of Theoretical Pathways. *American Journal of Community Psychology*, 67(1-2), 89-102. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12454>
- Melvin, K. B., Gramling, L. K. ve Gardner, W. M. (1985). A Scale to Measure Attitudes Toward Prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 12(2), 241-253. <https://doi.org/10.1177%2F0093854885012002006>
- Miller, K. M., Cahn, K., Anderson-Nathe, B., Cause, A. G., & Bender, R. (2013). Individual and systemic/structural bias in child welfare decision making: Implications for children and families of color. *Children and Youth Services Review*, 35(9), 1634-1642. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2013.07.002>
- Mooney, L., Knox, D., & Schacht, C. (2011). *Understanding Social Problems*. Nelson Education.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (2007). Şiddetten Uzakta Bir Sığınak Nasıl Kurulur? Nasıl Yürütülür? 11 Ağustos 2021 tarihinde <https://morcati.org.tr/kitaplar/95-siddetten-uzakta/> adresinden erişildi.
- Morani, N. M., Wikoff, N., Linhorst, D. M., & Bratton, S. (2011). A Description of the Self-Identified Needs, Service Expenditures, and Social Outcomes of Participants of A Prisoner-Reentry Program. *The Prison Journal*, 91(3), 347-365. <https://doi.org/10.1177%2F0032885511409896>
- Mummendey, A. ve Schreiber, H. J. (1983). Better or just different? Positive social identity by discrimination against, or by differentiation from outgroups. *European Journal of Social Psychology*, 13(4), 389-397. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420130406>
- Murphy, E. ve Brown, J. (2000). Exploring Gender Role Identity, Value Orientation of Occupation and Sex of Respondent in Influencing Attitudes Towards Male and Female Offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 5(2), 285-290. <https://doi.org/10.1348/135532500168047>
- Myrdal, G. (1944). *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy*. Harper & Brothers Publishers.
- National Association of Social Workers. (2021). "Social Workers' Ethical Responsibilities as Professionals" 23 Nisan 2022 tarihinde <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Highlighted-Revisions-to-the-Code-of-Ethics> adresinden erişildi.
- Nelson, M., Herlihy, B. ve Oescher, J. (2002). A Survey of Counselor Attitudes Towards Sex Offenders. *Journal of Mental Health Counseling*, 24(1), 51-67.
- Newman, B. S., Dannenfelser, P. L. ve Benishek, L. (2002). Assessing Beginning Social Work and Counseling Students' Acceptance of Lesbians and Gay Men. *Journal of Social Work Education*, 38(2), 273-288. <https://doi.org/10.1080/10437797.2002.10779097>
- NOFSW. (2021). "What is Forensic Social Work?" 21 Kasım 2021 tarihinde <https://www.nofsw.org/what-is-forensic-social-work-1> adresinden erişildi.

- Oexle, N., Rüşch, N., Viering, S., Wyss, C., Seifritz, E., Xu, Z., & Kawohl, W. (2017). Self-stigma and suicidality: a longitudinal study. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 267(4), 359–361. <https://doi.org/10.1007/S00406-016-0698-1/TABLES/1>
- Okay, C. (2008). The Children's Protection Association. *International Review of Turkology*, 1(1), 37-50.
- Oldman, C. (2002). Later life and the social model of disability: A comfortable partnership? *Ageing and Society*, 22(6), 791-806. <https://doi.org/10.1017/S0144686X02008887>
- Oliver, M. (1990, Temmuz). *The individual and social models of disability*. Joint Workshop of the Living Options Group and the Research Unit of the Royal College of Physicians’da sunulan bildiri, Londra. 4 Mayıs 2021 tarihinde <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/Oliver-in-soc-dis.pdf> adresinden erişildi.
- Oliver, M. (2013). The social model of disability: Thirty years on. *Disability & Society*, 28(7), 1024–1026. <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.818773>
- Onat, Ü. (2006). Sosyal Hizmet Açısından Günümüzde Yoksulluk Sorunu. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003: Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler. II*, s. 26-36. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Orcutt, J. D. (1973). Societal Reaction and the Response to Deviation in Small Groups. *Social Forces*, 52(2), 259-267. <https://doi.org/10.1093/sf/52.2.259>
- Öymen, Ö.K. (2009, Mart-Nisan). Damgalanmış “X”ler. *Psikeart*, 2, 130-133.
- Özbek, N. (1999). II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar: Darülhayr-ı Âli. *Tarih ve Toplum* (182), 11-20.
- Özbek, N. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşrutiyyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, H. (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özkan, S. (2006). Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(19), 211-229.
- Özmen, S. ve Erdem, R. (2018). Damgalamanın Kavramsal Çerçevesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 185-208. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/52998/702901>
- Özmen, S. (2018). *Hastane Çalışanları Arasında Damgalama (Stigmatizasyon) Olgusu Üzerine Keşifsel Bir Çalışma*. (Doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Özyiğit, Ş., Savaş, H. A., Ersoy, M. A., Yüce, S., Tutkun, H., & Sertbaş, G. (2004). Hemşirelerin ve Hemşirelik Öğrencilerinin Şizofreniye İlişkin Tutumları. In *Yeni Symposium* (Vol. 42, No. 3, pp. 105-112).
- Pager, D. (2003). The Mark of a Criminal Record. *American Journal of Sociology*, 108(5), 937-975. <https://doi.org/10.1086/374403>

- Papadaki, V., Plotnikof, K., Gioumidou, M., Zisimou, V. ve Papadaki, E. (2015). A Comparison of Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Among Students of Helping Professions in Crete, Greece: The Cases of Social Work, Psychology, Medicine, and Nursing. *Journal of Homosexuality*, 62(6), 735-762.
- Park, Y., Bhuyan, R., Richards, C. ve Rundle, A. (2011). US Social Work Practitioners' Attitudes Towards Immigrants and Immigration: Results From an Online Survey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 9(4), 367-392. <https://doi.org/10.1080/15562948.2011.616801>
- Parker, R., & Aggleton, P. (2003). HIV and AIDS-related stigma and discrimination: a conceptual framework and implications for action. *Social Science & Medicine*, 57(1), 13-24.
- Payne, M. (2014). *Modern Social Work Theory*. Oxford University Press.
- Perkins, D. V., Raines, J. A., Tschopp, M. K., & Warner, T. C. (2009). Gainful Employment Reduces Stigma Toward People Recovering From Schizophrenia. *Community Mental Health Journal*, 45(3), 158-162. <https://doi.org/10.1007/s10597-008-9158-3>
- Petersilia, J. (2003). *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*. Oxford University Press.
- Pettigrew, T. F. (1979). The Ultimate Attribution Error: Extending Allport's Cognitive Analysis of Prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 5(4), 461-476. <https://doi.org/10.1177/014616727900500407>
- Phelan, J. C., Link, B. G., & Dovidio, J. F. (2008). Stigma and prejudice: One animal or two? *Social Science and Medicine*, 67(3), 358-367. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.03.022>
- Phelan, J. C., Lucas, J. W., Ridgeway, C. L. ve Taylor, C. J. (2014). Stigma, Status, and Population Health. *Social Science & Medicine*, 103, 15-23. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.10.004>
- Pont, S. J., Puhl, R., Cook, S. R., & Slusser, W. (2017). Stigma Experienced by Children and Adolescents with Obesity. *Pediatrics*, 140(6). <https://doi.org/10.1542/peds.2017-3034>
- Popple, P. R. (2018). *Social Work Practice and Social Welfare Policy in the United States: A History*. Oxford University Press.
- Powell, F. (2001). *The Politics of Social Work*. London: SAGE.
- Pryor, J. B. ve Reeder, G. D. (2011). HIV-Related stigma. B. Hall, J. Hall ve C. Cockerell (Ed.) *HIV/AIDS in the Post-HAART Era: Manifestations, Treatment and Epidemiology* (s. 790-806) içinde. Shelton, Connecticut: PMPH-USA, Ltd.
- Puhl, R. M., & Heuer, C. A. (2009). The stigma of obesity: a review and update. *Obesity*, 17(5), 941-964. <https://doi.org/10.1038/oby.2008.636>
- Quillian, L. (2006). New Approaches to Understanding Racial Prejudice and Discrimination. *Annu. Rev. Sociol.*, 32, 299-328. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.32.061604.123132>

- Quinn, D. M., & Chaudoir, S. R. (2009). Living With A Concealable Stigmatized Identity: The Impact of Anticipated Stigma, Centrality, Salience, and Cultural Stigma on Psychological Distress and Health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(4), 634–651. <https://doi.org/10.1037/a0015815>
- Rade, C. B., Desmarais, S. L., & Mitchell, R. E. (2016). A Meta-Analysis of Public Attitudes Toward Ex-Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 43(9), 1260-1280. <https://doi.org/10.1177%2F0093854816655837>
- Radley, L. (2001). Attitudes Towards Sex Offenders. *Forensic Update*, 66, 5–9.
- Ramaci, T., Barattucci, M., Ledda, C., & Rapisarda, V. (2020). Social Stigma During COVID-19 and Its Impact on HCWs Outcomes. *Sustainability (Switzerland)*, 12(9). <https://doi.org/10.3390/su12093834>
- Rauschenbach, T. (1994). Der Sozialpädagoge. In D. Lenzen (Hrsg.), *Erziehungswissenschaft: ein Grundkurs* (S. 253-281). Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt-Taschenbuch Verl. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-37565>
- Reçber, B. (2019). Sosyal Hizmetin Gelişiminde Türkiye'nin Konumu: Teorik Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 715-738.
- Reynolds, K. J., Subasic, E., Batalha, L. ve Jones, B. M. (2017). From prejudice to social change: A social identity perspective. C. G. Sibley ve F. K. Barlow (Ed.), *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice* (s. 47–64) içinde. Cambridge University Press. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1017/9781316161579.003>
- Rezaeian M. (2013). The association between natural disasters and violence: A systematic review of the literature and a call for more epidemiological studies. *Journal of research in medical sciences : the official journal of Isfahan University of Medical Sciences*, 18(12), 1103–1107.
- Riana, A. R., Osman, C. B. ve Ainsah, O. (2008). Psychiatric Morbidity and Attitudes Towards Mental Illness Among Patients Attending Primary Care Clinic of Hospital Universiti Kebangsaan Malaysia. *Malaysian Journal of Psychiatry*, 17(1).
- Ritsher, J. B. ve Phelan, J. C. (2004). Internalized Stigma Predicts Erosion of Morale Among Psychiatric Outpatients. *Psychiatry Research*, 129(3), 257-265. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2004.08.003>
- Robbins, S. P., Vaughan-Eden, V., & Maschi, T. M. (2014). It's Not CSI: The Importance of Forensics for Social Work Education. *Journal of Forensic Social Work*, 4(3), 171-175. <http://dx.doi.org/10.1080/1936928X.2014.1056061>
- Rogers, P., Hirst, L., & Davies, M. (2011). An Investigation Into the Effect of Respondent Gender, Victim Age, and Perpetrator Treatment on Public Attitudes Towards Sex Offenders, Sex Offender Treatment, and Sex Offender Rehabilitation. *Journal of Offender Rehabilitation*, 50(8), 511-530. <https://doi.org/10.1080/10509674.2011.602472>
- Ross, L. (1977). The Intuitive Psychologist and His Shortcomings: Distortions in the Attribution Process. *Advances in Experimental Social Psychology* içinde (s. 173-220). Academic Press.

- Rössler, W. (2016). The stigma of mental disorders. *EMBO Reports*, 17(9), 1250–1253. <https://doi.org/10.15252/embr.201643041>
- Rueda, S., Mitra, S., Chen, S., Gogolishvili, D., Globberman, J., Chambers, L., ... & Rourke, S. B. (2016). Examining the associations between HIV-related stigma and health outcomes in people living with HIV/AIDS: a series of meta-analyses. *BMJ open*, 6(7), e011453.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33-44.
- Sanghara, K. K. ve Wilson, J. C. (2006). Stereotypes and Attitudes About Child Sexual Abusers: A Comparison of Experienced and Inexperienced Professionals in Sex Offender Treatment. *Legal and Criminological Psychology*, 11(2), 229-244. <https://doi.org/10.1348/135532505X68818>
- Sarıkaya, M. (2005). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Sayce, L. (1998). Stigma, Discrimination and Social Exclusion: What's in A Word? *Journal of Mental Health*, 7(4), 331-343. <https://doi.org/10.1080/09638239817932>
- Scheyett, A. (2005). The Mark of Madness: Stigma, Serious Mental Illnesses and Social Work. *Social Work in Mental Health*, 3(4), 79–97. https://doi.org/10.1300/J200v03n04_05
- Schwefer, M. (2018). Sitting on a Volcano: Domestic Violence in Indonesia Following Two Volcano Eruptions. Ifo Working Paper Series 263, ifo Institute – Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich.
- Scourfield, J. (2003) *Gender and Child Protection*. Palgrave MacMillan, Houndmills, Basingstoke, UK.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi* (2. Baskı). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Serdar, İ. (2007). Kişisel İlişki Kurma Hakkı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9, 739-781.
- Sergent, K. ve Stajkovic, A. D. (2019). Prime and Prejudice. *Applied Psychology*, 68(3), 391-448. <https://doi.org/10.1111/apps.12166>
- Sever, M. ve Zengin, O. (2020). Suçun Önlenmesinde Sosyal Hizmet Mesleğinin Rolü. D. Elitez ve M. B. Gönültaş (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (3. Baskı, s. 203-215) içinde. Nobel Yayınevi.
- Sevim, K. (2018). *Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı ve Damgalama Eğilimi Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sezer, C. ve Metin, Ö. (2013). Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 167-182.
- Sheehan, L., Nieweglowski, K. ve Corrigan, P. W. (2017). Structures and Types of Stigma. W. Gaebel, W. Rössler ve N. Sartorius (Ed.), *The Stigma of Mental Illness-End of the Story?* (s. 43-66) içinde. Springer, Cham.

Sherman, L. W., MacKenzie, D. L., Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (Ed.) (2006). *Evidence-Based Crime Prevention* (2. Baskı). New York: Routledge.

Skinner, D., & Mfecane, S. (2004). Stigma, discrimination and the implications for people living with HIV/AIDS in South Africa. *Sahara-j: Journal of Social Aspects of HIV/AIDS*, 1(3), 157-164. <https://doi.org/10.1080/17290376.2004.9724838>

Smith, D. (1995) *Criminology for Social Work*. Basingstoke, Macmillan.

Smith, D. (2005). Probation and social work. *British Journal of Social Work*, 35(5), 621-637.

Soydan, A. (2003). Darüşşafaka Tarihinden Kesitler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 3, 249-268.

Stafford, M. C., ve Scott, R. R. (1986). Stigma, Deviance, and Social Control: Some Conceptual Issues. *The Dilemma of Difference: A Multidisciplinary View of Stigma* (1. Baskı, s. 77-90) içinde. Plenum Press, New York

Sullaway, M. (2004). Psychological Perspectives on Hate Crime Laws. *Psychology, Public Policy, and Law*, 10(3), 250–292. <https://doi.org/10.1037/1076-8971.10.3.250>

Surace, T., Fusar-Poli, L., Vozza, · Lucia, Cavone, V., Chiara Arcidiacono, ·, Mammano, R., Basile, L., Rodolico, A., Bisicchia, P., Caponnetto, · Pasquale, Signorelli, M. S., & Aguglia, E. (2021). Lifetime prevalence of suicidal ideation and suicidal behaviors in gender non-conforming youths: a meta-analysis. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30, 1147–1161. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01508-5>

Tannenbaum, F. (1938). *Crime and the Community*. Columbia University Press.

Tarım, H. Ş. ve Yılmaz, M. (2018). Sağlık Alanında Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Ruhsal Bozukluklara Yönelik İnançlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 134-146. <https://doi.org/10.26559/mersinsbd.344852>

Taşkın, E. O. (2007). Ruhsal Hastalıklarda Damgalama ve Ayrımcılık. *Stigma Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutumlar ve Damgalama*, 1, 17-30.

Tekindal, M. (2018). Türkiye’de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 335-362.

Thomspon, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Thornicroft, G., Brohan, E., Kassam, A., & Lewis-Holmes, E. (2008). Reducing Stigma and Discrimination: Candidate Interventions. In *International Journal of Mental Health Systems* (Vol. 2). <https://doi.org/10.1186/1752-4458-2-3>

Timurturkan, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S. ve Aktin, S. (2017). "Hükümlü" Olmanın Sosyal Tezahürleri: Sosyal Dışlanma, Damga ve Suç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 138-157. <https://doi.org/10.20875/makusobed.331822>

- Tischauser, L. V. (2012). *Jim Crow Laws*. Santa Barbara, CA: Greenwood Publisher.
- Tomanbay, İ. (2001). Sosyal Çalışma Disiplini ve Mesleğinde Kavram Sorunu. *Bilim ve Ütopya*, 34-37.
- Tomanbay, İ. (2005). 1960'lı Yıllardan 2000'li Yıllara Sosyal Hizmet Eğitimi. (İçinde) Ü. Onat (yayına hazırlayan). *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 017, 59-70.
- Tracey, P., & Phillips, N. (2016). Managing the Consequences of Organizational Stigmatization: Identity Work in a Social Enterprise. *Academy of Management Journal*, 59(3), 740-765. <https://doi.org/10.5465/amj.2013.0483>
- Tyler, I., & Slater, T. (2018). Rethinking the Sociology of Stigma. *Sociological Review*, 66(4), 721-743. <https://doi.org/10.1177/0038026118777425>
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, 2 July 2009, E/C.12/GC/20. 27 Aralık 2021 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html> adresinden erişildi.
- UN. (2020). UN Secretary-General's policy brief: The impact of COVID-19 on women. 8 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/04/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women#view> adresinden erişildi.
- UNDP. (2015). Ebola Recovery in Sierra Leone: Tackling the rise in sexual and gender based violence and teenage pregnancy during the Ebola crisis. 6 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.undp.org/content/dam/sierraleone/docs/Ebola%20Docs./SL%20FS%20SGBV.pdf> adresinden erişildi.
- UNDP. (2020). *Human Development Report 2020*. UNDP, New York. 21 Ocak 2021 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/hdr-2020.html adresinden erişildi.
- United States Holocaust Memorial Museum (b.t.) Nazi Irkçılığı. <https://web.archive.org/web/20180614173430/https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/nazi-racism> adresinden 10 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.
- Unnever, J. D. ve Cullen, F. T. (2007). The Racial Divide in Support for the Death Penalty: Does White Racism Matter? *Social Forces*, 85(3), 1281-1301. <https://doi.org/10.1353/sof.2007.0058>
- Uzunaslan, Ş. ve Gökçeaslan-Çifçi, E. (2019). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yetkinliği Geliştirmenin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 213-230.
- Üçok, A. (2003). Şizofreni Hastası Neden Damgalanır? *Klinik Psikiyatri*, Ek, 1, 3-8.
- Ünal, S., Hisar, F. ve Özgüven, Z. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Ruhsal Hastalığa Yönelik İnançları. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 23(3), 145-150.

Ünsaldı, L. (2019). *Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* (2. Baskı), “Takdim”. (Der. Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.

Vargel-Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 497-521.

Varni, S. E., Miller, C. T., McCuin, T., & Solomon, S. (2012). Disengagement and Engagement Coping with HIV/AIDS Stigma and Psychological Well-Being of People with HIV/AIDS. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 31(2), 123-150. <https://doi.org/10.1521/jscp.2012.31.2.123>

Vauth, R., Kleim, B., Wirtz, M., & Corrigan, P. W. (2007). Self-efficacy and empowerment as outcomes of self-stigmatizing and coping in schizophrenia. *Psychiatry research*, 150(1), 71-80. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2006.07.005>

Visher, C. A., & Weisburd, D. (1997). Identifying What Works: Recent Trends In Crime Prevention Strategies. *Crime, Law and Social Change*, 28(3), 223-242. <https://doi.org/10.1023/A:1008229431999>

Vogel, D. L., Wade, N. G. ve Haake, S. (2006). Measuring the Self-Stigma Associated with Seeking Psychological Help. *Journal of Counseling Psychology*, 53(3), 325-337. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.53.3.325>

Vogel, D. L., Wade, N. G. ve Hackler, A. H. (2007). Perceived Public Stigma and the Willingness to Seek Counseling: The Mediating Roles of Self-Stigma and Attitudes Toward Counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 54(1), 40-50. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.54.1.40>

Wailoo, K. (2006). Stigma, race, and disease in 20th century America. *Lancet (London, England)*, 367(9509), 531–533. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)68186-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)68186-5)

Weaver, C., Lee, J., Choi, H., Johnson, W. W., & Clements, C. (2019). Offenders Living with Mental Illness: How Are They Perceived by Future Professionals? *Journal of Social Work*, 19(1), 83–101. <https://doi.org/10.1177/1468017318757383>

Weiner, B. (1986). *An Attributional Theory of Motivation and Emotion*. Springer-Verlag: New York

Weiner, B., Perry, R. P., & Magnusson, J. (1988). An Attributional Analysis of Reactions to Stigmas. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(5), 738-748.

Weisburd, D., & Eck, J. E. (2004). What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear?. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 593(1), 42-65. <https://doi.org/10.1177/0002716203262548>

Wellford, C. (1975). Labelling Theory and Criminology: An Assessment. *Social Problems*, 22(3), 332-345.

Welsh, B. C., Sullivan, C. J., & Olds, D. L. (2010). When Early Crime Prevention Goes to Scale: A New Look at the Evidence. *Prevention Science*, 11(2), 115-125. <https://doi.org/10.1007/s11121-009-0159-4>

White Hughto, J. M., Reisner, S. L., & Pachankis, J. E. (2015). Transgender stigma and health: A critical review of stigma determinants, mechanisms, and interventions. In *Social Science and Medicine* (Vol. 147, pp. 222–231). Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.11.010>

WHO. (2011). World Report on Disability. 28 Nisan 2021 tarihinde <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564182> adresinden erişildi.

Wilde, O. (2012). *De Profundis*. (3. Baskı). (R. Hakmen, Çev.). Can Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 1905).

Wolbring, G. (2008). The politics of ableism. *Development*, 51(2), 252–258. <https://doi.org/10.1057/dev.2008.17>

World Bank. (2020). *Poverty and Shared Prosperity Report 2020: Reversing Reversals of Fortune*. Washington, DC: World Bank. doi: 10.1596/978-1-4648-1602-4.

World Health Organization. (2018). Violence against women prevalence estimates, 2018. Geneva: World Health Organization. 6 Ağustos 2021 tarihinde <https://www.who.int/publications/i/item/9789240022256> adresinden erişildi.

Wormer, K. v., Roberts, A., Springer, D. W., & Brownell, P. (2008). Forensic Social Work: Current and Emerging Developments. B. W. White, K. M. Sowers, & C. N. Dulmus (Eds.), *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare Vol. 1. The Profession of Social Work* (s. 315–342) içinde. John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470373705.chsw001019>

Yaman, E. ve Güngör H., (2013) Damgalama (Stigma) Ölçeği'nin Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 251-270.

Yang, L. H., Kleinman, A., Link, B. G., Phelan, J. C., Lee, S., ve Good, B. (2007). Culture and Stigma: Adding Moral Experience to Stigma Theory. *Social Science & Medicine*, 64(7), 1524-1535. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2006.11.013>

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldız, R. ve Tarı, M. (2019). Sosyal Hizmet Eğitiminin Suçlu Algısına Etkileri: Yalova Üniversitesi Örneği. E. İslamoğlu ve S. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar* (s. 177-194) içinde. Berikan Yayınevi: Ankara.

Yılmaz, V. (2015). Engellilerin Eğitime Erişiminde Kamusal Sosyal Destek Programlarının Önemi. K. Çayır, M. Soran & M. Ergün (Der.), *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* içinde (s. 81-91). İstanbul: Karekök.

Yin, M., Li, Z., & Zhou, C. (2020). Experience of stigma among family members of people with severe mental illness: A qualitative systematic review. *International journal of mental health nursing*, 29(2), 141-160. <https://doi.org/10.1111/inm.12668>

Zastrow, C. (2017). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu, RG. 19.06.1932, S. 2128. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf>

4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, RG. 18.01.2003, S. 24997. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4787.pdf>

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, RG. 15.07.2005, S. 25876. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>

Ekler

Ek-1: Etik Kurul İzni

Ek-2: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Değerli katılımcı,

Sizi İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi N. İrem Ekiz tarafından Doç. Dr. Neylan Ziyalar’ın danışmanlığında yürütülen “**Sosyal Hizmet Alanı Çalışanlarının Damgalama Eğilimleri ve Suçlulara Yönelik Algılarının İncelenmesi**” adlı tez çalışmasına davet ediyoruz. Bu çalışmada, sosyal hizmet ve sağlık alanında çalışan siz değerli katılımcıların damgalama eğilimlerinizin ve suçlulara yönelik algılarınızın belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmamıza katılmayı kabul ettiğiniz takdirde **Kişisel Bilgi Formu** (10 madde), **Damgalama Ölçeği** (22 madde) ve **Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği**’nin (12 madde) bulunduğu sayfaya yönlendirileceksiniz. Bu çalışmaya katılım ortalama olarak 5 dakika sürmektedir. Araştırmaya sosyal hizmet ve sağlık alanında çalışan toplam 500 kişinin katılması hedeflenmektedir.

Araştırmaya katılımınız tamamen **gönüllük** temelinde olmalıdır. Araştırma için sizden kimlik bilgilerinizi belirleyici ad, soyad, adres, telefon numarası gibi hiçbir veri istenmemektedir. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler sadece akademik amaçlı kullanılacak olup yanıtlarınız **tamamıyla gizli tutulacak**; elde edilecek bilgiler toplu halde yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilecek ve bilimsel yayınlarda kullanılabilecektir. Bu araştırma için katılımcılardan toplanacak verilerin saklama süresi en fazla 3 yıl olacak, bu sürenin ardından söz konusu veriler geri dönüşümsüz olarak imha edilecektir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bilgiler dışında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız ya da araştırma tamamlandığında sonuçları hakkında ayrıca bilgi edinmek isterseniz aşağıda ekli olan e-posta adresi ve telefon numarası aracılığıyla araştırmacılarla iletişim kurabilirsiniz.

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
N. İrem EKİZ

İletişim: N. İrem EKİZ

E-posta:

Telefon:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı açıklama N. İrem Ekiz tarafından yapıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, dilediğim zaman araştırmadan gerekçeli veya gerekçesiz ayrılabileceğimi biliyorum.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

☐ Kabul ediyorum ☐ Kabul etmiyorum (Lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz.)

Ek-3: Kişisel Bilgi Formu

A. Sosyodemografik Bilgiler

1. Yaşınız:				
2. Cinsiyetiniz:	() Kadın		() Erkek	
3. Medeni Durumunuz:	() Bekar	() Evli	() Boşanmış	() Dul
4. Eğitim durumunuz	() Ön Lisans	() Lisans	() Lisansüstü	

B. Meslek ile İlgili Bilgiler

5. Çalışma alanınız:	() Sosyal Hizmet Alanı		() Sağlık Alanı		
6. Mesleğiniz:					
7. Bulunduğunuz alanda çalışma süreniz:	() 1-5 yıl	() 6-10 yıl	() 11-15 yıl	() 16-20 yıl	() 21 yıl ve üzeri

C. Suça İlişkin Bilgiler

8. Daha önce suç mağduriyeti yaşama	() Evet		() Hayır		
9. Suçlulara yönelik aşinalık	() Ailemde var.	() Yakın çevremde (arkadaş, akraba, komşu vs) var.	() Hayır yok.		
10. Suçlularla ilişkin	() Öğrenim hayatım içerisinde ders aldım.	() Seminer, çalıştay, panel, konferans vb. katıldım.	() Her ikisi de	() Hiçbiri	

Ek-4: Damgalama Ölçeği

DAMGALAMA ÖLÇEĞİ (Yaman & Güngör, 2013)		KESİNLİKLE KATILMIYORUM	KATILMIYORUM	KİSMEN KATILMIYORUM	KATILMIYORUM	TAMAMEN KATILMIYORUM
1	Adli suça karışmış biriyle aynı ortamda çalışmak istemem.					
2	Aynı dünya görüşünü paylaşmayan kişiler birbirine adaletsiz davranır.					
3	Seçme şansım olsa evlilik dışı doğan bir kişiyle çalışmak istemezdim.					
4	Cinsel tercihleri farklı olduğunu düşündüğüm biriyle iletişim kurmak istemem.					
5	Yaşlı personelin iş ortamında verimleri oldukça düşüktür.					
6	Kıdemi fazla olan çalışanlar genç olanlar üzerinde otorite kurmayı sever.					
7	Bayan personel iş ortamında daha fazla sorun çıkarır.					
8	İnsanların kökenine göre farklı tavırlar takınılabılır.					
9	Boşanmış personelin iş ortamına negatif etkileri olabilir.					
10	İş ortamında dini inancı farklı olan birinin bulunması beni rahatsız eder.					
11	Psikolojik yardım alan bireylerin kişilik problemleri vardır.					
12	Psikolojik yardım aldığı bilinen kişilere güven azalır.					
13	Toplum kurallarına aykırı yaşantısı olan bir kişiyle aynı ortamda çalışmaktan rahatsız olurum.					
14	Yaşam tarzı bana uymayan bir kişiyle iş dışında görüşmem.					
15	Performansı kışkırtılan bir kişi iş ortamında yalnız kalır.					
16	Meslektaşlarıyla sosyal paylaşımda bulunamayan bir kişi sorunludur.					
17	Çalışanlar arasında ayırım yapılması doğaldır.					
18	Farklı şivesi olan kişiler küçümsenebilir.					
19	Kılık-kıyafeti aykırı kişiler dışlanmayı hak eder.					
20	Tarzı taşralı olan birinin sosyal kabul görmemesi doğaldır.					
21	Güzel/yakışıklı olan kişiler daha başarılıdır.					
22	İletişime kapalı kişiler sorunludur.					

Ek-5: Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği

Lütfen aşağıda suçlulara (hırsızlık, yaralama, dolandırıcılık, gasp, soygun, tecavüz, istismar, cinayet gibi suçları işlemiş suçlular) yönelik bakışa ne ölçüde katıldığınızı 1’den 5’e kadar, 1 hiç katılmıyorum; 5 ise kesinlikle katılıyorum anlamına gelecek şekilde puanlayınız.

(1: Hiç katılmıyorum; 2: Katılmıyorum; 3: Ne katılıyorum ne katılmıyorum; 4: Katılıyorum; 5: Kesinlikle katılıyorum)

	1	2	3	4	5
1. Suçlular güvenilirmezdir.					
2. Suçlular yeniden suç işlemeye eğilimli kişilerdir.					
3. Suçlular tehlikeli insanlardır.					
4. Suçluların dini inançları zayıftır.					
5. Suçlular ahlaksız kişilerdir.					
6. Suçlular kötü insanlardır.					
7. Suçlular insan sevgisi olmayan kişilerdir.					
8. Suçlular suç işlemekten zevk alırlar.					
9. Suçlular sorunlu ailelerden gelirler.					
10. Suçlular parçalanmış ailelerden gelirler.					
11. Suçlular suça karışmış ailelerden gelirler.					
12. Suçluların suça karışmış arkadaşları vardır.					